

B E V E Z E T É S.

Ne ijedezzel jámbor olvasó és ne itéld el már előre is e könyvecskét. Ne dobd félre, mihelyt fölültesen átlapoztad, mert bármilyen égetők is a kérdések, melyeket itt barátságos és bizalmas értekezésekben szellőztetünk, még sem fogod magadat rajtuk megégetni; a tűz, a melyről itt szó van, pusztá képlet és semmi több.

Jól tudom én és magad is sietni fogsz mentsegdül kijelenteni, hogy nem te vagy az egyedüli, a kiben az ilyen égető kérdések legyőzhetetlen ellenszenvet ébresztenek és bizonyos aggodalmat keltenek. Beteg állapot ez, édes barátom, mely napjainkban már-már általánossá kezd válni. De mondd csak, mi képezze hát a katolikus hitvitázás tárgyát, ha minden égető, vagyis az embert közélről érintő, életbevágó és aktuális kérdést kerülni kell? Vajjon rég legyőzött és elhalt ellenségek ellen harczoljunk-e, a kik századok óta a történelem pantheonjában porlanak? Vagy pedig a mily komolyan, éppen oly udvariassággal ama — igaz napi — kérdések tárgyalásába bocsátkozzunk-e, melyekre nézve a közvéleményben semmiféle nézeteltérés sem uralkodik s a melyek az igazság szent jogait semmiben sem érintik, semmiben sem sértik?

Szent Isten! Ezért neveztetnénk mi katolikusok katonáknak, ezért képeznők mi a harczoló Egyházat, ezért hinók Krisztus urunkat fővezérünknek? Ez volna tehát az a harcz, a melyet azóta, hogy a keresztség és

a bérálás szentségében a legdicsőbb hadsereg lovagjaivá fölavattattunk, a tévely ellen szünet nélkül vivnünk kell? Vagy nem merő komédia volna az olyan csata, a melyben valamely képzeleti ellenséggel kellene viaskodni, a melyben csupán csak puskaporral töltött ágyukat, csakis eltompított kardokat, szóval csak olyan fegyvereket volna szabad használni, a melyék csillognak és zajt csinálnak, de az ellenséget meg nem sértetik, neki semmi kárt sem okozhatnak?

Nem, ez nem lehet így; mert ha a katholicismus isteni igazság és valóság, a mint csakugyan az, akkor az ő ellenségei is valóság, akkor a harc is, a melyet ellenük folytat, nem színpadi, vagyis képzeleti támadás és védelem, hanem sajnos és véres valóság. Komolyan és valósággal kell tehát a dologhoz hozzálátnunk s a diadalért harczolnunk; valódiaknak kell lenniök a fegyvereknek, a melyekkel küzdünk, valódiaknak kell lenniök az ütéseknek és vágásoknak, valódiaknak kell lenniök az osztott és kapott sebeknek.

Ha az Egyház történelmében lapozgatok, majdnem minden lapon, sokszor véres betűkkel ott találok ez igazságot.

Krisztus urunk párját nem ismerő erélylyel ostorozta és kárhoztatta a zsidók romlottságát; korának nemzeti és vallási előítéleteivel szemben kitüzte tanának zászlaját s életével fizetett meg érte. Pünkösöd napján az apostolok kilépván a házból, a melyben a Szentlélek reájuk szállott, minden aggodalom nélkül szemükre hányták a papi fejedelmeknek és a tanácsnak az Üdvözítő meggyilkoltatását. S minthogy az akkor annyira égető kérdést megpendíteni merészelték, előbb megostoroztattak s utóbb megölettek.

S ezóta dicsőséges hadseregünk valamennyi hőse nem valamely túlhaladott és érdekét vesztett, sem pedig a jövő titkos fátyola alatt lappangó, hanem éppen az illető korban szőnyegre került napi égető kérdésnek köszönte dicsőségét. Az első hitvédők a császári trónon ülő koronás pogánysággal szemtől-szembe életük veszélyeztetésével is tárgyalták koruk égető kérdéseit. Az arianizmusnak az akkor ismert egész világot lángba borító égető kérdése volt az, a miért sz. Athanázznak üldöztetést, száműzetést, halálgyötrelmeket és a hamis zsinatok által kimondott kiközösítéseket kellett elszenvednie. És ugy-e bár sz. Ágoston sem félt századának összes égető kérdéseivel s nevezetesen a legégetőbbel, a pelagianizmussal foglalkozni?

És így századról-századra, korszakról-korszakra valahányszor az Isten és az emberi nemnek ellensége pokoli kemenczéjéből egy-egy égető kérdést dobott az emberek közé, a Gondviselés mindig egy vagy több embert támasztott, a kik e tévelyek égető kérdéseinek hatalmas kalapácsaikkal neki estek.

A simoniakus és ágyasságban élő papok ostora VII. Gergely, Averroesé és Aristoteles hamis tanítványaié aquinói sz. Tamás, Abelardé clairvaux-i sz. Bernát, az albiaiaké Guzman Domonkos és így tovább egész napjainkig. Hosszadalmas dolog volna a történelmen lépésről-lépésre végigmenni oly czélből, hogy egy különben is szembeszökő igazságot bebizonyítsunk; s ha ez igazságot mégis kérdés tárgyává tettük, ez azért történt, mert nagy ama szerencsétlenek száma, a kik ez igazságot erőszakosan porfelleggel iparkodnak körülvenni.

A mondottakhoz még csak ezt adom hozzá: mint-hogy minden századnak voltak égető kérdései, kétségkívül a miénknek is vannak. E kérdések kérdése, mely

valamennyi közt legégetőbb annyira, hogy bármely oldalról érintse is az ember, legott tüzes szikrákat szór — a liberalismus.

„Roppant sok a veszély — irták nem rég a burgosi egyháztartomány tudós és lelkes püspökei, — a mely a keresztény népnek hitét ma fenyegeti, de mind-ezen veszélyek voltaképen csak egy közös törzsből származnak s ez a természetelviség Nevezze ez magát rationalismus-, socialismus-, forradalom-, vagy liberalismusnak, lényegében soha sem más, mint a keresztény hitnek nyílt, vagy leplezett, de mindig határozott tagadása, a miért is éppen oly gondosan kerülendő, mint a mily buzgósággal a lelkek az örök üdvösségre vezérlendőek.“

Ezen tekintélyes és illetékes forrásból származó nyilatkozatban hivatalosan meg van jelölve századunk égető kérdése. Még világosabban és ugyancsak nagyobb illetékességgel formulázta a kérdést a nagy IX. Pius számtalan nyilatkozatában, nemkülönben dicsőségesen uralkodó XIII. Leo pápánk csak nem régen kiadott „Humanum genus“ kezdetű apostoli körlevelében s úgy hiszszük, hogy ezen körlevél, mely oly sok beszédre adott, ad és adni fog alkalmat, az Isten Egyházának nem utolsó szava e tárgyra vonatkozólag.

És ugyan miért illetné meg a liberalismust a tisztelet és a sérthetlenség különös előjoga, melynek eddig egyetlen egy eretnecség sem örvendett? Talán azért, mert az isteni fenhatóságot kereken és határozottan tagadván, az eddigi eretnecségeket mind magában egyesíti? Vagy azért, mert a társadalmi testet sokkal nagyobb mérvben megmételyezte, mint eddig bármely más eretnecség? Vagy talán azért, mert büntetésül büneinkért azt sikerült elérnie, a mi eddig más eret-

nekségnek nem sikerült, t. i. hogy hivatalos és törvényes tévelygé nyilvánított s a fejedelmek tanácsában, a népek kormányzásában uralomra jutott? Ó nem, sőt ellenkezőleg éppen ezek amaz okok, a melyeknek minden jó katolikust arra kell indítaniok, hogy a liberalismus ellen, kerüljön bármibe, nyílt és bátor keresztetes hadat hirdessen és vívjon.

Előre, előre, ez az ellenség, ez a farkas, ezt kell az Egyház Főpásztorának vezényszavára nekünk is, a kik a keresztény nép lelki üdvének munkálására Istentől hivatva vagyunk, mindnyájunknak hangoztatnunk.

Ezzel megindítjuk a harczot, megkezdjük rövid és bizalmas értekezéseinket; előre is kijelentjük azonban, hogy minden állításunkat a legapróbb részletekig a csalhatatlan igazság egyedüli hirnöke, az Egyház ítéletének föltétlenül alávetjük.

Sabadell, 1884. A szent Rózsafüzér havában.

I.

Létezik-e napjainkban valami, ami liberalis- musnak neveztetik?

Kétségkívül: és szinte fölösleges munkának tűnhetik föl ennek a bizonyítása. Ha az ezen járvány által leginkább megmértelyezett európai és amerikai népek vezérférfiai nem beszéltek össze, hogy minket rászednek, vagy magukat megcsalatottaknak tüntetik föl, akkor igenis létezik ma a világon iskola, rendszer, párt, szekta, — vagy bárminek is nevezzük különben — a melyet hivei csak úgy, mint ellenségei *liberalismus* név alatt ismernek.

Lapjai, társulatai, kormányai nyíltan *liberálisoknak* nevezik magukat. Ezen jelzővel illetik őket ellenfeleik a nélkül, hogy ez ellen tiltakoznának, magukat mentetnék, vagy az elnevezés jelentőségét kisebbitenék.

Mi több, mindennap olvashatjuk, hogy vannak liberális mozgalmak, liberális irányzatok, liberális reformok, liberális javaslatok, liberális személyiségek, liberális emlékiratok, liberális programok és ábrándok; s ellenkezőleg mindazon eszmék, a melyek az említettekkel ellentétben állanak, antiliberális-, klerikális-, reakzionárius-, vagy ultramontánoknak neveztetnek.

Van tehát a mai világban valami, a mi *liberalis-
musnak* hivatik s viszont van bizonyos dolog, ami *antiliberalis-
musnak* neveztetik.

Nagyon helyesen jegyezte meg tehát valaki, hogy a liberalismus elválasztó szó, mely az embereket két ellentétes táborra osztja. De nem csak pusztá szó, mert hisz minden szónak egy eszme felel meg és nem pusztá eszme, mert mint látjuk ezen eszmével a külső tények egész rendszere függ össze. Létezik tehát liberalismus, vagyis vannak liberális tanok, vannak liberális cselekedetek és következőleg vannak liberális emberek, a kik liberális tanokat vallanak és liberális tetteket visznek végbe. És ezek az emberek nem csak szórványosan, egymásról mit sem tudva léteznek, hanem szervezett társaságban meghatározott főnökök vezetése alatt egy közösen elfogadott célra egyértelműleg működnek. A *liberalismus* tehát nemcsak szó, tan, vagy cselekedet, hanem *szekta* is egyszersmind.

Világos tehát, hogy midőn liberalismussal és liberális személyek- és cselekedetekkel foglalkozunk, nem pusztá képzeleti lényeket, nem pusztá észfogalmakat, hanem igaz, kézzelfogható, hej, szerencsétlenségünkre nagyon is kézzelfogható valóságot tanulmányozunk.

Olvasóink kétségkívül tapasztalták már, hogy járványos időben az emberek legelőször azzal hitegetik magukat, hogy a járvány nem is létezik. Nemcsak e századnak, hanem az elmúltaknak emlékiratai is tanuskodnak e jelenségről. Midőn a vész csendes pusztitással már nagyszámu áldozatot elemésztett, akkor a nép fogyásán veszik észre csak a bajt. Néha éppen a hivatalos jelentések voltak a hazugság legjobb terjesztői, sőt a hatóság gyakran meg is büntette azokat, a kik azt állították, hogy a ragály valóban dühöng. Ugyanez áll az erkölcsi világrendről is, a melyről beszélünk. Több mint ötven éve már, hogy a liberalismusba el vagyunk merülve és mégis igen tiszteletreméltó férfiak még ma is meglepő

őszinteséggel azt kérdezik: — Micsoda? Ön komolyba veszi a liberalismus rémét? Ön többet lát benne, mint a politikai pártszenvédély véletlen tulcsapongását? S nem okosabban cselekednénk-e, ha e szót, mely bennünket szétválaszt s egymás ellen izgat, figyelembe sem vennők?

Igen rossz jel az már, midőn a ragály annyira el van a levegőben terjedve, hogy azok, kik e megméte-lyezett levegőt szivják, a megszokottság következtében azt jobbára észre sem veszik.

A liberalismus tehát létezik, kedves olvasó, és e fölött nem szabad többé kételkedned.

II.

Mi a liberalismus?

Bármely tárgy tanulmányozásánál azon kérdés után, vajjon e tárgy létezik-e? — *an sit?* — a régi skolasztikusok azt szokták kutatni, miben áll? — *quid sit?* — Ezen fejezetben tehát ez utóbbi kérdéssel fogunk foglalkozni.

Mi a liberalismus?

A liberalismus elméletileg tekintve bizonyos hamis eszmék összege; gyakorlatilag pedig mindazon bü-
nös tetteknek halmaza, a melyek amaz eszméknek gya-
korlati következményei.

A liberalismus az eszmék világában a liberális elveknek s az ezekből logikailag folyó következmények-
nek összfoglatatja. Liberális elvek: az egyednek fensége és teljes függetlensége Istentől s az ő tekintélyétől; a társadalom fensége és teljes függetlensége mindattól, a

mi nem tőle származik; a nemzeti fenség, vagyis a népnek törvényhozási és önkormányzati joga, valamint teljes függetlensége minden olyan kritériumtól, mely nem az ő saját akarátának az általános szavazás s azután a parlamentáris számtöbbség által kifejezett nyilvánulása; a politikai, erkölcsi és vallási téren minden fék nélküli szabad gondolkozás; a föltétlen, vagy nem eléggé korlátozott sajtószabadság s ugyanilyen terjedelmű társulási szabadság.

Ezek az ugynevezett *liberális elvek* az ő legdurvább radikalismusukban.

Ezen elvek közös alapja: az *egyéni*, a *politikai* és a *társadalmi* észelviség (rationalismus). Ebből folyik a többé kevésbé megszorított *vallásszabadság*; az állam fensége az Egyházhoz való viszonyaiban; a laikus, vagyis a vallástól teljesen független oktatás; kizárólag csakis az állam által törvényesített és szentesített házasság. A fő jelszó, mely mindent megfejt és kifejez a *szekularizáczió* — *elvilágiasítás* — vagyis a vallásnak a nyilvános élet minden teréről kiszorítása: valóságos társadalmi istentagadás, mely a liberalismusnak végső következménye.

A gyakorlati téren a liberalismus a jelzett elvek behatása és vezérlete alatt elkövetett tények halmaza. Ilyenek például: a holt kézről szóló törvények (leges amortisationis); a szerzetesek kiűzetése; különféle hivatalos és nem hivatalos merényletek az Egyház szabadsága ellen; a romlottságnak és a tévelynek közhatósági engedélyezése a szószéken, a sajtóban, a nyilvános mulatságok- és szokásokban; a katholicismus elleni rendszeres harcz, melyben a klerikalismus, teokraczia, ultramontanismus s más hasonló jelszavak szolgálnak alarczul.

Teljes lehetetlenség volna elősorolni és osztályozni mindazon tényeket, a melyekben a liberalismus gyakorlatilag nyilvánul; a törvényt magyarázó miniszternek és a fondorkodó diplomatának tettei csak úgy tartozhatnak ide, mint a népgyülekezetekben lázító vagy az utczaiz zendüléseknél gyilkoló demagogéi; a nemzetközi szövötkezés és gonosz harcz, mely lerántja a pápáról a királyi palástot éppen úgy, mint a ragadozó kéz, mely Krisztus jegyesét megfosztja hozományától vagy szentégtörőleg a szentély ezüstje után nyul; az egyetemeken és liceumokban tankönyvül használt elvont és tudományos szinezetü könyv csak úgy, mint a piszkos élczlap, mely a korcsmák naplopóinak gyönyörüségét képezi. A gyakorlati liberalismus egy egész világ; vannak saját elvei, divatja, művészetei, irodalma, diplomacziája, törvényei, cselszövényei és titkos összejövetelei. Lucifer országa, mely manapság eme név alá rejtözve radikális ellenkezéssel ádá az hadat visel Isten fainak társasága, Jézus Krisztus egyháza ellen.

Ime ez az elméleti és gyakorlati liberalismusnak vázlatos képe.

III.

Bün-e a liberalismus és minő bün?

A liberalismus, akár elméletileg tekintsük, akár gyakorlatilag, egyaránt bün.

Az elméleti liberalismus súlyos bün a hit ellen, mert tanai büzlenek az *eretnekségtől*. A gyakorlati liberalismus bün az Isten és az Egyház különféle parancsai ellen, mert ellentétbe helyezkedik velük és lépten-nyomon megszegi azokat. Világosabban szólva: az elméleti liberalismus a legáltalánosabb és legradikálisabb eret-

nekség, mert az eddigieket mind magában foglalja; a gyakorlati liberalismus a legnagyobb mérvű és legradikálisabb törvényszegés, mert minden isteni és egyházi törvény megszegését jóváhagyja és szentesíti.

Részletezzük bizonyításunkat :

Az elméleti liberalismus eretnekség. Eretnekség alatt olyan tant értünk, mely formailag és makacsul tagadja a keresztény hit valamely dogmáját. A liberalismus mint tan először is az összes dogmákat tagadja együttvéve s azután mindegyiket külön-külön.

Tagadja a dogmákat általában, midőn *vallja* vagy *föltételezi* az egyéni felfogás teljes függetlenségét az egyedben, vagy a társadalmi fölfogását a társadalomban; azt mondjuk, hogy *vallja* vagy *föltételezi*, mert megesik néha, hogy a további következményekben a liberális elv nincs ugyan kimondva, de meg van engedve és föltételezve.

Tagadja Krisztusnak, az Istennek joghatóságát az emberek és a társadalom fölött s következőleg amaz átiruházott joghatóságot is, melyet az Egyház látható feje magától az Istentől kapott s a mely tekintet nélkül az állapotra és tekintélyre az összes hivekre kiterjed.

Tagadja az isteni kinyilatkoztatás szükségességét és a minden egyes emberre vonatkozó kötelességet, mely szerint ha utolsó célját elérni akarja, e kinyilatkoztatást el kell fogadnia.

Tagadja a hitnek formalis indokát, vagyis a kinyilatkoztató Isten tekintélyét, a kinyilatkoztató tanból csakis azon igazságokat fogadván el, melyeket korlátolt eszével fölfogni képes.

Tagadja az Egyháznak és a pápának csalhatatlan tanítói tekintélyét s következőleg az általuk meghatározott és hirdetett tanokat.

Ezen általános és mintegy tömeges tagadás után, tagad minden egyes dogmát külön-külön, a mint a konkrét esetekben észreveszi, hogy raczionalisztikus ítéletével ellentétben állanak. Így például tagadja a keresztségben való hitet, midőn jóváhagyja a vallásegyenlőséget; tagadja a házasság szentségét, midőn az ugynevezett pölgári házasság mellett kardoskodik; tagadja a római pápa csalhatatlanságát, midőn vonakodik törvényül elfogadni az ő biztos parancsait és tanításait, s az *exequatur* szabály szerint vizsgálat alá veti nem azért, hogy mint egykor történt, azoknak hitelességéről meggyőződjék, hanem hogy azokat megbírálja.

A gyakorlati liberalismus radikális erkölcstelenség, mert szétdulja az erkölcsiség főelvét és főszabályát, az Isten örök törvényét, mely az emberi törvény szövétnöke; mert szentesíti a független erkölcs elvét, mely voltaképen nem más, mint erkölcs törvény nélkül, más szóval szabad erkölcs s ez tulajdonképen semmi erkölcs, mert az erkölcsiség fogalma azonfölül, hogy bizonyos mihez tartást jelez, a fék és korlátozás fogalmát is magába zárja. Azonfölül a gyakorlati liberalismus azért is erkölcstelenség, mert történeti fejlődésében az összes parancsolatokat, kezdve a dekalogus első parancsolatától, mely az egy igaz Isten tiszteletét előírja, egészen az Egyház utolsó parancsolatáig, mely az Egyház iránti ideiglenes kötelességeinket megszabja* — mind megszegte s eme törvényszegéseket szentesítette.

El lehet mondani tehát, hogy a liberalismus, ha tanait tekintjük, merő tévely, ha a gyakorlati téren nézzük, merő törvényszegés s így mind a két esetben bün és pedig *ex genere suo* igen súlyos halálos bün.

*) A spanyol kátéban az Egyház utolsó parancsolatja az egyházi járandóságok fizetésére vonatkozik.

IV.

A liberalismus bünének különös súlyosságáról.

A katolikus theologia tanítja, hogy nem minden halálos bün egyenlően súlyos, még akkor sem, ha a halálos bünnek csakis ama lényegét tekintjük, mely azt a bocsánandó büntől megkülönbözteti.

A bünnek, még a halálos bünnek is éppen úgy vannak fokozatai, mint a jó cselekedetnek, ha ezt mint jó és az isteni törvénynek megfelelő cselekedetet tekintjük. Így például a káromkodás, mely egyenesen Isten ellen irányul, már magában véve sokkal súlyosabb bün, mint a lopás, mely az ember ellen irányul. Már most, ha az Isten elleni *formális* gyűlöletet kiveszszük, mely valamennyi bün közt a legnagyobb s a melyet a teremtmény a poklon kívül csak igen ritkán követ el, a legsúlyosabb bünök a hit ellen elkövetett bünök. Ennek az oka nyilvánvaló. A hit az egész természetfölötti rendnek alapja; minden bün annyiban bün, a mennyiben ezen természetfölötti rendet egyik vagy másik pontján megtámadja; következőleg a legnagyobb bün az, mely ezen rend alapjának neki ront.

Egy példa teljesen meg fogja világítani a dolgot. Ha egy élőfán vágásokat tesznek s néhány ágát levágják: mennél fontosabbak az ágak, annál súlyosabbak a fán a vágások; legsúlyosabb azonban és halálos a fejszevágás akkor, ha azt a gyökereken vagy a törzsön viszik végbe.

Sz. Ágoston, a kinek mondását sz. Tamás idézi, a hit elleni bünről beszélvén, ezen tagadhatatlan tételt állítja föl: „Hoc est peccatum, quo tenentur cuncta peccata.“ „Ez olyan bün, a mely a többit mind magá-

ban foglalja.“ És az iskola angyala ugyanezen tárgyról elmélkedvén, a nála már megszokott világossággal így ír: „A bűn annál súlyosabb, mennél inkább elválasztja az embert Istenétől. A hit elleni bűn a lehetőleg legnagyobb mérvben választja el az embert Istentől, mert megfosztja az embert Isten igaz ismeretétől, következőleg — így fejezi be a sz. Doktor — a hit elleni bűn a legnagyobb az összes ismert bűnök között.“

Még nagyobb azonban a hit elleni bűn akkor, ha nem pusztán a hit és az Isten ismeretének bűnös hiányában, hanem azonfelül az isteni kinyilatkoztatás által formálisan és világosan kijelentett dogmák nyílt tagadásában és ezek elleni tusakodásban nyilvánul. Ezen esetben a hit elleni bűnhöz, mely már magában véve is igen súlyos, még újabb és nagyobb bűnösség járul s ez az, a mit *eretnekségnek* neveznek. Ezen esetben a hit elleni bűn a hitetlenség egész gonoszságát rejtí magában, sokkal határozottabban tiltakozik a hit tana ellen, vagy sokkal erősebben ragaszkodik oly tanhoz, melyet a hit mint hamisat és tévest kárhoztat. A hit elleni, már magában véve is igen súlyos bűnhöz hozzájárul a megátalkodottság, makacsság és a gőg, mely az emberi észet többé veszi, mint az Isten végtelen bölcsességét.

A mondottakból következik, hogy eltekintve az Isten elleni formális gyűlölettől, melyre azonban, mint említettük, csak az ördög és az elkárhozott lelkek képesek, — az eretnek tan és az eretnek cselekedet valamennyi bűn között a legnagyobb ;

következik, hogy a liberalizmusnál, a mely nem egyéb, mint eretnekség és a liberális cselekedetknél, a melyeknek szülőanyja az eretnekség, — nagyobb bünt a kereszténység törvénykönyve nem ismer ;

következik, hogy (ha csak jóhiszeműség, tudatlanság vagy megfontoláshiány nem szolgálhat meentségül) liberálisnak lenni nagyobb bűn, mint a káromkodás, rablás, házasságtörés, gyilkosság vagy bármi más, amit az Isten törvénye tilt és az isteni igazságosság büntet.

Igaz ugyan, hogy a modern naturalismus ezt nem akarja érteni, de a keresztény államok törvényhozása egész a mai liberális korszakig ezt mindig így értette, az Egyház törvényhozása ma is így tanítja, a mi pedig az Isten ítélőszékét illeti, ennek az ítéletei és kárhovatásai mindig változatlanok.

Igen, az eretnek tan és az eretnek cselekedet a legrútabb bűn, s következőleg a liberalismus és a liberális cselekedetek is, ex genere suo, a legnagyobb rossz.

V.

A liberalismus faji egységében lehetséges és tényleg létező fokokról.

A liberalismus, mint bizonyos tanok rendszere *iskolának*, mint e tanok hiveinek és terjesztőinek szervezett egyesülete *szektának* s mint azoknak, a kik e tanokat a közjogi életben érvényre juttatni iparkodnak, szövetezete *pártnak* nevezhető. Akár úgy tekintjük mint iskolát, akár mint szektát, akár mint pártot, a liberalismus logikai és faji egységében mégis különböző fokokat és árnyalatokat veszünk észre, a melyeket a keresztény theologusnak tanulmányoznia és megismertetnie kell.

Mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy a liberalismus egységes, vagyis logikailag és teljességgel összefüggő tévelyek szervezete, következőleg méltán nevezhető *rendszernek*. És csakugyan ha azon alapelvét, mely szerint az ember és a társadalom *autonom* és minden kivülről eső természetes vagy természetfölötti kritériumtól teljesen független, kiindulási pontul elfogadjuk, törvényes következtetések útján szükségképen odáig jutunk, hogy a fékvesztett demagógia minden tanát és jelszavát el kell fogadnunk.

A forradalomban semmi sem nagy, csakis az ő hajthatatlan következetessége. A forradalomnak a szabadság nevében elkövetett legzsarnokibb tettei, melyek első tekintetre iszonyú következetlenségnek látszanak, a legszigorubb következetesség szüleményei. Mert ha egyszer a társadalom minden más vezérelvet félrelökve, kizárólag csakis a többség elvét állítja fel társadalmi törvényül, ki tagadhatja meg az államtól ama föltétlen jogot, hogy az Egyházzal szemben bármily merényletet elkövethessen, valahányszor ez az említett egyedüli kritérium szerint hasznára van, vagy valahányszor efféle merényletek elkövetésére kedve kerekedik?

Ha egyszer kimondják, hogy a jog mindig a többségé, akkor ebben az is ki van mondva, hogy az egyedüli mérvadó törvény az erősebb törvénye s így azután teljes következetességgel el lehet jutni a legvégső brutalitásokig.

Csakhogy ha a rendszer maga logikailag egységes is, maguk az emberek nem mindig következetesek; s ezen körülmény az egységes rendszeren belül a legmeglepőbb árnyalatokat és fokokat hozza létre. A tanok szükségképen egymásból folynak, ámde az emberek többnyire következetlenek s logikailag nem gondolkoznak.

Ha az emberek elveik legvégső következményeihez is hűvek maradnának, valamennyien vagy szentek volnának, ha elveik jók, vagy pedig mind ördögök, ha elveik rosszak. A következetlenség a jó emberekből félig jókat, a rossz emberekből félig rosszkat csinál.

Ha már most ezen észrevételeinket jelen tárgyunkra, a liberalismusra alkalmazzuk, úgy fogjuk találni, hogy mindvégig következetes és tökéletes liberális ember, hála Istennek, aránylag csak kevés van; ebből azonban nem következik az, hogy ama liberálisok, a kik a liberális romlottság végfokáig el nem jutottak, nem valósággal liberálisok, vagyis a szerint, a mint a liberalismust mint iskolát, szektát, vagy pártot tekintjük, a liberalismusnak nem igaz tanítványai, hívei és pártosai.

Vegyük szemügyre a liberális családban uralkodó árnyalatokat.

Vannak liberálisok, a kik elfogadják az elveket, de visszautasítják legalább a legdurvább és legvégső következményeket. Némelyek megengedik a talán éppen nekik kedvező következményt vagy alkalmazást, de félnek maguknak az elveknek radikális elfogadásától. Mások a liberalismust csakis a tanügy terén akarják érvényre emelni, mások csakis a világi ügyekben, ismét mások kizárólag a politikai formákra alkalmazzák. Általán s minden térre kiterjeszkedő alkalmazását csakis a leghevesebbek reklamálják. A liberális *credo* gyakorlati alkalmazásában a szerint módosul, a mint éppen a liberálisok érdekei kívánják, mert általában tévedés azt hinni, hogy az ember eszével gondolkodik, sőt ellenkezőleg a legtöbbször szívével s helylyel-közzel gyomrával is szokott gondolkozni.

Innét vannak a különféle pártárnyalatok, a melyek a liberalismusnak mind meg annyi különböző fokai éppen úgy, mint a korcsmárosnak pálinkakészlete, mely a látogatók különféle izlése szerint van elkészítve és osztályozva. Ebben leli magyarázatát ama tapasztalat is, hogy nincs liberális ember, aki hevesebb szomszédját dühös demagógnak s a magánál gyöngébb színezetű liberálist tüzes reakzionariusnak nem tartaná. Egyetlen egy létra az egész. Azok a képmutatók, a kik az ő liberalismusokat Cadixban a szent Háromság nevében keresztelték, s azok, a kik a legutóbbi időben a „Harcz az Isten ellen“ jelszót irták zászlajukra, ezek mind a liberalismus hágcsoín állanak; mindannyian elfogadják a liberális elnevezést s ha megszorulnak, mindannyian e névben keresik üdvösségüket. A liberális vagy független kritérium valamennyire nézve ugyanaz, gyakorlati alkalmazása azonban az egyedek szerint majd erőszakosabb, majd békésebb. Mitől függ emez élénkebb vagy halványabb színezet? Legtöbbször az érdektől; gyakran a vérmérséklettől; majd a komolyabb neveléstől, mely egyeseket tartóztat s nem engedi, hogy oly rohamos léptekkel haladjanak a liberális uton, mint mások; majd ismét az emberi és családi tekintetektől, a társadalmi viszonyoktól, a baráti köröktől, a melyekben valaki mozog stb. stb.

Nem hallgathatjuk el e helyütt amaz ördögi ravaszsgot sem, melylyel egyes emberek eszméiket csak azért takargatják, hogy senkit föl ne riaszszanak s ily módon azokat annál biztosabban és könnyebben érvényre juttassák. Ezt mondhatjuk minden vakmerőség nélkül bizonyos liberális konservativekről, a kiknél a konservatív név csak álarcz, a mely alatt a legelszántabb demagóg lappang. Mindazonáltal a szeretet — ál-

talánosságban szólva — a félliberálisoknál bizonyos adag őszinteséget, természetes *becsületességet* vagy együgyűséget föltételezhet, mely ha nem is menti ki őket egészen, miként azt alább látni fogjuk, de legalább arra kötelez bennünket, hogy irántuk részvéttel viscltessünk.

Tisztában vagyunk tehát, kedves olvasó, az iránt, hogy a liberalismus egy, jóllehet a liberálisok, mint a rossz bor, szín- és izre nézve különbözök.

VI.

Az ugynevezett katolikus liberalismus- vagy liberális catholicismusról.

A liberalismus közepes fokozatain észlelhető következetlenségek és ellenmondások között a legnagyobb és leggyűlöletesebb az, mely a liberalismust és catholicismust egyesíteni s ily módon azt a valamit létesíteni akarja, a mi az ujkori sületlenségek történetében *katolikus liberalismus vagy liberális catholicismus* néven szerepel. Voltak jeles elméjü és nagylelkü férfiak, a kik eme képtelenséget elfogadták s a kiknek jólelküségére nézve semmi kétség sem forgott fen. E képtelenségnek is volt divatos és varázsfényes korszaka, mely azonban, hála legyen az Istennek, mulik, vagy talán már el is mult.

E végzetes tévely azon tulcsigázott ohajnak a következménye, mely a lényegüknél fogva ellentétes tanokat összeegyeztetni, öszhangba hozni kívánja. A liberalismus az egyéni és társadalmi ész teljes függetlenségének dogmája. A catholicismus az egyéni és társadalmi észnek Isten-törvénye előtt föltétlen meghajlása.

Miként lehessen összeegyeztetni két ellentétes tant, melyek közül az egyik igen-t, a másik nem-et mond?

A katolikus liberalismus alapítói ez összeegyeztetést nagyon könnyűnek találták. Az evangéliumi törvénynek alárendelendő *egyéni* ész mellé az evangéliumi törvénytől teljesen független *nyilvános* vagy *társadalmi* észet képzeltek s így okoskodtak: „Az államnak, mint ilyennek nem kell vallásosnak lennie, legfőlebb oly mérvben, a mely azokat, a kik a vallásról hallani sem akarnak, nem fészélyezi. A polgárnak, mint magánembernek, meg kell hajolnia Jézus Krisztus kinyilatkoztatása előtt, a nyilvánosság emberének azonban ugy kell viselkednie, mintha e kinyilatkoztatás rá nézve nem is léteznék.” Kimondották a hirhedt elvet: „Szabad egyház szabad államban”; s ezen elv terjesztés-és védelmére Franciaországban több hires katolikus, köztük egy jeles főpap is, esküvel kötelezte magát.

Ezen elvnek gyanusnak kellett volna feltűnnie, mióta azt Cavour a Szent-Szék világi hatalma ellen megindított olasz forradalom zászlajára írta; s mégis annak daczára, hogy az elv hamis volta legott kiderítettett, tudtunkkal egyik föltalálója sem vonta azt vissza.

Ezen jeles álbölcsészek nem akarták megérteni, hogy ha az egyéni ész Isten törvényének engedelmeskedni tartozik, a nyilvános vagy társadalmi ész nem vonhatja ki magát ezen kötelezettség alól a nélkül, hogy ama különös dualismusba ne essék, a melyben az ember két ellentétes kritérium, két ellentétes lelkiismeret törvényének van alárendelve. Az embernek mint magánembernek és mint polgárnak olyatén megkülönböztetése, hogy első szempontból kereszténynek kell lennie, utóbbi szempontból pedig istentagadó is lehet, a tiszta katolikus logika ellenállhatatlan törvénye előtt meg

nem állhat. A Syllabus, melyről alább még beszélni fogunk, a szóban levő elvet végleg megdöntötte.

Mindazonáltal eme tündöklő de káros iskolának maradt még néhány tartalékos, félénk tanítványa, a kik azonban a katolikus-liberális elméletet, melyet egykor oly hévvel védelmeztek, nem merik többé nyíltan hirdetni, s csakis gyakorlatilag követik, nem vevén észre, hogy oly ócska és kopott hálóval halásznak, melyet az ördög immár félredobni rendelt.

VII.

Miben áll valószínűleg a liberális katholicismusknak lényege, vagyis benső oka ?

Ha valaki jól szemügyre veszi a dolgot, azt fogja találni, hogy az ugynevezett katolikus liberalismusknak, vagy a mint általánosabban nevezik a liberális katholicismusknak legbensőbb létoka a hit aktusának hamis felfogásában rejlik. A liberális katolikusok, miként ez saját fejtegetéseikből kiderül, a hit szükséges indokát nem a végtelenül igaz és csalhatatlan Isten tekintélyében keresik, a ki a természetfölötti boldogságra vezető utat kinyilatkoztatta, hanem az egyéni szabad felfogásban, mely ezt, vagy amaszt a hitet a többinél jobbnak tartja. Nem akarják elismerni az Egyháznak Isten által kizárólag s oly végből alapított tanítói hivatalt, hogy a hiveknek a kinyilatkoztatott tant előadja s ennek igaz értelmét megmagyarázza, hanem ellenkezőleg, önmagukat tolva föl a tan biráiul, azt, a mi nekik tetszik, elfogadják s föntartják maguknak a jogot arra, hogy az ellenkezőt hihessék, valahányszor

látszólagos okok hamisnak tüntetik föl azt, a mit még tegnap igaznak hittek.

Ezen kábaság megczáfolására elégséges ismerni „A hitről“ (De fide) szóló alaptant, a mint azt a vatikáni szent zsinat kifejtette.

Különben katolikusoknak nevezik magukat, mert erősen hiszik, hogy a katholicismus Isten Fiának egyedül igaz kinyilatkoztatása; de liberális vagy szabad katolikusoknak, mert azt tartják, hogy hitöket saját szabad felfogásuknál magasabb indok sem bennök, sem bárki másban létre nem hozhatja. Ily módon az ördög a nélkül, hogy észrevennék, kicseréli kártyáikat, a hit természetfölötti helyett a szabad vizsgálat naturalisztikus elvét oltja beléjük s jöllehet azt képzelik magukban, hogy a keresztény igazságokban hisznek, ez voltaképen mégsem hit, hanem pusztá emberi meggyőződés (convictio), a mi pedig lényegesen más dolog.

Innét van a liberális katolikusoknak azon vélelme, hogy az ő eszüknek csak úgy, mint másokénak szabadságában áll hinni vagy nem hinni. A hitetlenséget nem tekintik bűnnek, az ész vagy még inkább a sziv betegségének vagy önkéntes vakságának, hanem oly cselekedetnek, melyet, miután mindenkinek teljes jogában áll hinni vagy nem hinni, bárki szabadon elkövethet. Ezért borzadnak minden erkölcsi vagy fizikai pressiótól, mely az eretnekséget bünteti vagy akadályozza, ezért gyűlölik a nyíltan katolikus polgári törvényhozást s viszont ezért akarják, hogy mások meggyőződése, bármennyire ellenkezzék is a kinyilatkoztatott igazsággal, a legnagyobb tiszteletben tartassék; előttük a téves meggyőződés csak olyan szent, mint az igaz, mert mind a kettő csak egy szent elven alapul s ez:

a szellemi szabadság. Ezen elv mellett dogmát csinálnak a *türelmességből* (tolerantia) s az eretnekekkel szemben a katolikus polemiának új szabályokat írnak elő, melyeket a katolicismus nagy előharczosai azelőtt soha nem ismertek.

Miután a hitnek már első fogalma lényegében raczionalisztikus, nagyon természetes, hogy annak további következményei is, a mint az egyedben és a társadalomban érvényesülnek, szintén olyanok. A liberális katolikusok az anyaszentegyházat első sorban és gyakran kizárólag csak azon előnyökért magasztalják, melyekben a népeket a kultura és a civilizáció útján részesítette; elsőrangú hivatásáról, természetfölötti rendeltetéséről azonban, mely az Isten dicsőségére és a lelkek üdvözítésére vonatkozik, nem beszélnek, arról egészen megfeledkeznek. E hamis felfogás többé-kévesbé megmértelyezte a napjainkban irt katolikus apológiák légnagyobb részét. Ha a katolicismus szerencsétlen véletlenségből bizonyos tekintetben a népek anyagi kárát okozta volna, akkor az a nevezett liberális katolikusok logikája szerint sem igaz, sem magasztalást érdemlő vallás nem volna. Pedig az említett eset beállhat, mert hisz nem egy családdal, nem egy emberrel történt már, hogy katolikus vallásukhoz való ragaszkodásuk anyagi romlásukat, ideiglenes jólétük szétdulását vonta maga után, de azért a kath. vallás nem szűnt meg fölséges és isteni lenni.

A liberális írók legnagyobb része az említett szempontból itéli meg az egyházi ügyeket; ha egy templom szétdulása miatt zajt ütnek, az csak azért történik, mert a művészet megkárosodott; ha a szerzetes-rendek mellett kardoskodnak, csakis ama szolgálatokat hangoztatják, melyeket e rendek a tudományos világnak tettek; ha az irgalmas nővéreket éjig emelik, csakis ama hu-

manitarius szolgálatokról emlékeznek meg, a melyek által e gyöngge teremtések a háboru borzalmait enyhítik; ha az egyházi kultuszt csodálják, csakis a külső pompára, csakis a dolog költői oldalára vannak tekintettel; ha a katolikus irodalomban nagyrabecsülik a szentírást, csak is ez iratok fenségét és magasztosságát tartják szem előtt.

Ha a katolikus dolgokat csakis nagyságuk, szépségük, anyagi hasznosságuk és jelességük miatt becsülik, akkor következetesen a tévelyt is éppen úgy kell becsülniök, ha esetleg hasonló előnyöket tud felmutatni, amint csakugyan megtörtént vagy igen könnyen megtörténhetik, hogy valamely hamis vallást bizonyos esetekben az említett előnyök kísérik.

E naturalisztikus elv káros hatása még az ájtatosságra is kiterjed s *pietismussá* vagyis az igaz ájtatosság torzképévé alacsonyítja. Mily sokan vannak, akik az ájtatossági gyakorlatokban csakis érzelgést keresnek, a mi pedig nem egyéb, mint a lélek pusztá sensualismusa!

A keresztény *ascetismus*, mely a szívnek a szenvedélyek megfékezése által eszközölt megtisztulásában áll, ma sok emberben elerőtlenedett és elfajult, a keresztény *mysticismus*, mely nem bizonyos benső édelgésben vagy vigasztalódásban, sem más emberi élvezetben, hanem az Istennel az ő legszentebb ákarata iránti engedmesség s az ő természetfölötti szeretete által létesített egyesülésben áll, sok emberre nézve ismeretlen.

Ezen okoknál fogva a mai katolikusok egy részének katholicismusa, a melylyel sokszor előhuzakodni szeretnek, liberális vagyis hamis katholicismus. Nem katholicismus ez, hanem naturalismus, pusztá raczionalismus, vagy, ha szabad e kifejezéssel élünk, katolikus formákba és szavakba burkolt pogányság.

VIII.

Árnyék és félárnyék, vagyis a liberális-katholikus szektának külső létoka.

Az előző fejezetben láttuk a liberális katholicismusnak belső, vagyis ugynevezett formális okát, lássuk a jelen fejezetben annak külső, történeti, vagy ha talán olvasóink jobban kedvelik a skolasztikus kifejezést, anyagi okát.

A századok folyamán Krisztus urunk óta egészen a mi korunkig keletkezett eretnekségek, melyeket mi ma tanulmányozunk, első tekintetre úgy tűnnek föl, mintha mindegyikük a saját korszakában világosan és élesen megkülönböztetve és körvonalozva volna, úgy, hogy ha képzeletünkben a delejtűt egészen az egyes eretnekségek korszakáig meghosszabbíthatnók, pontosan meg lehetne határozni, hol kezdődtek és hol végződtek s mértani vonallal el lehetne választani ama fekete foltokat a mezőnek többi fényesen maradt részeitől. De ha jobban szemügyre vesszük a dolgot, azt találjuk, hogy e felfogás a távolság által okozott tévedésen alapszik. A mélyebb tanulmány és a józan kritika látcsövének segítségével ama korszakokhoz szellemileg jobban közeledvén, azt látjuk, hogy a tévely az igazságtól egy korszakban sem volt oly mértani szabatossággal és pontossággal elválasztva. Nem mintha az Egyház az igazságot az ő meghatározásaival szabatosan és pontosan meg nem jelölte volna, de mert az akkori nemzedékek e meghatározásokkal szemben az igazságot majd nyiltabban, majd kevésbé nyiltan tagadták vagy vallották. A tévely a társadalomban olyan, mint a csunya folt a finom és drága szöveten; mindkettőnek körvonalai oly észrevét-

lenül enyésznek és tűnnek el, mint az esti és reggeli szürkület árnya, mely a szünő nappalt a közelgő éjtől, vagy az éjt a hasadó nappaltól elválasztja. Ezen árnykörvonalak megelőzik a tévelyt, vagy a sötét éjt, de követik is és bizonyos félárnyékkal veszik körül, a mely majd úgy tűnik föl, mint a kialvó világosság sugarának visszfénye által megvilágított árnyék, majd pedig mint az árnyékban eltűnni kezdő világosság.

S ekként az emberi társadalomban minden világosan meghatározott tévelyt némi félárnyék, ugyanazon tévelynek kevésbé sűrű, gyöngébb és mérsékeltbb légköre veszi körül. Az arianizmusnak volt semiarianizmus, a pelagianizmusnak semipelagianizmus, a vad lutheranizmusnak jansenizmus, mely nem egyéb, mint mérsékelt lutheranizmus; hasonlóképen ma a radikális liberalizmust a semiliberalizmus, a félliberalizmus veszi körül, a mely pedig nem más, mint a liberális-katholikus szekta, a melylyel éppen most foglalkozunk.

Ez az, a mit a *Syllabus* mérsékelt raczionalizmusnak nevez; liberalizmus ez, de a radikális liberalizmus föelveiben nyilvánuló sértő nyersség, s utolsó következményeinek rémsége nélkül. Oly liberalizmus ez, a melynek hívei még katolikusoknak látszani akarnak, vagy magukat még katolikusoknak tartják. Ez a liberalizmus az igazságnak gyászos szürkülete, mely az észben immár homályosodni kezd, vagy az eretnekségé, mely az észet még teljesen el nem homályosította. Valóban azt tapasztaljuk, hogy liberális katolikusok rendszeren azon katolikusok szoktak lenni, akik fokról-fokra megszűnnek buzgó katolikusok lenni, s viszont azon liberálisok, a kik tévelyüket részben belátják, de az igazság országába még teljesen be nem léptek. Rendkívül finom és ügyes eszköz, a melylyel az ördög igen sok

embert rászéd és elaltat, a kik különben, mihelyt pokoli tervét a maga teljében megismernék, attól legott visszaborzadnának és megutálnák.

Ezen ördögi eszköz lehetővé teszi, hogy az emberek egyik lábukkal az igazság területén álljanak, míg a másikkal már az ellentáborba lépnek. Ekként azok, a kiknek a lelkiismerete még nem egészen konok, megmenekednek a furdalás üdvös gyötrelmeitől; a félénkek és ingadozók, a kik a legtöbben vannak, megszabadulnak a kompromisszio veszélyétől, a mely a nyílt elhatározással mindig együtt jár; a vezérférfiak az áramlat iránya szerint, majd az egyik, majd a másik táborban szerepelhetnek s mind a kettőben mint jó barátok és párthivek viselkedhetnek; s ekként végre minden ember mintegy hivatalos és megengedett módon takargathatja aljasságai-, gyöngeségei- és következetlenségeinek legnagyobb részét.

A régi és az újabb korban talán nem eléggé tanulmányozták a kérdésnek emez oldalát; pedig ez, ha talán kevésbé nemes is, de éppen azért igen gyakorlati foglalkozás, minthogy elég sajnos, az emberi társadalomban jelentkező tünetények legnagyobb részének titkos rugóját a kevésbé nemesben, a kevésbé magasztosban kell keresni. Mi jónak tartottuk e kérdésre legalább rámutatni, tapasztaltabb és élesebb elmékre hagyván annak bővebb és részletesebb fejtegetését.

IX.

Egy más fontos megkülönböztetésről, vagyis a gyakorlati és elméleti liberalismusról.

A bölcsészet és a theologia azt tanítja, hogy az atheismus kétféle, ugymint elméleti és gyakorlati. Az

első az Isten létezésének határozott és kerek tagadásában áll s az érveket, a melyek Isten létezése mellett bizonyítanak, figyelmen kívül hagyni vagy kiforgatni iparkodik. A másoknak hivei a nélkül, hogy az Isten létezését szavakkal tagadnák, mégis úgy élnek és cselekedeznek, mintha Isten valósággal nem léteznék. Az előbbieket elméleti, ez utóbbiak pedig, a kik nagy számmal vannak, gyakorlati istentagadóknak neveztetnek.

Ugyanez áll a liberalismusról és a liberálisokról is. Vannak elméleti és gyakorlati liberálisok. Az elsők a szekta doctrinair-jei: filosofusok, tanárok, képviselők s különféle fajta írók, a kik a liberalismust könyveikben, beszédjeikben s hirlapjaikban tanítják s e tant Jézus Krisztus isteni és természetfölötti kinyilatkoztatásával szemben raczionalisztikus okoskodással, bizonyítékokkal és tekintély-érvekkel védelmezik.

A gyakorlati liberálisok, a kik a sereg nagyobb részét, hogy úgy mondjuk a birka-nyáját képezik, vakon vesznek be mindent, a mit mestereik nyujtanak s ha nem is hisznek bennök, mégis hivségeesen követik s lépést tartanak vezetőikkel. Egy betűt sem értenek a vezéreszmékből és a rendszerből s talán oda is hagynák, ha annak hamisságát és gonoszságát ösmernék; és mégis ők a karok, amelyek működnek . . . nélkülök a liberalismus csak az akademiák termeire szoritkoznék; ők adnak neki életet s forgalmat künn a világban. Ők viselik a liberális hirlapok költségeit, szavaznak a liberális képviselőkre, támogatják a liberális vállalatokat, éltetik a liberális pártvezéreket, megünneplik emléküket és jubileumaikat. Ők a liberalismusnak ugyszólván első anyaga, melyet akárminő alakra gyúrni, melyet bármily ostobaságra felhasználni lehet. Azelőtt sokan közülök misére jártak s a mellett papokat gyilkoltak; később

sokan kilenczedeket (novenákat) tartottak s fiaikat papi pályára szánták, de azért az elkobzott egyházi javakat megvásárolták; ma talán olvasót imádkoznak, de azért a vallásszabadságot sürgető képviselőre szavaznak. Szabályul tüzték ki maguknak, hogy a korral haladni fognak s azt hiszik, (vagy legalább iparkodnak magukkal elhíttetni) hogy ez így rendjén van. Vajjon ezért kikerül-e a szigorú beszámolást és felelősséget Isten előtt? Nem, bizonyynyal nem, a mint alább látni fogjuk.

Gyakorlati liberálisok továbbá azok, a kik a liberalismus elméletét azért, mert már tudják, hogy ez sok ember szemében szálka, nem fessegetik, de mégis a gyakorlati életben ez elméletet minden nap alkalmazzák, a mennyiben a liberális áramlatot írásban és szóval magasztalják, liberális képviselőket jelöltségbe hoznak és megválasztanak, liberális könyveket és egyéneket ajánlanak s égis emelnek, az eseményeket liberális felfogás szerint ítélik meg s következetes gyűléssel viseltetnek minden iránt, a mi az ő kedves liberalismusukat rossz hirbe hozni és gyöngíteni képes. Így működnek jobbára az ugynevezett *tapintatos* hírlapírók, a kikre vajmi nehezen lehet egy-egy konkrét liberális állítást rábizonyítani, de a kiknél mégis igen könnyen észre lehet venni, hogy minden, a mit mondanak, sőt bizonyos dolgoknak agyonhallgatása is az átkozott liberalismus terjesztésére irányul. Az összes liberális hullók között éppen ezek a legmérgesebbek.

X.

Kárhoztatta-e az Egyház forma szerint a liberalismust s annak minden árnyalatát és alakját?

Igen, az Egyház a liberalismusnak minden fokát és alakját forma szerint kárhoztatta úgy, hogy benső gonoszságán kívül, mely miatt rossz és bűnös, minden hü katolikusként már azért is óvakodnia kell tőle, mert az Egyház legfelsőbb és döntő nyilatkozatával elítélte és kárhoztatta. Nem lehet föltenni, hogy ilyen transcendentális tévely ama jegyzékből kimaradt volna, mely a világot a tévelyekre nézve tájékoztatni van hivatva, és csakugyan több alkalommal belekerült már.

Mindjárt első jelentkezésekor, a nagy francia forradalom idejében, VI. Pius sietett az emberi jogokra vonatkozó hirhedt tétéleket (*Déclaration des droits de l'homme*), melyek a modern liberalismus összes hóbortjainak csiráit magukban foglalták, kárhoztatni.

E tan később mindinkább elterjedt s majdnem az összes európai kormányok által elfogadtatott, de sőt — s ez a monarchiák ujkori történetében észlelhető s teljesen megfejtetlen elvakultságok egyike — a fejedelmek is szívesen látták és fölkarolták; a liberalismus nevet, mely alatt ma az egész világon ismeretes, Spanyolországban nyerte, midőn a király és alkotmány-pártiak közt kitört iszonyu küzdelmekben a két pártbeliek egymást kölcsönösen szolgálalkek és liberálisok (*serviles y liberales*) elnevezésekkel illették. Spanyolországból ez elnevezés csakhamar egész Európában elterjedt.

Midőn a harcz javában folyt, Lamennais első tévelyei alkalmat szolgáltatottak XVI. Gergelynek arra,

hogy „Mirari vos“ körlevelével a liberalismust, a mint akkor értették, tanították és az alkotmányos kormányok gyakorlatilag is alkalmazták, nyíltan és határozottan kárhoztassa.

Midőn idővel mindinkább nőtt e vészteljes eszmék árja s a ravaszabb vezérférfiak ez eszméket a katolicismus palástjával takargatták, az Ur Isten IX. Piusban oly pápát adott anyaszentegyházának, a kit a történelem méltán a *liberalismus ostorának* fog nevezni. E nagy pápa leálcázta a liberális tévelyt minden alakjában s minden árnyalatában. Az isteni Gondviselés a liberalismus kárhoztatásának nagyobb súlyt kölcsönzendő úgy intézkedett, hogy a liberalismust éppen az a pápa kárhoztassa, a kit a liberálisok kezdetben szintén liberálisnak iparkodtak föltüntetni. IX. Pius pápa óta e tévely számára nincs menedékhely. Brévélével és allocutióival ismételten megmutatta a keresztény népnek a liberalismus mibenlétét, s a *Syllabus*-sal rányomta a liberalismus kárhoztatására az utolsó pecsétet. Lássuk ezen pápai okmányok egyikének-másikának (a sok közül csak egy párt idézhetünk) főbb tartalmát.

1871. június 18-án IX. Pius pápa a francia katólikusok küldöttségéhez intézett válaszában ezeket mondá:

„A törvényhozás atheismusa, a vallás ügyei iránti közönyösség és az ugynevezett liberális-katolikus elvek, ezek, igen ezek az okai az államok pusztulásának, ezek voltak okai Franciaország vesztének; a baj, melyre utalok, sokkal borzalmasabb, mint a forradalom, sokkal rémületesebb, mint a commune. Mindig kárhoztattam a liberális katolicismust, de ha kell, még százszor fogom kárhoztatni.“

A milanói sz. Ambrus-egylet elnökéhez és tagjaihoz — 1873. márczius 6-án — intézett brevéjében ezeket írta: „Vannak, a kik a világosság és a sötétség közt egyességet, az igazságosság és a gonoszság közt közösséget akarnának létesíteni és pedig a liberális katolikusoknak nevezett tanok segélyével, a melyek a legveszedelmesebb elvekből indulva ki, helyeslik a világi hatalomnak beavatkozását a lelki ügyekbe s tiszteletet vagy legalább türelmet igényelnek az igazságtalan törvények számára, mintha nem volna megírva, hogy két urnak senki sem szolgálhat. E tanok követői sokkal veszedelmesebbek és sokkal jobban pusztitanak, mint a nyílt ellenség, nemcsak azért, mert a nélkül, hogy valaki, de sőt talán maguk is észrevennék, a gonoszok terveit előmozditják, hanem azért is, mert bizonyos határok közt maradván úgy tűnnek föl, mintha a jámborság és a józan tanok hivei volnának, mi által az engesztelődés balga barátait hálójukba keritik s tévutra vezetik a becsületes népet, mely a nyílt s leplezetlen tévelyt uralomra jutni nem engedné.“

Ugyanazon év május 8-án kelt s a belga katolikus körök szövetkezetéhez intézett brevéjében pedig ily írt: „Mindenekfölött dicséretre méltónak tartjuk ama teljes megvetést, a melylyel, mint értesültünk, a liberális katolikus elveket visszautasítjátok, valamint ama rendithetetlen szándéktokat, hogy ezen elveket gyökerestül kiirtjátok. E cselszövényes tévelynek, mely bármely nyílt ellenségnél veszedelmesebb, mert a látszólagos buzgóság és szeretet köpenyébe burkolózik, kiirtása és az egyszerű népnek e tévelytől megóvása által ki fogjátok ölni az egyenetlenségek káros csiráját, s nagy mérvben elő fogjátok mozdítani a lelkek egyesülését és megszilárdulását. Nektek különben, a kik oly engedel-

mességgel fogadjátok ezen apostoli Szentszék minden rendeletét, s a kik a liberális elvekre vonatkozó ismételt kárhóztatásait ismeritek, nincs szükségtek eme figyelemzetésekre.“

A brüsseli „La Croix“ czimű lap szerkesztőségéhez 1874. május 21-én intézett brévéjében így ír: „Dicséretre méltó a levelében jelzett s lapjában, tudomásunk szerint, soha szem elől nem tévesztett czél: közölni, terjeszteni, magyarázni s az olvasók lelkére kötni mindazt, a mit ezen Szentszék a különböző tájakon hirdetett gonosz vagy legalább hamis tanok s különösen a világosságot a sötétséggel, az igazságot a tévelylyel minden módon összeegyeztetni iparkodó katolikus liberalismus ellen tanit.“

1873. június hó 9-én az orleansi katolikus társulat elnökéhez és választmányához irt levelében a pietisztikus és mérsékelt liberalismust, a nélkül, hogy megnevezte volna, e szavakkal ecsetelte: „Jóllehet nektek voltaképen az istentelenség ellen kell harczolnotok, de talán e részről mégsem fenyeget titeket oly nagy veszély, mint ama barátaitok részéről, a kik oly kétes tanrendszert követnek, mely szerint elvetik ugyan a tévelyek utolsó következményeit, de makacsul ragaszkodnak azok alapelveihez és sem a teljes igazságot elfogadni, sem attól végleg megválni nem akarván, az Egyház tanait és hagyományait erőnek erejével saját egyéni nézeteikhez mérik.“

Végre, nehogy egész unalomig halmozzuk az idézeteket, még csak egy brévének szavait akarjuk ide igtatni, a mely az eddigieknél sokkal világosabb s a melyet hallgatással mellőzni lelkiismeretünk nem engedi. E bréve a quiemperi püspökhöz van 1873. július 28-iki kelet alatt intézve. A pápa a nevezett egyházmegye

katholikus társulatainak éppen akkor összeült nagygyűlésére vonatkozólag így ír: „Biztosan reméljük, hogy azok, a kik az Egyházat gyalázásaik- és igazságtalanságaikkal üldözik, e társulatokat a katholika Anyaszentegyháznak tartozó engedelmességükben meg nem ingatják; de könnyen megeshetik, hogy e társulatokat a tévely sima lejtőjére amaz ugynevezett liberális nézetek csábítsák, a melyeket ma már különben tisztességes jellemű és jámbor katolikusok is magukénak vallani szeretnek, a kik pedig éppen ama befolyás segélyével, melyet vallásuk- és jámborságuknak köszönnek, nagyon könnyen meghódítják és oda viszik embertársaikat, hogy ezek végre is a legveszedelmesebb elveket kezdik vallani. Figyelmeztessd tehát Tdó Testvér, e kath. nagygyűlés tagjait arra, hogy midőn mi e liberális elvek követői ellen oly gyakran kikeltünk, nem azokat az embereket tartottuk szem előtt, a kik nyilt sisakkal üldözik az Egyházat, hiszen ezeket amugy is fölösleges bemutatni, hanem igen is mindig csak azokat, a kikre az elébb rámutattunk s a kik az anyatejjel magukba szítt liberális elveknek *titkos* mérgeét rejtegetik s mintha kézzel foghatólag káros s a vallásra nézve ártalmas nem volna, másokba is csepegtetik s ily módon a világot már régóta forrongásban tartó társadalmi zavarok magvát terjesztik. Vigyázzanak tehát, hogy eme hálót elkerüljék, minden erejüket emez álnok ellenség legyőzésére fordítsák s ekként ugy a vallás, mint a haza körül szép érdemeket szerezzenek maguknak.“

Láthatja tehát mindezekből barát és ellenség egyaránt, hogy a pápa brévéiben s különösen ez utolsóban mindazon eszmék össze vannak foglalva, melyeket mi jelenleg részletesebben fejtegetünk.

A liberalismusnak legünnepélyesebb kárhozzatása a Syllabus által.

Ha mindazt, a mit IX. Pius pápa különböző brévéiben a liberalismusról mondott, összefoglalni akarjuk, csak ama éles jelzőket kell felsorolnunk, a melylyel azt a különféle alkalmakkor illette.

Ama brévé-ben, melyet Ségurnek „Hommage aux catholiques liberaux“ czimű ismeretes munkájára irt, *álnok ellenségnek* nevezi; a neversi püspökhöz intézett allocutiójában *a jelenkor valóságos csapásának*; a milandi sz. Ambrus-egyletkez küldött levélben *az igazságosság és a gonoszság közti egyességnek*; ugyanezen iratban *nyílt ellenségnél veszedelmesebbnek*; a quimperi püspökhöz intézett levelében *titkos méregnek*; a belgákhoz intézett brévében *álnok és titkos tévelynek*; Gaumehoz irt brévéjében *a legveszedelmesebb pestisnek*. Mindezen okmányok egész terjedelmükben Ségurnek „Hommage aux catholiques liberaux“ czimű munkájában találhatók.

Mindezek daczára a liberalismus ilyen-olyan joggal kifogásolhatta volna ezen pápai nyilatkozatok tekintélyét, a mennyiben ezek tisztán magán ügyekben irt okmányokban fordulnak elő. Az eretnekség mindig makacs és szörszálhasogató, mindig keres ürügyet és mentséget, hogy a kárhozzatást magáról elhárítsa. Hivatalos, nyilvános, ünnepélyes, általános érvényű, általánosan kihirdetendő s ennélfogva dogmatikus jellegű okmányra volt tehát szükség. Az Egyház nem tagadhata meg aggódó fiaitól eme formális és döntő nyilatkozatot s 1864. december 8-án a legfőbb tanszékről kihirdette a „Syllabus“-t.

A mily lelkesedéssel fogadták a „Syllabust“ az összes jó katolikusok, éppen oly dühvel estek neki a liberálisok. A liberális katolikusok jobbnak tartották oldalról, cselszövényes magyarázatok alakjában intézni a támadást. Ezek éppen úgy mint amazok teljesen átlátták az Egyház ilyen nyilatkozatának jelentőségét. A „Syllabus“ az ujkori főbb tévelyeknek hivatalos jegyzéke; e tévelyek konkrét tételekben vannak kifejezve, a mint ezek ama tévelyeket terjesztő ismertebb írók műveiben előfordulnak. Itt találjuk a liberális *dogmatismus* összes tételeit. S jöllehet a liberalismus szó a Syllabusnak csakis egy tételében szerepel, mindazonáltal bizonyos, hogy az abban kárhoztatott tételek nagyobbrészt liberális tévelyek s hogy bármelyiköknek kárhoztatása az egész rendszer kárhoztatását vonja maga után. Mi a tételeket e helyütt csak egyszerűen elő fogjuk sorolni.

A 15., 77. és 78. tételekben kárhoztatva van a vallásszabadság; a 20. és 28-ikban a placetum regium; a 16. és 27-ikben az egyházi javak elkobozása; a 39-ben az állam fensége; a 45., 47. és 48-ban a közoktatás elvilágiasítása; a 15-ben az Egyháznak elválasztása az államtól; az 56-ban az Istentől független törvényhozás; a 62-ben az ugynevezett be nem avatkozás elve; a 63-ban az ugynevezett lázadási jog; a 73-ban s ezenkívül még néhányban a polgári házasság; a 79-ben a sajtószabadság; a 60-ban az általános szavazás mint a tekintély forrása; s végre a 80-ban névszerint maga a liberalismus.

A Syllabus kihirdetése óta több könyv jelent már meg, a melyekben annak összes tételei világosan és szabatosan meg vannak magyarázva; a legtekintélyesebb magyarázatot és kommentárt azonban éppen azok

szolgáltatták hozzá, a kik megtámadták, t. i. a liberálisok; ezek ugyanis a Syllabust mindig úgy tüntették föl, mint az ő leggyűlöltebb ellenségüket, mint az általuk ugynevezett klerikalismus, ultramontanismus és reactio legteljesebb hitvallását (symbolumát.) A gonosz, de nem ostoba sátán legott átlátta e jól mért vágás hatását s azért ama nagyszerű művet az isteni pecsét után a legtekintélyesebbel, engesztelhetetlen gyűlölete pecsétjével jelölte meg. Adjunk e tekintetben hitelt a hazugság atyjának; mert az, a mitől ő irtózik és a mit gyaláz, már csak ezért is minden kétségen fölül igaz.

XII.

Van valami, a mi liberalismusnak látszik, de nem az — s van, ami nem annak látszik és mégis az.

Az ördög nagy mester a félrevezetésben és a csalásban; varázsereje leginkább abban áll, hogy nagyon jól tudja az eszmezavart előidézni. Az emberek fölött gyakorolt hatalmának felét bizonyosan elveszitené az átkozott, ha a jó és gonosz eszmék tisztán és élesen megkülönböztetve s feltüntetve volnának. Mindenesetre figyelemre méltó dolog, hogy még az ördögöt sem szokás ma ördögnek nevezni, talán mert a liberalismus úgy szoktatott bennünket, hogy még az ördög ur iránt is bizonyos tiszteletet tanusítsunk. A szakadárságok és eretnokségek idejében az ördögnek első dolga megváltoztatni s összezavarni a szavak értelmét s biztos benne, hogy ily módon a legtöbb embert elvakítja és tévutra vezeti. Ez történt például az *arianismussal* elannyira,

hogy a milánói zsinaton több, szentség hírében álló püspök oly formulát irt alá, mely amaz eretnokség fő üldözőjének, a jeles Athanáznak kárhoztatását tartalmazta s ha sz. Özséb vértanu annak idején meg nem érkezik, hogy ama néhány aggastyánnak, a breviarium szerint, *captivata simplicitását* (fogyul ejtett egyszerűségét) a hálóból kiszabadítsa, e püspökök a történelemben kétségkívül amaz eretnokség őszinte hivei gyanánt szerepelnének. Ugyanez történt a pelagianismussal s később a jansenismussal; ugyanez történik ma a liberalismusra nézve.

A liberalismust ma némelyek bizonyos politikai formának tartják, mások a türelmesség és nagylelkűség szellemének, mely a zsarnokság és a kényuralom ellen irányul; nem kevesen jogegyenlőséget értenek alatta, a legtöbben pedig valami nem könnyen meghatározható dolgot, a mely mindazt magában foglalja, a mi az önkényes kormányzással ellentétben áll. Így tehát ismét ama kérdést kell fölvetnünk: mi a liberalismus? vagy még inkább azt kell kutatnunk, mi nem az?

Mindenekelőtt a politikai kormányformák, bármennyire demokratikusoknak képzeljük is azokat, *ex se* vagyis magukban véve nem liberalismus. Minden dolog az, a mi; a forma csak forma és semmi több. Az egységes vagy szövetséges, demokratikus, aristokratikus vagy vegyes köztársaságnak; a képviseleti vagy a királyi hatalom maximumával vagy minimumával kevert kormányformának; az absolut vagy mérsékelt, örökös vagy választás alá eső monarchiának, mindezeknek magukban véve — jól jegyezzük meg e két szócskát: *ex se* — semmi közük sincsen a liberalismushoz. E kormányformák mind teljesen és tökéletesen katolikusok lehetnek. Ha e kormányformák elismerik maguk

fölött Istennek főhatóságát és saját hatalmukat Istentől származtatják; ha hatalmuk gyakorlatát a sérthetetlen keresztény törvénynek alávetik s azt, a mit e törvény meghatározott, szentnek tekintik; ha az Egyháznak erkölcsi fenhatóságát s hatáskörében föltétlen jogát és függetlenségét a közjog alapjául elfogadják: akkor e kormányformák mind valóban katolikusok clannyira, hogy a legkövetelőbb ultramontanizmus sem vethet nekik semmit szemükre, mert hiszen igazán ultramontánok. A történelem több igen hatalmas s egyuttal buzgóan katolikus köztársaságot ismer; ilyen volt Velence aristokratikus s ilyen Genuának s néhány schweiczi kantonnak kereskedelmi köztársasága.

A vegyes és ugyancsak katolikus monarchiák közül idézhetjük először a cataloniai és arragoniai dicső monarchiát, a mely a középkornak legdemokratikusabb s egyuttal legkatolikusabb állama volt; továbbá a régi Castilliát egészen az ausztriai házig; a lengyel választó királyságot mindaddig, a mig csak e legvallásosabb ország a legigazságtalanabb módon szét nem darabolta-tott. Előítélet azonban azt hinni, hogy a monarchiák *ex se* vallásosabbak, mint a köztársaságok; mert hisz még a legujabb időben is éppen a monarchiák: Orosz- és Poroszország üldözték a legbotrányosabb módon a catholicismust. A kormány, bármilyen politikai formája legyen különben, katolikus, ha alkotmánya, törvényhozása és politikája katolikus elveken alapszik — ellenben liberális, ha alkotmánya, törvényhozása és politikájának alapját raczionalisztikus elvek képezik. Nem az képezi a törvényhozás vagy alkotmány lényegét, hogy a monarchiában a király, a köztársaságban a nép, s a vegyes kormányformájú államokban mind a kettő együttvéve alkot törvényeket, hanem az, hogy

a hit változatlan pecsétje alatt s az államokat csak úgy, mint az egyedeket kötelező keresztény törvény szerint mennek és intéztetnek a dolgok, vagy sem.

Valamint az egyedek közt a király az ő biborában, a nemes az ő czimerével s a munkás ember az ő tarisznyájával egyaránt lehet katolikus, éppen úgy az államok is, bármily kormányformájuk legyen különben, minden különbség nélkül katolikusok lehetnek. Következőleg annak, hogy valaki liberális-e vagy sem, éppen semmi köze sincsen ama természetes gyűlölethez, a melylyel az önkény és zsarnokság ellen minden embernek viseltetnie kell; semmi köze amaz óhajhoz, hogy a polgárok közt teljes jogegyenlőség uralkodjék, s még kevésbé van köze a türelmesség- és nemeslelkűséghez, a melyek, ha oly értelemben vétetnek, a mint kell, éppen keresztény erények. És mégis mindezek bizonyos emberek s bizonyos hirlapok által liberalismusba vétetnek. Ime tehát valami, a mi liberalismusnak látszik, de még sem az.

De van viszont más valami, a mi nem liberalismusnak látszik és mégis az. Képzeljünk magunknak egy abszolutisztikus monarchiát, milyen például Oroszország vagy ha jobban tetszik Törökország; képzeljünk magunknak egy manap konservatívnek nevezett kormányt, a lehető legkonservatívebbet és képzeljük, hogy ezen abszolut monarchia és ezen konservatív kormány alkotmányának és törvényhozásának alapját nem a katolikus jog elvei, nem a hit rendithetlen sziklája, nem az Egyház jogainak szigorú tiszteletben tartása, hanem a királynak vagy a konservatív többségnek ingatag akarata képezi: az ilyen monarchia, az ilyen konservatív kormány liberális és antikatholikus.

Ha a fejedelem az ő felelős minsterével, vagy

ha a felelős minister az ő törvényhozó testületeivel szabadgondolkozó: az eredmény mind a két esetben ugyanaz, a politika a szabadgondolkodás befolyása alatt áll s következőleg liberális. Korlátozza bár az ilyen fejedelm vagy minister a sajtószabadságot, sanyargassa bár a legigazságtalanabb módon a népet, s uralkodjék vasvesszővel alattvalói fölött: a szerencsétlen ország talán nem lesz szabad, de minden bizonynyal liberális. Ilyenek voltak a régi ázsiai birodalmak; ilyen sok ujabbkori monarchia; ilyen lesz, ha Bismarck terve megvalósul, a német birodalom, ilyen a mai spanyol monarchia, a melynek alkotmánya sérthetetlenné nyilvánítja a királyt, de nem mondja sérthetetlenné az Istent.

Ime tehát valami, a mi nem látszik liberalismusnak és mégis az és pedig annál furfangosabb és veszedelmesebb, mennél kevésbé árulja el önmagát.

Látnivaló tehát, hogy ezen kérdések tárgyalása nagy óvatosságot igényel. Mindenekelőtt meg kell jelölni a vita határait s ki kell küszöbölni azt, a mi a tévelynek leginkább kedvez, a kétértelműséget.

XIII.

Jegyzetek és magyarázatok az előző fejezetben előadott tanhoz.

Azt mondtuk, hogy a tisztán vagy vegyesen demokratikus vagyis népies kormányformák magukban véve — *ex se* — nem liberálisok s hiszszük, hogy ezen állításunkat eléggé bebizonyítottuk. Mindazonáltal az, a mi elvontan és elméletileg tekintve igaz, a praxisban vagyis a gyakorlati tények terén, melyeket a katolikus

elvek hirdetőjének különösen szeme előtt kell tartania, nem mindig oly mértékben igaz.

És csakugyan, jóllehet az említett kormányformák magukban véve — *ex se* — nem liberálisok, a mi századunkban tényleg mégis azok, minthogy az ujkori forradalom, mely nem egyéb, mint akcióba lépett liberalismus, mind inkább oda tereli a dolgokat, hogy e kormányformák merő téves alapelvekre fektetessenek. S ekként a nép, mely a finom megkülönböztetéseket nem érti, elég okosan liberalismusnak kereszteli el mindazt, a mi a nemzetek kormányzásában demokratikus reformként jelentkezik, mert ha ez — elméletileg tekintve — a maga lényegében ugyan nem is liberalismus, de tényleg, a mint a gyakorlatban mutatkozik, mégis csak az. Ebből látszik, hogy a mi atyáinknak nagyon jó előérzésük volt s nagyon okosan cselekedtek, midőn az alkotmányos vagy képviseleti kormányrendszert, mint a melyet hitükkel ellenkezőnek tartottak, visszautasították s a tiszta monarchiát, milyen az utolsó századokban a spanyol volt, többre becsülték. Valami természetes ösztön ugyanis még a kevésbé tájékozott tömegnek is mintegy azt súgta, hogy az uj kormányformák a liberális eretnokség elveivel vannak megmetyelvezve, — s ezért egészen helyesen gondolkozott, midőn e kormányformákat liberálisoknak nevezte s másrészt a tiszta monarchiát, mely magában véve elég istentelen és eretnek is lehetett, katolikus kormányformának tekintette, miután azelőtt századok hosszu során át a népek azt tapasztalták, hogy a monarchiát rendszerint a catholicismus szelleme lengi át.

Ha tehát *elméletileg* tekintjük a dolgot, akkor a királypártiak elfogultan gondolkoztak, midőn a vallást a régi politikai kormányformával azonosították és az al-

kormányos kormányformákat istenteleneknek tekintették, *gyakorlati* szempontból azonban nagyon helyes uton jártak, mert a hit világánál könnyen észrevehették, hogy a tisztán politikai kormányformának burka alatt a liberális eszme lappang. Egyébként a liberális párt vezérei- és követőinek istenkáromlásai és merényletei is közreműködtek abban, hogy e párt hamis zászlájának valódi jelentőségét a szó igaz értelmében vett nép félre nem ismerte.

Nem egészen igaz, hogy a politikai kormányformák a vallásra nézve teljesen közömbösek, jóllehet ez bármily kormányformát megenged. A józan bölcsész, miután valamennyit áttanulmányozta és elemezte a nélkül, hogy akármelyiket is elvetné, mégis azoknak ad előnyt, a melyek a tekintély elvét legjobban megőrizik; a tekintély elve pedig kivált az egység elvén alapszik, s ekként bizonyos, hogy valamennyi kormányforma között a monarchia a legtökéletesebb annyival is inkább, mert leginkább hasonlít az Isten és az Egyház kormányához; ellenkezőleg, ha ez okoskodást megfordítjuk, azt látjuk, hogy a legtökéletlenebb kormányforma a köztársaság. A monarchikus államnak jóléte csak egy embernek, a köztársaságé a polgárok nagy számának erényétől függ; következőleg a köztársasági eszmény megvalósulása sokkal nehezebb, mint a monarchikus eszményé. A monarchikus kormányforma emberiebb, mint a köztársasági, mert kevesebb emberi tökéletességet igényel s könnyebben alkalmazható a nagy többség durva és romlott állapotához.

A legnyomósabb körülmény azonban, a melynek a katolikust a mi századunkban a demokratikus kormányformák pártolásától óvnia kell, ama lázas buzgótság, a melylyel a szabadkőművesség e kormányformá-

kat mindenütt meghonosítani iparkodik. Az ördög az ő csodálatos éleslátásával legott észrevette, hogy a demokratikus kormányrendszerek a gonoszság villamosságának legjobb vezetői s minden más alkotmányformáknál alkalmasabbak arra, hogy tervei megvalósításánál segítségére legyenek.

A katolikusnak gyanus szemmel kell néznie arra, a mit a forradalom mint üdvöset magasztal s biztos lehet benne, hogy az is, a mit a forradalom a liberalismus neve alatt hirdet és dicsér, csak a forradalom malmára hajtja a vizet még akkor is, ha csak pusztá formáról van a szó; mert ez esetben a forma nem egyéb, mint burok és lepel, mely az ördög terveit takarja.

XIV.

Szabad-e a jó katolikusnak a liberalismust ma jó értelemben vennie és szabad-e dicsekednie azzal, hogy liberális?

Erre nézve legyen szabad, egy más munkánkból (Cosas del dia — Napi események) egy egész fejezetet ide átírni, a mely a fölvetett kérdésekre teljesen megfelel:

„A jó Isten őrizzen meg bennünket, kedves olvasó, eme nagyhangzásu szavaktól: „Liberalismus, Liberális!“ Látom, hogy belé vagy bolondulva e szavakba, s a szerelem elvakított, mint minden más szerelmest. De hát micsoda baj van abban, — kérdezed — ha valaki e szavakat használja? Az a baj van benne, hogy jól szemügyre véve a dolgot, még bünt is lehet benne fölfödözni. Ne ijedezzel, hanem csak egy

kis türelemmel hallgass meg, s rögtön minden nehézség nélkül meg fogsz érteni. Az bizonyos, hogy e szó *liberalismus* ma Európában oly valami gyanus dolgot jelent, a mely az igaz catholicismussal nem fér össze egészen. Nem vetheted szememre, hogy tulzott szavakkal fejezem ki a tételt. Meg kell engedned, hogy IX. Pius pápa a liberalismust, de meg a katolikus liberalismust is, e szavaknak általánosan vett értelmében, kárhoztatta.

„Hagyjuk egy pillanatra figyelmen kívül ama kisebb vagy nagyobb számú embereket, a kik még mindig azt hiszik, hogy a liberalismus bizonyos nemét, melyet liberalismusnak elismerni nem akarnak, továbbra is vallhatják: és látni fogjuk, hogy az általános liberális áramlat, mely a XIX. században, midőn e sorokat írjuk, Európában és Amerikában észlelhető, antikatholikus és raczionalisztikus. Nézz végig a világon, mit értenek liberális párt alatt Belgiumban, Francia-, Német-, Angolországban, Hollandia-, Ausztria-, Olaszországban, a spanyol-amerikai köztársaságokban és a spanyol félsziget kilencz tizedrészében. Kérdezősködjél sorra, mit jelentsenek köznyelven e szavak: liberális főelv, liberális áramlat, liberális légkör stb. stb. s tapasztalni fogod, hogy ama férfiaknak, a kik Európa és Amerikában társadalmi és politikai tanulmányoknak szentelik életüket, kilenczven századrésze a liberalismus alatt a társadalmi tudományra alkalmazott tiszta és nyers raczionaliszmust érti.

„Hiába iparkodol te és még néhány tuczat ember közömbös dolognak feltüntetni azt, a mit az általános vélemény az antikatholicismus bélyegével megjelölt; miután a szokás, a nyelv dolgaiban a legfőbb ítélőbíró, a liberalismusnak a catholicismus ellenében

kitüzött zászló jelentőségét kölcsönözte. Ha tehát neked különféle megkülönböztetések, okoskodások és szórszálhasogatások útján talán sikerülne is magad számára olyan liberalismust formálnod, mely a hittel semmiféle tekintetben sem ellenkeznék, mihelyt magad liberálisnak nevezed, az általános vélemény szerint mégis mint minden más liberális az európai liberalizmusnak úgy, a mint azt az egész világ érti, nagy családjához tartozol. A lap, melyet liberális czim alatt szerkesztesz, az általános felfogás szerint ama sereg katonája, mely a mondott jelszó alatt a katolika egyház ellen harczol. Hiába irsz helylyel-közzel mentegető és magyarázó cikkeket; mindennap nem teheted, mert az fárasztó és unalmas is volna, holott a liberális jelszót majdnem minden rovatban kell alkalmaznod; a közvélemény előtt úgy fogsz feltűnni, mint egy a sok közül, a kik eme jelszó alatt harczolnak. Lehetsz te bensődben olyan katolikus, mint maga a pápa (bizonyos liberálisok szoktak így dicsekedni), de azért az eszmék fejlődésére és az események menetére nem úgy fogsz befolyjni, mint katolikus, hanem mint liberális és csaknem akaratod ellenére is, mint a liberalizmus drabantja, szükségképen abban az irányban fogsz mozogni, a melyben e bolygó mozog. És mindez csak egy szó miatt! Gondold meg jól, egy puszta szó miatt! Igen, kedves barátom, ezt fogod nyerni, ha önmagadat és lapodat liberálisnak nevezed. Ne hitessed magadat: e jelszó használata nagyrészen felelőssé tesz téged is mindazért, a mi e jelszó árnyában megvonul. Már pedig láttad és nem tagadhattad, hogy e jelszó alatt a raczionalizmus lappang.

„Igy állván a dolog, lelkiismeretem nem engedné, hogy Jézus Krisztus ellenségeivel ilyen solidaritásba lépjek.

„Nézzük a dolgot más szempontból. Nem lehet tagadni, hogy azok között, a kik lapodat olvassák vagy társalgásodat hallgatják, csak nagyon kevesen vannak, a kik liberalismus és liberalismus közt oly finom különbséget tenni képesek volnának, mint te. A legtöbben tehát e szót a maga általános értelmében fogják venni s azt hiszik, hogy te is ebben az értelemben használod. A nélkül tehát, hogy akarnád, sőt talán éppen akaratod ellenére azt fogod elérni, hogy a raczionalisztikus tévelynek párthiveket szerzesz. És már most mondd csak, tudod-e, mi az a botrány? Tudod-e, mit tesz az, ha nem eléggé igazolható előszeretettel bizonyos kifejezés iránt, kételyt, sőt tévelyt terjesztesz s gyöngébb elméjü ember-társaid hitét megingatod? Én mint katolikus moralista ebben bünt s ha csak rendkívüli jóhiszeműséget vagy más enyhítő körülményt nem hozasz föl mentségedül, halálos bünt látok.

„Hallgasd csak meg a következő hasonlatot: Ismeretes dolog, hogy napjainkban egy új szekta keletkezett, melynek tagjai magukat *ó-katholikusoknak* nevezik. Kedvük jött magukat ekként nevezni, Isten neki. Tegyük föl már most, hogy például én, a ki bár bűnös, de Isten kegyelméből mégis katolikus, sőt a legrégebb katolikusok egyike vagyok, mert az én katolikus hitem a kálváriától s a jeruzsalemi utolsó vacsorától — tehát ugyancsak régtől fogva — datálódik, tegyük föl mondom, hogy én többé-kevésbé határozatlan lapot alapítottok, a melynek czime: „Ó-katholikus Hirlap.“ Hazugság-e ez? Nem, mert én ó-katholikus vagyok a szó jó értelmében. De hát, azt fogod ellenvetni, miért adsz a lapnak ily rossz hangzású czimet? Hisz ez egy szakadár felekezetnek a jelszava, a mely a kevésbé éleslátásuaknak alapot fog szolgáltatni arra, hogy téged is szakadárnak

tartsanak, s a német ó-katholikusokat örömmel fogja eltölteni, mert azt fogják gondolni, hogy egy új bajnokuk támadt? Miért botránkoztatod meg az egyszerű lelkeket? — De hiszen én jó értelemben veszem! — Elhiszem, de hát mégis csak jobb volna elejét venni ama véleménynek, hogy rossz értelemben használsz.

„Ugyanezt mondom én is mindazoknak, a kik a pápa által kárkoztatott s az igaz hívőknél botrányt okozó *liberális* jelzöt ártatlannak tekinteni meg nem szűnnek. Miért vegyünk föl olyan czimeket, a melyek magyarázatot igényelnek? Minek ébreszszünk gyanút, a melyet sietni kell eloszlatni? Miért sorakozzunk az ellenséghez s tüzzük ki az ő zászlaját, ha voltaképen jó barátok vagyunk?

„Azt mondd, hogy a szavaknak nincs olyan nagy jelentőségük! Sokkal nagyobb, mintsem hogy gondolnád, kedves barátom. A szavak az eszméknek külső fizionomiáját képezik s bizonyára tudni fogod, mily fontos sokszor valamely ügyre nézve a jó vagy rossz fizionómia. Ha a szavaknak semmi fontosságuk sem volna, a forradalmárok nem iparkodnának annyira a katholicismust holmi gunyszavakkal travestálni s nem neveznék léptenyomon obscurantismus-, fanatismus-, theokraczia- vagy reakciónak, hanem egész egyszerűen katholicismusnak, s viszont önmagukra sem akgatnák a különféle szép szavak koszoruját milyenek: a szabadság, a haladás, a korszellem, az új jog, a szellemi hódítás, a civilizáció, a világosság stb. stb. hanem neveznék magukat saját nevükön egyszerűen: forradalomnak.

„Nem új dolog ez. Minden eretnekség szójátékkal kezdődött, s a leggyászosabb szellemi harccal végződött. Valami hasonló dolognak kellett történnie sz. Pál idejében is, vagy talán a nagy apostol előre látta a jövődöt,

midőn Timoteust (I. Timot. 6. 20.) arra intette, hogy résen legyen nemcsak a hamisan úgynevezett tudomány (oppositiones falsi nominis scientiae) hanem a hiábavaló szójutások ellen is (profanas vocum novitates.) Mit szólna hozzá a nemzetek Doctora, ha látná, hogy bizonyos katolikusok ellentétben az őszinte katolikusokkal, a kik egyszerűen régi családi nevükön nevezik magukat, új névvel a liberális névvel kérkednek s az ismételt kárhozzátással, a melylyel az apostoli sz. Szék eme hiábavaló szójutást következetesen sujtotta, éppen semmit sem törődnek? Mit szólna hozzá, ha látná, hogy a meg nem hamisítandó kifejezéshez: catholicismus ama gyülöletes függelékkel bigyesztik, a melyet sem Jézus Krisztus, sem az apostolok, sem a sz. atyák, sem az egyházi Doctorok, sem ama nagytekintélyű egyházi tanítók nem ismertek, a kik a keresztény hagyomány nagyszerű és szakadatlan lánczát képezik?

„Vedd fontolóra ezeket, kedves barátom, józanabb pillanataidban, ha ugyan szenvedélyed még egészen el nem vakított, és be fogod látni, mily fontos dolog az, a mit te első pillanatra puszta szókérdésnek tartasz. Nem, te nem lehetsz liberális-katolikus s nem szabad magadat annak nevezned még akkor sem, ha talán szórszálhasogató okoskodásokkal sikerülne is oly titkos módot találnod, a melynek segédelmével ez átkozott nevet igaz hiteddel összeegyeztethetnéd. Tiltja ezt a keresztény szeretet, ama szent szeretet, melyet minduntalan a nyelveden hordasz s mely rád nézve, a mint látszik, teljesen egyértelmű a forradalmi türelmességgel. Tiltja a szeretet, mert a szeretetnek első föltétele az igazságot el nem árulni s nem szolgálni oly háló gyanánt, mely a kevésbé óvatosakat megejtse. Nem, kedves barátom, neked nem szabad magadat liberálisnak nevezned.“

Nincs mit hozzáadnunk e fejtegetéshez, mely minden jóakaratu emberre nézve teljesen világos. Legfőlebb csak azt jegyezzük meg, hogy ma már maguk a liberálisok sem törik magukat nagyon e jelzőért; annyira el van már — Isten kegyelméből — koptatva és diskreditálva. Sokkal gyakrabban találkozunk ma olyan emberekkel, a kik a liberalismust névleg léptenyomon megtagadják, jöllehet bensejökben annyira meg vannak általa mételyezve, hogy a mit irnak, mondanak vagy cselekesznek, azt mind a liberalismus befolyása alatt teszik; s ezek ma a legveszedelmesebbek.

XV.

Nagyon egyszerű megjegyzés, mely a kérdést teljes és igaz világitásba fogja helyezni.

Csodálom, hogy a *jóhiszemű* liberálisoknak, ha ugyan vannak, a kik csunya jelzőjüknek eme szertetteljes gyöngítését megérdemlik, nem jut mindennap eszükbe valami, ami fölött én magamban már ezerszer is gondolkoztam.

A katolikus világ a *szabadgondolkozó* jelzővel, akár személyre, akár hirlapra, akár valamely intézményre vonatkozzék is ez, ma már méltán és teljes joggal az istentelenség fogalmát köti össze. A szabadgondolkozók akadémiája, a szabadgondolkozók társulata, a szabadgondolkozás elvei szerint szerkesztett hirlap; mind olyan dolgok, melyeknek hallatára testvéreink legnagyobb részének haja szála is fölborzad, még azoké is, a kiknek az ultramontán szigor ridegsége sehogy sem látszik inyére lenni. Pedig hát vegyük csak jól

szemügyre a dolgot, s látni fogjuk, mily nevetséges fontosságot tulajdonítanak közönségesen a pusztá szavaknak. Azon emberek, társulatok, könyvek vagy kormányok, a melyek a hit és erkölcs dolgaiban a kath. Egyház *egyedüli és kizárólagos* joghatóságát el nem ismerik, — azok mind liberálisok. Maguk is elismerik, hogy azok, sőt dicsekesznek is vele és minket, *intransigens* ultramontánokat kivéve, senki sem botránkozik meg rajta. Cseréljétek már most föl a jelzöt s nevezzétek őket *szabadgondolkozóknak*: s legott visszautasítják e nevet, mint rágalmat s adjatok hálát az Istennek, ha e bántalmazás miatt kérdőre nem vonnak benneteket. De hát *cur tam varie*, édes jó urak? Nem számüztétek-e lelkiismeretetekből, kormányotokból, hirlaptokból vagy akadémiátokból az Egyház *absolut vetőjét*? Nem a *független ész*t állítottátok-e fel eszméitek, ítéleteitek legfőbb birájául?

Ti azt mondjátok és jól mondjátok, hogy liberálisok vagytok és senki sem fogja ezen czimeteket elvitázni. De tudjátok meg, hogy egyuttal *szabadgondolkozók* is vagytok, még ha e titulusnál véretek az arczotokba szökik is. Minden liberális *ipso facto* szabadgondolkozó; s minden szabadgondolkozó bármily gyűlöletes s a társadalmi illem szempontjából sértő legyen is e kifejezés, semmivel sem több, mint egy következetes liberális. Ez oly szigoruan igaz, ez annyira nem csal, mint akármely számtani tétel.

Vegyük a dolgot gyakorlatilag s képzeljük, hogy te többé-kevésbé alkalmazkodó katolikus levén, valamely liberális akadémia tagjává megválasztatol. Elméledjél egy pillanatra önmagad fölött s kérdezd önmagadtól: — Ben maradok-e én ebben az akadémiában, ha az holnap egészen nyiltan és merészen szabadgon-

dolkozó akadémiának nyilvánítja magát? Mit javasol ez esetben lelkiismereted és szemérméd? Kétségkívül azt, hogy nem. Törültesd ki tehát nevedet ez akadémia tagjainak névsorából, mert mint katolikus többé ben nem maradhatsz.

Minden aggály nélkül járatsz, olvassz és tieiddel is olvastatsz oly lapot, mely liberális czimet visel és a szerint is van szerkesztve. Járatnád-e továbbra is e lapot, ha ez egy napon ily czim alatt jelennék meg: Szabadgondolkozó Ujság? Meg vagyok róla győződve, hogy nem. Ne bocsásd be tehát házadba e lapot, mert akár hevesebben, akár mérsékeltebben liberális legyen is az, már évek óta sem más, mint szabadgondolkozó.

Mennyi előítéletnek lehetne elejét venni, ha csak egy kissé több figyelemre méltatnók a szavak valódi értelmét. Minden tudományos, irodalmi vagy emberbaráti egyesület, mely liberális elvek szerint alakul, szabadgondolkozók-egyesülete. Minden liberálisan szervezett kormány szabadgondolkozó kormány. Minden liberálisan irt könyv vagy hirlap szabadgondolkozók hirlapja. Elvetni a szót s mégis elfogadni azt, mit e szó kifejez, föltünő vakság. Gondolják meg ezt jól ama megátalkodott, vagy, nagyon is lágy és hajlékony lelkiismeretű testvéreink, a kik minden aggály nélkül vesznek részt oly körökben, irodalmi vállalatokban, szerkesztőségekben, kormányokban és egyéb intézményekben, a melyek a hit tanaitól teljesen függetlenül alapítottak.

Mindezen intézményekben a liberalismus s következőleg a szabadgondolkozás uralkodik.

Már pedig a katolikus ember, ha katolikus akar maradni, nem elegyedhetik a szabadgondolkozók

körébe, nem pedig azért, mert nem lehet hive az ezen körben uralkodó *szabadgondolkodás* vezérelvének.

Nyilván való tehát, hogy a katolikus ember semmiféle liberális körhöz vagy párthoz nem tartozhatik.

S mégis mindennek daczára hány katolikus ember vesz részt a liberalismus müveiben s szolgálja ily módon az ördögöt! A mondottakból láthatjuk, mily gonosz dolog a liberalismus, mily jogosult az iszonyodás, a melylyel a katolikus mindattól, a mi liberális, elfordul — s viszont mily okadatolt és természetes e tekintetben a szigorú ultramontán türelmetlenség.

XVI.

Lehet-e a liberalismus tévelyében ma jóhiszeműséget föltételezni?

Midőn fentebb jóhiszemű liberálisokról tettem említést, kétségbe mertem vonni, hogy *in rerum natura* ilyenek létezhessenek. És csakugyan azt vagyok hajlandó hinni, hogy ilyen liberálisok ma rendkívül kevesen lehetnek, minthogy a liberalismus tekintetében jóhiszemű tévely, mely annak hívét kimonthetné, ma már alig lehetséges.

Egy-két kivételes esetnek lehetőségét nem tagadom, de bátran állithatom, hogy ezen kivételes esetek csak nagyon is ritkák és valóban tűneményszerűek.

Minden korban, a midőn valamely eretnekség uralkodott, akadtak néhányan, a kik az ár által mintegy elragadtatva, akarattuk ellenére is eretnekségbe estek, a nélkül, hogy e tévedésük másnak, mint rendkívüli tudatlanságuknak vagy jóhiszeműségüknek lett volna betudható.

Igen ám, de ha van tévely, a mely teljesen nélkülöz minden mentségül fölhozható látszatot, ugy ez a liberalismus. Az egyház kebelét szétszakgató eretnekségek legnagyobb része a negélyzett jámborság köpenyébe burkolóztván, takargatta bűnös eredetét s törekvéseit. Az összes eretnek elődjeiknél ügyesebb jansenisták sok olyan hívőt gyűjtöttek, a kik iránt az elvakult nép csak a szentséget megillető tisztelettel viseltetett. Erkölcsstanuk szigoru, hitczikkelyeik félelmesek (tremendi) voltak, egész külsejük fenköltsegről és sanyargatásról tanuskodott. Hozzájárul továbbá az is, hogy a régi eretnekségek legnagyobb része oly finom dogmatikus kérdésekre vonatkozott, melyeket csak ügyes theologusok tudtak megérteni s melyekre nézve a tudatlan tömeg nem volt képes magának ítéletet formálni s ekként azok után kellett indulnia, a kiket mestereiül elismert; minek természetes következménye az volt, hogy ha valamely egyházmegye vagy tartomány hierarchikus feje tévelybe esett, alárendeltjeinek legnagyobb része is, bizalommal követvén a pásztor, vele együtt bukott; s ez annál könnyebben történhetett, minthogy a közlekedés hajdan nehezebb levén, az általános római főpásztor csalhatatlan szava csak nehezen juthatott el az egész keresztény nyájhoz. Ebből lehet magunknak megmagyaráznunk a régi, mondhatnók, theologikus eretnekségek nagymérvü elterjedését s a IV. században élő sz. Jeromosnak eme jajszavát: „*Ingemuit universus orbis se esse arianum.*“ „Megrémülve látta az egész világ, hogy arianussá lett.“

Ebből lehet megérteni azt is, hogy a nagy szakadarságok és eretnekségek közepette, minők ma Orosz- és Angolország, igen sok Istenéhez hű lélek akad, a melyekben az igaz hitnek gyökere ki nem száradt, bár e hit külső vallása meg van hamisítva és rontva. E

lelkek, melyek a kereszténység által az Egyház mystikus testével és a megszentelő malaszt által Jézus Krisztussal egyességben élnek, velünk együtt a menyei boldogság részesei lehetnek.

Vajjon ugyanezt lehet-e mondani a liberalismusról is?

Pusztá politikai formák hamis köpenyébe burkolva lépett föl, de e takarója mindjárt kezdetben oly átlátszó lett, hogy vaknak kellett lennie annak, a ki a takaró alatt lappangó nyomorultnak egész gonoszságát rögtön át nem látta.

A liberalismus nem volt képes magán tartani a jámborság álnok leplét, melylyel egyik-másik magasztalója letakarta; csakhamar letépte azt magáról s hamis világosságával legott elárulta pokoli eredetét.

Elpusztította a templomokat és kolostorokat, üldözte a szerzeteseket és papokat, féket eresztett minden istentelenségnek s ördögi gyűlöletével neki ment a legszentebb képeknek. Zászlója köré gyűjtötte a társadalom minden salakját s előfutára és bevezetője mindenütt a rendszeres korrupczio volt.

Nem elvont és metaphysikai dogmák voltak azok, a miket hirdetett s a mikkel a régieket pótolni akarta, hanem merő nyers és brutális cselekedetek, melyeket mindenki, a kinek csak szeme volt, észrevetett, s a kiben csak egy kis jó érzés volt, megutált.

Nevezetes jelenséget lehetett ekkor észlelni, mely komoly elmélkedésekre szolgáltat anyagot.

Az egyszerű, tanulatlan, de becsületes nép leginkább ellene szegült az új tanoknak. Az álbölcsészet (filosofismo) által megzavart nagy elmék voltak az elsők, a kiket az új tanok elcsábítottak. A népek természetes jó érzéke pedig legott kárhóztatta a merész ujitókat. Ez

esetben is bebizonyult, hogy a tiszta szívűek világosabban látnak, mint az éles elméjűek.

S ha az, a mit eddig mondottunk, már a liberalismus első jelentkezésére ráillik, mit kell mondanunk ma, midőn a liberalismus gonosz iránya teljes világitásba van helyezve? A tapasztalás, a történelem és az Egyház még soha egy tévelyt sem sujtott oly kemény kárhóztatásokkal, mint a liberalismust és a ki e tekintetben nem akar hitelt adni, mint jó katolikus az Egyháznak, ha csak egy kis természetes tisztesség van benne, kénytelen meghajolni a tapasztalás és a történelem bizonyága előtt.

A liberalismusnak nem egészen száz éves uralma alatt Európában minden gyümölcse megérlelődött; a mai nemzedék szedi az utolsót, a mely ugyancsak keserű s megrontja rendes emésztését. Az isteni Megváltónak amaz intelme, hogy a fát gyümölcseről ítéljük meg, kevés esetre alkalmazható annyira, mint a szóban levőre.

Másrészt pedig nem volt-e mindjárt kezdettől fogva ismeretes az Egyháznak felfogása az új társadalmi reformról? Igaz ugyan, hogy a liberalismus az Egyháznak egyik-másik szolgáját hitszegésre ragadta, a miből a jámbor hivek legott megítélhették a tant, a melynek ilyen követői akadtak — de vajjon a katolikus hierarchia a maga egyetemességében nem tekintetett-e mindig és teljes joggal a liberalismus ellenségének? Miről tanuskodik a *klerikalismus* elnevezés, a melylyel a liberálisok az ő tanaikkal homlokegyenest ellenkező iskolát illetik, miről másról, ha nem arról, hogy a tanító Egyház mindenkor engesztelhetetlen ellenségük volt? Minek nevezik a pápát, a püspököket, a lelkészeket s a különféle szerzeteseket? minek a vallásos és jámbor erkölcsű hívőket? Klerikálisoknak vagyis antiliberálisoknak. Miként

lehetne tehát szó jóhiszemüségről egy oly kérdésben, a melyre nézve az igazhitű felfogás oly élesen meg van különböztetve attól, a mely nem az?

Ekként tehát azok, a kik a kérdést át- és átérteni képesek, benső okokra támaszkodhatnak, a kik pedig nem értik, azok a külső tekintélyben elegendő támpontot találnak ama helyes ítélet formálására, a melyet a vallást érintő ügyekre nézve minden jó kereszténytől el lehet várni.

A világosság, Istennek kegyelméből, nem hiányzott, de a mi nagy mérvben elterjedt, az a makacosság, az érdekhajzás s a könnyü élet utáni vágy. Nem úgy támadt a tévely s nem úgy történt az elcsábítás, hogy az ész hamis fényvel elvakított, hanem úgy, hogy a szív bemocskoltván, az értelem is megzavartatott.

Higyjük el, hogy igen kevés kivétellel, a szeretet rendkívüli leleményességére s tulfeszített buzgóságára és erőlködésére van szükség, hogy az erkölcstan igaz elvei szerint ítélvén, katolikus emberben a liberalismus tévelyére nézve kimentő jóhiszeműséget találhassunk.

XVII.

A különféle módokról, melyek által a katolikus, ha ő maga nem is liberális, mégis a liberalismus bűnrészesévé lehet?

A katolikus ember a nélkül, hogy liberális volna, különféle módon lehet a liberalismus bűnrészesese.

Ime ismét egy gyakorlati pont, mely talán még inkább az, mint az előző volt. Szükséges tehát, hogy a hívő ember lelkiismerete ma ezen kérdéssel is tisztában legyen.

Mindenki tudja, hogy vannak bűnök, a melyek lelkiismeretünket azon esetben is terhelhetik, ha nem is közvetlenül mi követtük el azokat, hanem csupán csak elkövetőkkel egyetértettünk vagy velők közreműködtünk. Ezen bűnrészesség sokszor oly súlyos lehet, mint a bűnös cselekedetnek közvetlen elkövetése. Az erkölcsstanároknak a bűnrészességre vonatkozó tanai a liberalismus bűnére is alkalmazhatók, sőt alkalmazandók.

Mi e helyütt csak ama különféle módokat akarjuk röviden jelezni, a melyek által valaki ma a liberalismusban bűnrészes lehet.

1. Formális belépés valamely liberális pártba. Ez e tekintetben a lehető legnagyobb bűnrészesség, úgy, hogy alig különbözik valamiben magától a közvetlen bűnös cselekedettől. Sok ember, csak a saját esze után indulva is átlátja a liberalismus tanainak hamisságát, ösmeri gonosz terveit s utálja gyalázatos multját. De a családi hagyományok, az örökölt gyűlölségek, a személyes kilátások, a hála a vett jótéteményekért, az esetleges hátrányoktól való félelem vagy más hasonló indokok mégis arra bírják őket, hogy ama hamis elveket valló és rossz terveket forraló párthoz csatlakozzanak; s ekként beleegyeznek abba, hogy nyilvánosan e párt tagjai közé soroztassanak, viselik a liberális nevet s a liberalismus zászlaja alatt munkálkodnak. Ezek a szerencsétlenek a liberális párt igazságtalanságainak fő bűnrészesei és ha talán minden egyes részletről nincs is tudomásuk, mégis a pártnak mindenben valóságos munkatársai s a felelősség mindenért őket is terheli. Mily gyakran lehet látni valóban

tisztességes férfiakat, kitűnő családapákat, becsületes kereskedőket és iparosokat oly pártnak soraiban, melynek programjába a pusztán emberi tisztesség szempontjából sem igazolható bitortlás és fosztogatás is föl van véve. Ezek a merényletekért Isten előtt is csak úgy felelősek, mint a párt maga, mely azokat elkövette. Az a körülmény, hogy ezen férfiak tisztességes emberek, csak súlyosbitja bűnrészességüket; mert bizonyos az, hogy ha valamely rossz párt merő gonosz emberekből állana, akkor attól ugyan nem igen kellene tartani. Veszedelemmé teszi azonban a rossz pártot ama varázsfény, a melylyel azt a bizonyos tekintetben tisztességes emberek körülövezik, midőn e pártért lelkesednek s az által, hogy belépnek, másoknak is ajánlják.

2. Nem kell az embernek külsőleg és forma szerint valamely liberális párthoz tartoznia, sőt fennen hirdetheti is azt, hogy e párthoz nem tartozik, — s mégis bűnrészesévé válhatik az által, hogy e párttal nyíltan rokonszenvez, tagjait dicséri, lapjainak védelmére kel s ünnepeibe részt vesz. Ennek az oka szembezőkő. Az ember, különösen ha eszével vagy társadalmi helyzetével nyom valamit a latba, nagy mérvben előmozdit valamely ügyet, már csak az által is, hogy ennek hiveivel többé-kevésbé barátságos viszonyban lenni látszik. Személyének varázsával többet használ az ügynek, mintha pénzt, fegyvereket vagy más anyagi segélyt nyujtana. Ha például egy katolikus ember vagy még inkább katolikus pap valamely liberális laphoz munkatársul szegődik, az által, hogy aláírása e lapban szerepel, nyilván támogatja a lapot; hiába mondja, hogy ő azt, a mi a lapban rossz, nem védelmezi s hogy a lap irányához semmi köze. Azt is mondják néha, hogy ily módon nagyobb számú olvasóközönség vesz

tudomást az igazságról, a melyet más lapban nem olvasna. Ez ugyan igaz, de másrészt nem kevésbé igaz az is, hogy a jóra való embernek czikkezése a gonosz lap hasábjain elégséges arra, hogy a lapot az olvasók előtt, akik a jóirányu czikket a rossz irányútól megkülönböztetni alig képesek, *a maga egészében* jó színben tüntesse föl s ekként az, a minek a rossz ellen szólnia s az olvasó közönséget ezért kárpótolnia kellett volna, az olvasóközönség nagy többségének szemében úgy tűnik föl, mint e rossznak valószínű ajánlása. Számtalanszor hallottunk már ilyen következtetést: — „Micsoda, ez a lap rossz volna? — Az nem lehetséges, hiszen X. is munkatárs benne.“ Így okoskodik a köznép s majdnem mindnyájan köznép vagyunk.

A bünrészesség ezen neme, sajnos, ma már nagy mérvben el van terjedve.

3. A liberalismus bünrészesei mindazok, a kik liberális képviselőjelöltekre szavaznak, még ha nem is azért szavaznak rájuk, mert liberálisok, hanem pusztán nemzetgazdasági-, kereskedelmi- stb. stb. elveikért. Mert ha a liberális képviselő bizonyos kérdésben a katholicismussal tart is, más kérdésekben kétségkívül mint eretnek fog beszélni és szavazni; azok tehát, a kik neki alkalmat nyújtanak arra, hogy eretnek tanait az ország színe előtt közbotrányra hirdettesse, emez eretnek tanokban maguk is bünrészeselek.

4. A szóban levő bünrészesség vétsége terheli továbbá azokat is, a kik liberális lapra előfizetnek, ilyen lapot valamely jó lapban ajánlanak, s bukását vagy kitiltását pajtáskodásból vagy nem helyeseltető udvariasságból megsirattják. Liberális lapra előfizetni annyit tesz, mint a liberalismus élesztésére pénzt szolgáltatni,

annyit, mint rossz példát adni, mely a kevésbé óvatosakat e lap olvasására indíthatja, annyit, mint a családnak, a ház barátjainak többé-kevésbé megméltelyezett olvasmányt nyújtani. Hány rossz lap volna kénytelen abba hagyni siralmas pusztításait és veszedelmes propagandáját, ha a naiv előfizetők nagy száma őket nem támogatná! Hasonlóképen azt sem helyeselhetjük, hogy valamely új liberális lap keletkezése vagy egyik-másiknak megbukása alkalmából a jobb lapok is ilyenféle szólásokkal élnek: *a mi kedves kollégánk; sok előfizetőt kívánunk; teljes részvétellel vagyunk kollégánk balsorsa iránt.* Az olyan harczosok között, a kik annyira ellentétes zászlók alatt küzdenek, mint a milyen az Isten és a sátán zászlaja, — semmiféle pajtáskodásnak sem szabad fenállania. Midőn egy liberális lap fölfüggesztetik vagy megszűnik létezni, hálát kell adni az Istennek, mert az isteni fölség ellenségeinek száma egygyel megfogyott; s midőn e lap újra megjelenik vagy egy egészen új liberális lap keletkezik, nem csak nem szabad azt üdvözölni, de sőt siránkozni kell fölötte, mint valami nagy csapás fölött.

5. A liberális lapoknak vagy könyveknek adminisztrálása, nyomtatása, eladása, szétosztása, hirdetése és subvencionálása, még ha más jó emberek szövetségében, vagy mesterségből és kenyérkeresetképen történik is, mind megannyi bűnrészesség a liberalismusban.

6. Bűnrészesek a családatyák, a lelkiigazgatók, a mesterek, a tanárok és a nevelők, a kik, midőn ilyes ügyekben megkérdeztetnek, hallgatnak, vagy midőn alattvalóikat e kérdésekre nézve fölvilágosítaniok kellene, a szükséges magyarázatokat és utbaigazítást megadni elmulasztják.

7. Igen gyakran már az is bűnrészesség, ha valaki jó meggyőződését elhallgatja, mi által alapot szolgáltat másoknak ama véleményre, hogy ő is liberálisan fogja föl a dolgot. A kereszténynek soha sem szabad megfélekednie arról, hogy száz és száz esetben kötelessége, az igazság mellett nyilvánosan tanúságot tenni, még ha erre forma szerint föl sem is szólíttatik.

8. Bűnrészesség megvásárolni, az Egyház fölhatalmazása nélkül, az Egyház vagy jótékony egyletek javait, még akkor is, ha az állam azokat nyilvános árverés alá bocsátja, — ha csak a megvásárló nem szándékozik azokat törvényes birtokosa számára visszaszerezni. Bűnrészesség megvenni, jogos élvezőik engedélye nélkül, az egyházi jövedelmeket, akármily jövedelmező legyen különben e művelet. Bűnrészesség az efféle eladások- és megvételeknél közbenjárni és ügynökösködni, az árverési hirdetések közzétenni, stb. stb. Mindezek azonfölül a fosztogatás- és bitorlásban való résztvevés arányához képest a kártérítés kötelezettségét is maguk után vonják.

9. A liberalismus bűnrészesei bizonyos tekintetben azok is, a kik liberális célokra, liberális kaszinók, laikus iskolák, liberális lapok szerkesztőségei stb. számára helyiségeket engednek át vagy adnak ki bérbe.

10. Bűnrészesek végül, a kik köztudomásulag liberális vagy forradalmi események emlékére polgári vagy vallásos ünnepélyeket rendeznek, ezekben résztvesznek, inkább forradalmi mint keresztény jellegű ugynevezett hazafias gyászszertartásokat tartanak, hirhedt liberálisok fölött gyászbeszédet mondanak, sirjaikra koszorukat és szalagokat akgatnak stb. stb.

Hány kevésbé óvatos embernek hitét ingatták már meg ezen és más hasonló — látszólagos — csekélységek!

Mi e néhány pontban a szóban levő bűnrészességnek csak a leggyakoribb neveit jeleztük. Valamennyit elősorolni nem lehetett, mert a mily végtelenül sokféle az emberek cselekedetei, éppen olyan számtalanok a bűnrészességnek különféle nevei is.

Szigoru tant hirdettünk a fentebbi pontokban, de ha a moralis theologia más bűnökre és büntényekre alkalmazva biztos irányadó, vajjon megszűnik az lenni, ha a szóban levő bűnre alkalmazzuk?

XVIII.

Ama jelekről, a melyekből meg lehet tudni, hogy valamely könyv, lap, vagy személy meg van mótelyezve vagy csak egy kissé meg-lehelve a liberalismus által.

Az árnyalatok oly rendkívüli változatossága és sokasága mellett, a melyek a liberalismus sokrétű és nagy családjában észlelhetők, vannak-e bizonyos jellemző ismertető jelek és jegyek, a melyek szerint a liberálist attól, a ki nem az, könnyű szerrel megkülönböztetni lehessen?

Ime a mai katolikusra nézve egy új gyakorlati kérdés, a melyet az erkölcsstanárnak különféle alakban és igen gyakran kell megoldania.

E végből a liberálisokat (személyeket vagy iratokat) három osztályba sorozzuk:

1. Dühös vagy telivér liberálisok.
2. Mérsékelt liberálisok.
3. Olyanok, a kiket a liberalismus szele pusztán csak meglehelt.

Kisértsük meg ezen különböző alakoknak fiziológiai leírását. E tanulmány nem lesz egészen érdektelen.

A telivér liberálist legott meg lehet ismerni, mert ez gonoszságát sem nem tagadja, sem nem takar-gatja. Nyílt ellensége a pápának, a papoknak s minden igaz hívőnek; csak szent legyen valami, ez már elég arra, hogy engesztelhetetlen gyűlöletével neki es-sék. A hirlapok közt a legdühösebbeket szereti, sza-vazatát a legistentelenebb jelöltekre adja, gyászos rend-szerének legvégső következményeit is elfogadja. Dicső-ségének tartja, hogy semmiféle vallást nem vall és semmiféle vallási gyakorlatban részt nem vesz, s csak nagy nehezen tudja elszenvedni, hogy felesége, gyer-mekei a vallás szabványait megtartják; közönségesen valamely titkos, például szabadkőművesi társulathoz tartozik s többnyire halotti szentségek s minden egy-házi vigasz nélkül mulik ki e világból.

A mérsékelt liberális közönségesen éppen olyan gonosz, mint az előbbeni; csakhogy rendkívül vigyáz, hogy ezt valahogy el ne árulja. Finom modor és tár-sadalmi illendőség ez az ő mindene; ha ez meg van, a többivel vajmi keveset törődik. Valamely kolostort porrá égetni szerinte nem helyes, de az elpusztított ko-lostor talaját elfoglalni az már a maga rendjén van és megengedhető. Ha valamely zuglap istenkáromlásait prózában, versben vagy képekben két krajczárjával árulja, ez oly kihágás, melyet rögtön betiltani szeretne és a konservatív kormánynak rossz néven is veszi, hogy e rendetlenséget meg nem akadályozza; de ha ugyanazon dolgok elegans irmodorban, szépen kiállitott könyvben, gürdülékeny versekben irt szindarabban, nevezetesen egy akadémiai tag vagy más hasontekin-télyű uri egyén által adatnak elő, ezen már éppenség-

gel meg nem ütözik. Ha népcsőduletről hall, hideg, lázas borzongás fut végig tagjain; elszédítik — ugymond — a tömeget s felforgatják a társadalmi rend alapjait; istentelen atheneumok felállítását azonban szívesen látja, mert ki merné kárhoztatni a társadalmi problémák tudományos megvitatását? Iskola katekizmus nélkül sértés a katolikus nép ellen, mely azt fön-tartja; katolikus, vagyis a katekizmusnak vagy helyesebben a hitnek alávetett egyetem azonban csak az inquizicio korában volt helyén. A mérsékelt liberális nem veti meg a pápát, csak a *római curiának* a mai eszmékkal össze nem egyeztethető tulkapásait s az ultramontanismus tulzásait roszalja. Szereti a papokat, kiváltképen a fölvilágosultakat, a kik t. i. vele együtt ugy gondolkoznak, mint a hogy azt az uj korszellem kívánja; a fanatikusokat és a reakzionariusokat azonban kerüli és sajnálja. Templomba is jár, sőt helylyelközzel szentségekhez is járul, de az ő elve az, hogy csak a templomban kell keresztényileg élni, a templomon kívül éljen az ember ugy, a hogy azt a világ, a melyben született megkívánja s ne iparkodjék az ár ellen uszni. Ekként folytonosan két áramlat között eviczkél, közönségesen pappal oldala mellett hal meg, könyvtára azonban tele van tiltott könyvekkel.

A liberalismusnak szele által megcsapott katolikust azon lehet megismerni, hogy ámbár ő maga minden tekintetben becsületes, sőt igazán és őszintén valóságos ember is, mégis amit csak mond, ir vagy kezei közé vesz, mindazon a liberalismus szagát lehet megérezni. Elmondhatná önmagáról, amit Sévigné asszony mondott: „Nem vagyok rózsa, de közelében jártam s illatából valami rám tapadt.“ Ezen különben derék ember nem is veszi észre, s mégis ugy okoskodik,

ugy beszél, ugy cselekszik, mint egy valódi liberális. Főelve a szeretet s ő maga is a megtestesült szeretet. Elborzad, midőn az ultramontán sajtó kifakadásait olvassa. A gonosz elveket terjesztő emberrel ugy bánni, mint egy gonosztevővel e különös theologus szemében annyi, mint véteni a Szentlélek ellen. Ő csak eltévedt juhokat ismer. Nem kell ellenszegülni, nem kell háboruszkodni, hanem arra kell csak törekedni, hogy az embereket magunkhoz vonzzuk. „A rosztat a jó bőségében kell elfojtani“ ez az ő kedvenc szavajárása, — egyszer véletlenül Balmes-ben olvasta, s ez az egyedüli, a mit e nagy bölcs irataiból magának megjegyzett. Az evangéliumból csakis a mézes szavakat idézi. A farizeizmust kárhóztató kemény kifejezéseket türelmetlen kifakadásoknak tekinti az isteni Megváltó részéről. Ez azonban nem akadályozza abban, hogy ilyen kifejezésekkel maga is éljen ama tulzó ultramontánok ellen, a kik az ő türelmetlenségükkel mindinkább kompromittálják a béke és a szeretet vallásának ügyét.

Ezekkel szemben a máskor oly édes ember darabos és kemény, buzgósága maró, polemiája sértő, szeretete támadó. Neki szólt az, midőn Felix atya, a nagy Veuillot Lajos megtámadtatása alkalmából mondott híres beszédében így kiáltott föl: „Uraim, szeressük, tiszteljük még barátainkat is.“ Ámde a liberalismus szele által megcsapott ember nem így tesz. Türelmessége és szeretetének kincseit hitének esküdt ellenségei számára tartja fön. S nem helyesen cselekszik-e, miután meg akarja őket nyerni? De viszont ugyanezen hit hősi védelmezői számára csak gunyt és kegyetlen türelmetlenséget tartogat.

Szóval az ilyen ember nem ismeri az „*oppositio per diametrum*“-ot, az egyenes szembeszállást, a melyről

sz. Ignác beszél az ő lelki gyakorlataiban; az ilyen embernek egyedüli taktikája oldalról támadni; ez a taktika azonban a vallás ügyeire nézve kényelmes ugyan, de mire sem vezet. Szeretne győzni, de csak úgy, hogy az ellenséget meg ne sértse, s megaláztatást vagy kellemetlenséget neki ne okozzon. Már maga e szó: harc is izgatottságba hozza; s csakis békés uton óhajt minden kérdést megoldani. Nagy barátja a liberális köröknek, a melyekben szépen megbeszélik, meghányják-vetik a kérdéseket, de nem szereti az ultramontán egyesületeket, a hol minduntalan dogmákkal huzakodnak elő és a másképen hívőket kárhoztatják . . .

Ha a telivér és mérsékelt liberálist tetteiről lehet megismerni, a liberalismus szele által megcsapott embert gyöngéd érzelmei árulják el leginkább.

E rövid vonások, melyek ugyan sem vázlatot, sem karczolatot, s annál kevésbé teljes képet nyújtanak — mégis elegendők arra, hogy a liberális család különböző foku alakjait megismertessék.

Ha a mondottakat röviden összefoglalni s a liberális alakok jellemzését egy-egy szóval kifejezni akarnók, azt mondhatnók, hogy a telivér liberális *ordítva*, a mérsékelt *szónokolva*, a meglehelt *sóhajtozva és nyögdőcselve* fejezi ki liberalismusát.

Mind a három osztály egyaránt rossz, csak hogy az elsőnek rombolását ellensúlyozza a düh, a melylyel sikra száll, a harmadik kétfelé hajló természeténél fogva nem képes sokat elérni; — par excellence ördögi azonban a második, s ez a mai liberális pusztításnak főtényezője.

XIX.

A keresztény okosság főszabályai, a melyeket a liberálisokkal való érintkezésben minden katolikusként szem előtt kell tartani.

A katolikus embernek ma éppen úgy együtt kell élnie a telivér, a mérsékelt liberálisokkal és a liberalizmus szele által megcsapott katolikusokkal, mint a negyedik századbéli katolikusoknak az arianusokkal, az ötödik századbélieknek a pelagianusokkal, s a tizenhetedik századbélieknek a jansenistákkal. Nem lehet elkerülni a velök való érintkezést, mert mindenütt ott találod őket: az üzletekben, a szórakozás helyein, a látogatásoknál, néha még a templomban és talán saját családjában is. Miként viselkedjék tehát a jó katolikus, valahányszor ilyen ragályosokkal érintkeznie kell, hogy a veszélyt, melylyel a ragály őt is fenyegeti, elkerülje, megszüntesse vagy legalább kisebbítse?

Minden esetre külön-külön vezérelvet fölállítani, vajmi nehéz s talán lehetetlen is volna, mindazonáltal bizonyos általános viselkedési szabályokat mégis összeállíthatunk, a melyeknek alkalmazása az egyes konkrét esetekben kinek-kinek okosságára bízatik.

Mindenekelőtt jónak tartjuk a katolikus ember és a liberalizmus vagy még inkább a katolikus és a liberális ember¹ között fenforogható viszonyoknak három osztályát megkülönböztetni.

¹ Gyakorlati életben nem lehet az eszméket azoktól, a kik azokat vallják és támogatják, elválasztani. Az elméleti liberalizmus pusztán észbeli conceptio; a gyakorlati liberalizmus intézmények — személyek — könyvekben vagy hírlapokban jelentkezik.

1. Elkerülhetetlenül szükséges viszonyok.
2. Hasznossági viszonyok.
3. Barátsági viszonyok.

Elkerülhetetlenül szükséges viszonyok. — Ezek olyanok, melyek kinek-kinek állapotából vagy társadalmi helyzetéből szükségképen származnak, s következöleg elkerülhetetlenek. Ilyen viszony létezik az atya és a fiu, a férj és a feleség, a testvérek és a nővérek, az alattvalók és a fölebbvalók, az urak és a szolgák, a tanítványok és a tanárok között. Nagyon természetes, hogy ha egy jó fiunak — szerencsétlenségére — liberális atyja van, azért nem kell őt elhagynia, sem az asszonynak a férjet, sem a nővérnek fivérét vagy családjának más tagját, kivévén, ha az említetteknek liberalismusa annyira menne, hogy alárendeltjeiket a vallással ellenkező cselekedetekre kényszeritenék s formális hittagadásra vezetnék; az azonban, hogy az egyház parancsainak teljesítésében akadályozzák, még nem elég ok, mert mindenki tudja, hogy az Egyház soha sem kötelezi az embereket *sub gravi incommodo*. Mindezen esetekben a jó katolikusnak türelemmel kell elviselnie nehéz állapotát s nehogy a rossz példa őtet is megejtse, a mennyire csak lehet, meg kell tartania mindazon óvszabályokat, a melyeket a bűnre szolgáló legközelebbi alkalomban élők számára a katolikus erkölcsstan előir. Szívét szüntelen Istenhez emelve imádkoznia kell mindennap a saját üdvösségeért, nem különben a tévely szerencsétlen áldozataiért; a mennyire csak lehet, kerülnie kell a liberális kérdések körül forgó minden társalgást és vitatkozást s legfölebb azon esetben ereszkedjék bele, ha a szükséges támadó és védfegyverekkel kellőképen el van látva. E fegyverek beszerzése végett, okos gyóntató atyának vezetése mellett olvasson jó könyveket és józanelvü lapokat;

ama elkerülhetetlen befolyás ellensúlyozására, melyet megmételvezett környezete reá gyakorol, lépjen gyakori érintkezésbe oly tekintélyes és tanult emberekkel, akikről tudja, hogy a józan tudomány birtokában vannak. Engedelmeskedjék főlebbvalójának mindabban, a mi a katolikus hittel és erkölcstannal nem ellenkezik, de ujtsa meg napról-napra amaz erős szándékot, hogy soha senkinek sem fog engedelmeskedni, ha olyasmit parancsolna, a mi a katolikus hitet akár közvetlenül, akár közvetve sértené. S ha ezen eset csakugyan beállana, el ne csüggedjen; a jó Isten, a ki látja küzdelmét, nem fogja megtagadni a szükséges segedelmet. A tapasztalás mutatja, hogy a liberális államokban élő vagy liberális családokból származó katolikusok, ha csakugyan jó katolikusok, különös buzgósággal és lelki bátorsággal szoktak kitűnni. Az isteni kegyelemnek az a sajátsága, hogy ott támogat, ad erőt és segít leginkább, a hol segélyre és támogatásra legnagyobb szükség van.

A hasznossági viszonyok. — Vannak viszonyok, a melyek nem ugyan teljesen elkerülhetetlenek, de erkölcsileg véve mégis szükségesek, mert nélkülök a társadalmi élet, mely kölcsönös szolgálatokon alapszik, alig lehetséges. Ilyenek a kereskedelmi viszonyok, a vállalkozó és munkásai, az iparosmester és segédei között fennálló viszony stb. Ezen viszonyokban az alárendeltség nem oly szoros és szigorú, mint az előbbiekben; s következőleg az ember sokkal szabadabb és függetlenebb. A főszabály ezekre nézve az, hogy az ember liberális emberekkel soha se lépjen szorosabb viszonyba, mint a hogy azt a társadalmi élet szüksége magával hozza. Ha kereskedő vagy, ne köss velük más viszonyt, mint azt, a melyre kereskedői ügyeid elintézése végett szükséged van; ha szolgál vagy,

liberális uradhoz való viszonyod csakis éppen a szolgálatra szorítkozzék; ha iparos vagy, liberális társaidhoz az *adok* és *veszek*-en túl más közöd ne legyen. Ha valaki ezen főelvet megtartja, merő zsidók közt is élhet s hite még sem fog veszélyben forogni. Nem szabad azonban megfélelkeznie az előző pontban jelzett óvszabályokról, valamint arról sem, hogy katolikus érületének nyilvánítására nézve bárkitől is teljesen független s hogy ezen függetlenségét több alkalommal ki is kell mutatnia, a mi által tiszteletet parancsol azoknak, a kik vakmerő liberalismusukkal e függetlenséget megsemmisíteni szeretnék. S ha valaki e miatt igazságtalanul megtámadná, e támadást a hit tanítványának nemes és rendithetlen bátorságával vissza kell utasítania s a szektáriussal erélyesen szembeszállnia.

A barátsági viszonyok. — Ezen viszonyok azok, a melyeket tetszésünk és vonzalmainknál fogva kötünk, s a melyeket akkor, a mikor akarjuk, megszakíthatunk. Liberálisokkal ilyenféle viszonyban lennünk nem szabad, mert ez már komolyan veszélyeztetné lelkünk üdvösségét.

Itt alkalmazható az Üdvözítőnek mondása: *a ki szereti a veszedelmet, az elvész benne.*

A veszedelmes köteléket, kerüljön bármibe is, szét kell szakítani. Vegyük csak fontolóra a következő megjegyzéseket, s ezek, ha talán nem is győznek meg bennünket, de legalább zavarba ejtenek. Ha ez ember ragályos betegségben volna, vajjon érintkeznél-e vele? Kétségkívül nem. Ha hozzá való viszonyod miatt hírneved csorbát szenvedne, vajjon e viszonyt továbbra is föntartanád-e? Ha családod iránt gyűlölettel viseltetnék, vajjon ellátogatnál-e mégis hozzá? Bizonyára nem. No lám; a mit tehát már az emberi okosság

pusztán anyagi érdekünk s az emberek előtti becsületünk megóvása érdekében javall, azt Isten dicsősége és lelki egészségünknek érdekében még kevésbé szabad elmulasztanunk. Az egyházi hierarchiában ma már igen magas állást elfoglaló személyiségtől hallottuk egyszer: „A liberálisokkal semmi közösségtek se legyen! Házaikat ne látogassátok, velük ne barátkozzatok.“ Különben sz. Pál apostol is óva intett az e fajta emberektől: „Ne elegyedjétek közibök — *Ne commisceamini.*“ (I. Kor. 5, 9.) „Velük egy asztalhoz ne üljétek. *Cum eiusmodi nec cibum sumere.*“ (U. o. 5. 11.)

Borzalommal forduljatok el az eretnekségtől, minden rossz közt a legnagyobb rosztól. A dögvészes országban az első teendő az elválasztás. Ki lesz képes már egyszer a katolikusokat a liberalizmus eretnekeitől az annyira szükséges egészségi kordonnal elválasztani!

XX.

Mennyire szükséges a liberális olvasmányoktól óvakodni.

Ha a liberális személyekkel szemben bizonyos, imént jelzett, óvszabályokat kell szem előtt tartanunk, úgy még inkább szükséges, — s ez könnyebb is — hogy azokat a liberális olvasmányokra is alkalmazzuk.

A liberalizmus valóságos rendszer, éppen úgy, mint a katholicizmus, csakhogy ellenkező értelemben. A liberalizmusnak van saját művészete, tudománya, irodalma, iránya, erkölcei, szóval oly sajátos szervezete, mely az azt éltető szellemet minden működésében elárulja s e szellemnek, hogy úgy mondjam, pe-

csétjét magán viseli. Ugyanezt vehetjük észre a leghatalmasabb eretnekségeknél, például az űs korban az arianizmusnál vagy az utóbbi századokban a jansenizmusnál.

Vannak tehát ma nemcsak liberális hírlapok, de liberális vagy a liberalizmus által mintegy meglehelt könyvek is; vannak pedig ezek ma már igen nagy bőségben s fájdalommal kell konstatálnunk, hogy a jelen nemzedék jobbjára ezekből táplálkozik, s ez az oka annak, hogy oly roppant sok ember, a nélkül, hogy tudná vagy gyanítaná, megmételveztetik.

Minő óvszabályokra van e tekintetben szükség? Hasonlókra s csaknem ugyanazokra, a melyeket a személyekkel szemben fölállítottunk. Olvassák el, kedves olvasóink, ezeket még egyszer s alkalmazzák a könyvekre. Nagyon könnyen fog ez menni — s az a haszna is lesz, hogy úgy mi, mint olvasóink is meg lesznek kimélve az unalmas ismétlésektől.

Mi tehát e helyütt csak egy ajánlatra fogunk szoritkozni, a mely különösen a könyvekre vonatkozik. S ez ajánlat abban áll, hogy őrizkedjünk a liberális könyvek magasztalásától, még ha nem tudom milyen tudományos vagy irodalmi becsük is volna különben, vagy ha már dicsérjük, e dicséret a legnagyobb óvatossággal történjék és soha se mulasztjuk el hangsúlyozni, hogy e könyvek liberális szellemük és irányuk miatt kárhóztatandók.

Állapodjunk meg e pontnál egy kevéssé! Sok olyan naiv katolikus van, — még a hírlapírók között is — a kik csakis azért, hogy részrehajlatlanoknak tartassanak s bizonyos tudományos mázt nyerjenek, a liberális táborból származó bármilyen tudományos és irodalmi munka mellett verik a nagy dobot s fujják a

magasztalás trombitáját. Ily módon — azt mondják — megmutatjuk a világnak, hogy a katolikusok szives-örömet elismerik az érdemet, bármely oldalon mutatkozzék is az különben, megnyerjük az ellenséget (szerecsétlen rendszer, mely oly játékbba keveri őket, a melyben a vesztők nyernek, vagyis nem a katolikusok nyerik meg a liberálisokat, hanem a liberálisok a katolikusokat); s végre a nélkül, hogy csak valamit is kockáztatnánk, tanuságot teszünk méltányos gondolkozásmódunkról.

Mily roszul esett néhány hónappal ezelőtt látunk, hogy egy buzgó katolikus lap dicséretekkel halmoz el egy különben híres költőt, a ki az Egyházat „*Márton testvér látomása*“ és „*Byron lord utolsó panasza*“ czimű költeményeivel meggyalázta. Mit ér az, hogy irodalmi érdeme nagy, ha ez arra szolgál, hogy a lelkeket, melyeket nekünk megmentenünk kell, kárhozatba viszi? Hiszen akkor a gyilkost is magasztalnunk kellene, mivelhogy a tör, melylyel nekünk esik, szépen ki van csiszolva, vagy a puskát, melylyel reánk lő, csinos ékitmények díszítik! A gazdag költészet elragadó szépségeibe burkolt eretnokség ezerszer veszedelmesebb, mint a száraz és unalmas skolasztikai formákban jelentkező eretnokség. A történelemből tudjuk, hogy a zengzetes versek majdnem minden században nagy mérvben elősegítették az eretnokség terjesztését. Az arianusoknak voltak eretnokség-terjesztő költőik; szintugy a lutheránusoknak is, a kik között sokan, Erasmussal élükön, fitogtatták is azt, hogy elegans humanisták. Arnauld, Nicole és Pascal jansenista iskolájáról alig szükséges megemlíteni, hogy az voltaképen szépirodalmi iskola volt. Mindenki tudja, minek köszönte Voltaire megdöbbenő népszerűségének

keletkezését és tartósságát. Miként lehetnénk tehát mi e pokoli szirének bűnrészeseivé, miként segíthetnénk terjeszteni hirnevüket, miként mozdíthatnók elő azon céljukat, hogy az ifjúságot elkábítsák és megrontsák! Ha valaki a mi lapjainkban olvassa, hogy ez és ez, *noha liberális*, bámulatra méltó költő, — legott a könyvkereskedőhöz fut, megveszi ezen, *noha liberális*, de bámulatra méltó költő műveit; mohón olvassa ezen szép, *noha liberális*, verseket; s a dolog vége az, hogy az *ámbár liberális*, de szép versek megmételtyezik vérért s ő maga is olyan liberális lesz, mint a költő, a kit annyira szeretett. Hány elmét és szívet rontott meg a szerencsétlen Espronceda! Hányat az istentelen Larra! Hányat csak nem rég a szerencsétlen Becquer! Nem is szólunk az élőkről, a kiket tuczatszámra lehetne elősorolnunk. Miért tegyük meg a forradalomnak a szivességét, hogy szomoru dicsőségét hirdessük? Mi célból? Hogy részrehajlatlanoknak tartassunk? De hiszen szabad-e részrehajlatlanoknak lennünk, midőn a fődolog, az igazság megsértetik? A rossz életű asszony, bármily szép legyen is különben, mégis csak becestelen s mennél szebb, annál veszedelmesebb. Vagy talán hálaból és viszonzásképen dicsérjük a liberális könyveket? De hisz a liberálisok, okosabbak lévén mint mi, soha sem ajánlják a mi könyveinket, ha mindjárt oly kitünők és szépek is, mint az övéik; sőt ellenkezőleg, kritikájukkal inkább elhomályosítják, vagy pedig agyonhallgatják.

Loyolai sz. Ignác, miként jeles életirója Ribade-neyra atya írja, e tekintetben oly szigorú volt, hogy iskoláiban soha sem engedte meg a híres humanista, rotterdami Erasmus műveinek olvasását, mert ámbár ezen író elegans munkáinak nagy részében vallási kér-

désekkel nem is foglalkozott, iratait jobbára mégis protestáns szellem lengte át.

Faber atya, a kiról ugyan senki sem mondhatja, hogy nem eléggé tudományos és élelsméjü ember volt, két hirneves honfitársára, Milton- és Byron-re vonatkozólag egyik remek levelében ezeket írja:

„Nem tudom magamnak megmagyarázni bizonyos előkelő embereknek amaz eljárását, hogy egyrészt magasztalólag emlegetik Milton-t és Byron-t, másrészt pedig azt mutatják, hogy szeretik Krisztust s üdvösségük minden reményét ő beléje helyezik. Szeretik Krisztust és az ő Egyházát és a közéletben dicsérik azokat, a kik Krisztust és az ő Egyházát káromolják. Kemény szavakkal kelnek ki az Isten szemében annyira gyűlöletes paráznaság ellen és magasztalnak egy írót, a kinek élete és cselekedetei merő paráznaság. Én nem vagyok képes elválasztani az embert a költőtől, az ártalmatlan versszakokat a piszkosaktól. Ha valaki szerlmem tárgyát bántalmazza, attól ugyan sem vigasztalást, sem szivességet el nem fogadhatok; ha valaki Urunkat és Üdvözítönket forrón és gyöngéden szereti, nem tudom, hogy tetszeleghet magának az Üdvözítő ellenségeinek müveiben. Az ész tud különböztetéseket tenni, de a sziv nem. Milton (átkozott legyen ezen istenkáromló emléke) életének nagy részét azzal töltötte, hogy egyetlen reményem, egyetlen szerlmem, Üdvözítőm istensége ellen irt. E gondolat föllázítja véretem. Byron lábbal tiporván honfiui kötelességeit s minden természetes érzeményt, annyira elfajult, hogy még a bünt, még a hitetlenséget is szép versekben dicsőítette. E szörnyeteg, a ki (— ide irjam-e? —) Jézus Krisztust Jupiterrel és Mohameddel egy sorba helyezte, az én szememben nem egyéb, mint vadállat, még legártat-

lanabb verseiben is s sohasem bánom, hogy egy alkalommal Oxfordban műveinek egy nagyszerű négy kötetes kiadását a tűzbe vetettem. Angolországnak nincs szüksége Miltonra vagy Byronra! De hogy is lehetne szüksége oly politikára, oly érdemre, oly tehetségre vagy bármi másra, a mire az Isten kárhozata nehezedik? S miként áldhatná meg az örök Atya egy olyan embernek tehetségét és munkáját, a ki az ő szent Fiának istenségét prózában és versben megtagadta, kigunyolta és káromolta? *Si quis non amat Dominum Nostrum Jesum Christum, sit anathema*, a ki nem szereti a mi Urunkat Jézus Krisztust, legyen átkozott — így beszélt sz. Pál.“

Ime így ír a tudós angol katolikus, Angolország újabb irodalmának egyik legkiválóbb alakja. S megjegyzendő, hogy ezt akkor írta, midőn még nem egészen szakított a protestantizmussal. Így beszélt a józan katolikus intranzigencia és az igaz élő hit mindenkor.

Bámulva nézem és olvasom azt a sok vitát, mely a körül forog, vajjon a görög és római írók munkáin alapuló klasszikus nevelés, a melynek hatását a sok századnyi távolság, a nyelv és az eszmék különbözősége ugyancsak enyhíti, hasznos-e vagy sem az ifjúságra nézve, mialatt az igazán káros forradalmi nevelés, melyben oly sok katolikus részesíti vagy minden aggály nélkül részesítetteti gyermekeit, alig hogy szóvá tétetik.

XXI.

A józan katolikus intranzigencia ellentétben a liberális hamis szeretettel.

Intranzigens! Intranzigencia! Szinte hallom, mint kiáltják a liberalismus szele által többé-kevésbé meg-

csapott olvasóim e szavakat az előző fejezet elolvasása után. Mily kevésbé keresztény mód a kérdés megoldására! Vajjon a liberálisok nem olyan felebarátaink, mint más emberek? Az ilyen eszmékkal ugyan nem fogunk messzire menni! Mily vakmerő megvetése és lábbal tiprása a szeretetnek!

„Ime itt vagyunk végre“ kiáltjuk viszont mi. A szeretet hiányát vetik minduntalan szemünkre. Jól van tehát, feleljünk meg e szemrehányásra is, mely e tárgyra nézve oly sokaknak vesszőparipája; vagy ha nem az, úgy mindenesetre ellenségeink hatalmas mellvértje. Igen szellemdúsan mondotta valaki, hogy a szeretetet védbástyául használják az igazság ellen.

Lássuk mindenekelőtt, mit jelent e szó: *szeretet*?

Megadja erre a választ a katolikus theológiának népszerű és legilletékesebb közege a katekizmus, mely tele van igaz tudománnyal és bölcseséggel. A katekizmus meghatározása ekként hangzik: „*A szeretet természetfölötti erény, mely arra indit bennünket, hogy az Istent önmagáért mindenekfölött, felebarátunkat pedig úgy, mint önmagunkat Istenért szeressük.*“ Így tehát Isten után felebarátunkat és önmagunkat is kell szeretnünk és pedig nem akárhogyan, hanem Isten iránti szeretetből s az ő szent törvénye iránti engedelmességből. Már most mit tesz szeretni? *Amare est velle bonum* feleli a bölcsészet, — szeretni annyit tesz, mint annak, a kit szeretünk, jót akarni. S ki az, a kit a szeretet törvénye szerint szeretnünk, vagyis, a kinek jót akarunk kell? A felebarát, vagyis, nem ez vagy amaz ember csupán, hanem minden ember. S mi az a jó, a mit felebarátunknak akarnunk kell, hogy igaz szeretetünk legyen. Először a legfőbb vagyis természetfölötti jó, s azután a földi javak, a mennyiben az előbbivel

nem ellenkeznek. Mindez e két szóba van összefoglalva:
„Szeretet Istenért!“

A mondottakból következik, hogy mi felebarátunkat szerethetjük s neki jót akarhatunk még akkor is, ha kedve ellen cselekszünk, vele ellenkezünk, őt megszorítjuk, sőt neki anyagi hátrányt okozunk s bizonyos esetekben életétől megfosztjuk. Ezen csctckben, midőn olyasmit teszünk, a mi felebarátunknak visszatetszik, akaratával ellenkezik, vagy őt megalázza, azt kell néznünk, vajjon ez az ő javáért vagy egy másnak javáért, a kinek nagyobb jogai vannak a jóra, vagy pedig egyszerűen Isten szolgálatában és az ő dicsőségére történik-e vagy sem.

1. *Felebarátunk javáért.* — Ha bizonyos az, hogy felebarátunkat megszorítván és megsértvén, ez által mégis az ő javát czélozzuk és mozdítjuk elő, — bizonyos, hogy a kellemetlenség és keserűség daczára, melyet neki okozunk, mégis szeretjük. Így például szeretjük a beteget, midőn pokolkövel égetjük, vagy rákfénés tagjait elvágjuk; szeretjük bűnös felebarátunkat, midőn dorgáljuk vagy büntetjük stb. stb. Mindez igen tökéletes szeretet.

2. *Másnak a javáért, kinek nagyobb jogai vannak a jóra.* — Gyakran megesik, hogy felebarátunkat meg kell sérttenünk, nem ugyan az ő javáért, hanem hogy egy mást megmentünk a bajtól, a melyet amaz emennek okozni akar. Ez esetben a szeretet kívánja, hogy az üldözöttet az üldözőnek igazságtalan támadása ellen megvédelmezzük, s a támadónak annyi bajt okozzunk, a mennyi a megtámadottnak megvédelmezésére szükséges. Ez történik, midőn valaki az utast megvédelmezendő az ezt megtámadó rablógyilkost megöli. Ilyen esetben az igazságtalan támadónak megölése, meg-

sebzése vagy bárminemű megsértése, az igaz szeretet ténye.

3. *Isten szolgálatában.* — Minden jó között a legnagyobb jó Isten dicsősége, a mint minden emberre nézve a legelső felebarát maga az ur Isten. Következőleg a szeretetet, melyet embertársaink, mint felebarátaink iránt gyakorolnunk kell, mindig alá kell rendelnünk annak a szeretetnek, melylyel közös Urunknak, Istenünknek tartozunk. Az Ő szerelméért, az Ő szolgálatában (ha szükséges) embertársainknak kellemetlenséget okozhatunk, őket megsérthetjük, sőt (mindig, ha szükséges) meg is ölhetjük. Jegyezzük meg jól a zárjelben használt föltételt, a mely világosan megjelöli az esetet, a melyben Isten dicsősége vagy szolgálata ilyen áldozatokat megkíván. Valamint az igazságos háboruban az emberek megsebezhetik és megölhetik egymást a hazáért, éppen úgy megsebezhetik és megölhetik egymást az Istenért. Valamint továbbá, a törvény értelmében, ki lehet végezni azon embereket, a kik az emberi büntető törvénykönyv ellen vétének: éppen úgy a katolikus elvek szerint organizált társadalomban meg lehet jogosan fenyíteni azokat is, a kik az isteni törvénykönyvnek a külső forumra vonatkozó pontjait áthágnak; s ez maga is teljesen igazolja az annyira kárhóztatott inkuizicziót. Mindezen tettek (föltéve, hogy szükségesek és igazságosak) erényes cselekedetek, melyekre sokszor éppen a szeretet kötelez.

A modern liberalismus ezt nem akarja megérteni, s éppen azért tévutakon jár. Az a fogalom, melyet magának a szeretetről alkotott, s hivei között terjeszt, hamis fogalom. A türelmetlenség és intranzigencia szüntelen megújított vádjával sokszor még a buzgó katolikusokat is zavarba hozza és megrendíti. Pedig a mi té-

telünk oly világos és oly konkrét. A legfőbb katolikus intranzigencia a legfőbb katolikus szeretet. E szeretetet gyakoroljuk felebarátunkkal szemben, midőn az ő javának előmozdítása végett megszorítjuk, megalázzuk, megsértjük vagy büntetjük. E szeretetet gyakoroljuk embertársaink iránt, midőn azért, hogy őket a tévely mételjétől megóvjuk, e tévely szerzőit és pártfogóit leálcázzuk, valódi nevükön roszaknak és gonoszaknak nevezzük, s ekként oda hatunk, hogy a jóra való közönség őket megvesse és megutálja, s hogy a mennyiben lehet, a fensőbbség megfélemezze és megbüntesse. E szeretetet gyakoroljuk Isten iránt, midőn az ő szolgálatában, az ő dicsőségeért — a mennyiben szükséges — minden emberi érdeket félrelökünk, minden emberi korlátot áttörünk, minden emberi tekintet félre teszünk, saját és mások életét — mindig, ha szükséges — föláldozzuk.

Ez a legtisztább szereteten alapuló intranzigencia; az ilyen intranzigencia maga a legtökéletesebb szeretet; s a kik az ilyen intranzigenciát gyakorolják, azok a valódi szeretetnek, a minőt az igaz vallás ért, legkitünőbb hősei. S minthogy manapság kevés ilyen intranzigens ember van a világon, éppen azért kevesen is vannak, a kik helyesen tudnak szeretni. A ma divó liberális szeretet csak forma, szép beszéd, hizelgés és nyájaskodás, valójában pedig az ember igaz javának, az igazság és az Isten magasabb érdekeinek megvetése.

XXII.

A szeretetről, a mennyiben a vitatkozási modorban nyilvánul, s vajjon igazuk van-e erre nézve a liberálisoknak a keresztény hitvédekkel szemben.

A liberalismus nem igen szeret az előző fejezetben jelzett téren harczolni, mert tudja, hogy az elvek harczában kétségtelenül elbukik. Sokkal előnyösebbnek tartják a liberálisok a katolikusokat minduntalan arról vádolni, hogy vitatkozási modorukban hiányzik a szeretet. S ezen a módon, mint már említettük, nem egy, különben jó, de a liberalismus szele által meglegyintett katolikust hálójukba keritenek.

Mi mondani valónk van e váddal szemben? Az, hogy nekünk katolikusoknak mint mindenben, úgy e váddal szemben is teljesen igazunk van, s hogy a liberálisok részén az igazságnak még árnyéka sem található, a miről bárki is meggyőződhetik, ha a következő pontokat figyelmére méltatja.

1. A katolikus az ő ellenfelét teljes joggal és nyíltan nevezheti *liberálisnak*, ha csakugyan az; ezt senki sem fogja kétségbe vonni. Ha valamely szerző, hirlapíró vagy képviselő liberális eszméit és érzelmeit nemcsak nem takargatja s nem titkolja, hanem liberalismusával nyíltan kérkedik is, mi igazságtalanság van abban, ha őt liberálisnak nevezzük? Jogi szabály: „*Si palam res est, repetitio injuria non est.* Nyilvános dolgot elmondani nem igazságtalanság,“ annál kevésbé lehet igazságtalanság valakiről olyasmit mondani, a mit ő maga önmagáról lépten-nyomon állit. Hány liberális ember van mégis különösen a békésebbek és

mérsékelték között, a kik nagy sértésnek tartják, ha katolikus ellenfeleik liberálisoknak vagy a liberalismus hiveinek nevezik.

2. Minthogy a liberalismus rosz, a liberalismus nyilvános védelmezőit és hiveit roszaknak nevezni éppen nem mutat szeretethiányra. Mi ezen esetre is az igazságnak törvényét alkalmazzuk, a mint az mindenkor érvényben volt és alkalmaztatott; mi katolikusok e tekintetben semmi újat sem tanítunk, hanem ragaszkodunk a keresztény őskör állandó gyakorlatához. Az eretnokségek terjesztői és támogatói csakugy mint az eretnokségek szerzői mindenkor eretnekeknek nevezettek. S minthogy az eretnokség az Egyházban mindig a legnagyobb rosznak tekintetett, az Egyház az eretnokségek terjesztőit és barátjait mindig roszaknak és gonoszoknak nevezte. Nézzétek csak át az egyházi írók gyűjteményeit s látni fogjátok, mily keményen bántak el az apostolok az eretnek-főnökökkel, s a szentatyák, az ujabbkori controversisták s maga az Egyház is az ő hivatalos nyelvezetében az ő példájukat követte. Nincs abban vétség a szeretet ellen, ha a roszat rosznak, ha a rosz szerzőit, pártolóit és követőit gonoszoknak s tetteiket, szavaikat és irataikat együttvéve istentelenségnek, gonoszságnak és romlottságnak nevezzük. A farkas mindig csak röviden farkasnak nevezetett s ez elnevezés semmi sérelmet sem tartalmaz a nyáj és a nyájnak urára nézve.

3. Ha a jónak terjesztése, és a rosz ellen irányuló szükséges küzdelem, a tévelyek és e tévelyek elismert vezérférfiai valszemben keményebb kifejezések használatát megkívánja, ebben ugyan semmi sincs, a mi a szeretettel ellenkeznék. Ez az imént kiderített vezérelvek szükségszerű következménye. A roszat utálatossá és

gyűlöletessé kell tenni; ezt pedig csak úgy lehet elérni, ha minden csürés-csavarás nélkül rosznak nevezzük, undorító és megvetendő voltát kimutatjuk. Az istentelenséggel szemben a keresztény szónoklás minden időben a legkeményebb szónoki kifejezések használatát engedte meg. A kereszténység nagy hitvédői, miként irataikban láthatjuk, lépten-nyomon alkalmazták a gunyt, a szidalmat s a kárhoztató szólásokat. Erre nézve az egyedüli törvény az opportunitás és az igazság.

Van még egy más ok is, a mely e szokást igazolja.

A népies propaganda és apologia — s ha ez a valásra vonatkozik, mindig népies — nem használhatja az akadémia és az iskola elegáns és mérsékelt kifejezéseit. A népnek, hogy meggyőzzük, szívéhez és képzeletéhez kell beszélni, ezekre pedig csak élénk, tüzes és szenvedélyes beszéddel lehet hatni, s az igazság szent tüze által élesztett szenvedélyesség éppen nem kárhoztatandó. Az ujabbkori ultramontán hirlapirodalom állítólagos hevessége nemcsak messze elmarad a liberális hirlapirodalom erőszakoskodása mögött, de a jobb idők katolikus nagy hitvédőinek munkáiban majdnem minden lapon igazolva is van.

Ker. sz. János a farizeusokat „vipera fajzat“-nak; a mi urunk Jézus Krisztus pedig „képmutatóknak, megfehéритett siroknak, gonosz- és parázna nemzedéknek“ nevezte s nem tartott tőle, hogy beszédjének szentségét beszennyezi. Sz. Pál a krétai szakadárokról azt mondta, hogy „hazugok, gonosz vadak és rest hasak.“ S ugyanazon apostol Elymas mágust „minden csalárd-sággal és minden álnoksággal teljesnek, ördög fiának s minden igazság ellenségé“-nek nevezte.

Ha a szentatyák műveinek gyűjteményeiben lapozunk, lépten-nyomon találunk ilyen kifejezéseket,

melyeket az eretnekekkel folytatott örökös vitáikban minduntalan és minden aggály nélkül használtak. Elég lesz, ha csak a nevezetesebbeknek irataiból egy-két helyet idézünk. Sz. Jeromos az eretnek Vigilantiussal vitatkozván, szemére lobbantja előbbeni foglalkozását; „Kora ifjuságottól fogva egészen más dolgokat tanultál, egészen más tanulmányokat műveltél (és nem theológiát). A pénzek értékét meghatározni és a sz. irás szövegét magyarázni, — borokat kóstolgatni és a próféták és apostolok iratait tanulmányozni, oly foglalkozások, melyeket egy és ugyanazon ember egyaránt nem űzhet.“ E szent hitvitázó rendkívül szerette ellenfelét ily módon diskreditálni. Egy más alkalommal, midőn ugyanezen Vigilantius a szüzesség és a bőjt ellen kikelt, a szent atya megszokott gunyorosságával azt kérdezte tőle: vajjon azért beszél-e így „mert félti korcsmai nyereségét!“ Szent Isten! Mily lármát csapnának a liberális kritikusok, ha valamelyik hitvédőnk egy mai eretnekekkel szemben magának ilyesmit megengedne!

Mit szóljunk aranyzáju sz. Jánosnak Eutropius elleni híres támadásáról, melyhez személyeskedés és élesség szempontjából csakis Cicerónak Catilina vagy Verres ellen mondott támadó beszédei hasonlíthatók? A mézajku sz. Bernát sem beszélt édesen, midőn a hit ellenségeiről volt a szó. Bresciai Arnoldot (korának nagy liberális izgatóját) minden levelében „csábitónak, az igazságtalanság edényének, skorpiónak s vérengző farkasnak“ nevezi. A jó és békés aquinói sz. Tamás is kijön a hideg syllogismusok csendes sodrából s a sz. amouri Vilmost tanítványaival együtt a következő jelzőkkel illeti: „Isten ellenségei, az ördög szolgái, az antikrisztus tagjai, tudatlanok, gonoszok, átkozottak.“ A híres Veillot Lajos soha sem mondott ennyi szidál-

mat. Az annyira gyöngéd Bonaventura Gerald ellen a következő jelzőket használta: „Szemtelen, rágalmazó, a gonoszság szelleme, istentelen, parázna, tudatlan, csaló, gonosztevő, álnok és őrült!“ Az újabb időkben Szalezi sz. Ferencz elragadó alakja emelkedik ki, a ki rendkívüli gyöngédsége és csodálatos szelidsége miatt az Ud-vözitő élő képmásának nevezhető. Azt hiszitek, hogy korának és országának eretnekei iránt valami különös tisztelettel viseltetett? Megbocsátotta igazságtalanságaikat, elhalmozta jótéteményekkel, megmentette azoknak életét, a kik őt megölni akarták, annyira ment, hogy az egyiknek azt mondotta: „Ha az egyik szememet kiszurod is, a másikkal mégis úgy nézlek, mint testvéremet“ ; de a hitnek ellenségeivel szemben semmi mérsékletet, semmi tekintetet sem ismert. Egyszer egy katolikus embernek ama kérdésére, szabad-e a gonosz tanokat terjesztő eretnekről rosztat mondani, azt válaszolta: „Igenis szabad, de csak oly föltétel mellett, hogy szorosan az igazsághoz ragaszkodol, a mennyiben ez ember gonosz életéből csakis annyit mondasz, a mennyit tudsz, s a mi kétes, azt kéteyed foka szerint kétesen adod elő.“ Még világosabban beszél „*Philothea*“ czimű rendkívül becses és népszerű munkájában. „Az Istennek és az Egyháznak ellenségeit — ugymond — meg kell gyaláznai, úgy a mint csak lehet. A szeretet arra kötelez bennünket, hogy farkast kiáltunk, midőn ezt az akolba rontani látjuk, vagy akárhol is rábukkanunk.“

Talán csak nem szükséges, hogy ellenségeink kedveért a szónoklásról és az irodalmi kritikáról egy egész kézikönyvet írjunk? Az, amit eddig mondtunk, máris teljesen megvilágítja az ultramontán vagyis katolikus írók által használt támadó kifejezéseknek annyira előtérbe tolt kérdését. A szeretet tiltja, hogy másoknak olyasmit

tegyünk, amit, hogy mások nekünk tegyenek, *ésszerűleg* nem akarjuk. Jegyezzük meg jól e szót *ésszerűleg*, mert ebben van kifejezve a kérdés egész lényege.

A lényeges különbség, mely a szóban levő kérdésre nézve a mi fölfogásunk és a liberálisoké között létezik, abban áll, hogy ezek a tévely apostolait is, mint a többi polgárokat *szabadoknak* tekintik, a kik *teljes jogukkal élnek*, midőn a vallási dolgokban egészen máskép vélekednek, mint mi. Következőleg a liberálisok kötelességüknek tartják, ezeknek véleményét tiszteletben tartani s szerintük e véleménynek ellentmondani legfőlebb a *szabad* vitatkozás határain belül van megengedve. Mi azonban ez emberekben a hitnek, melyet védünk kell, nyílt ellenségeit látjuk, tévelyeket nem szabad véleményeknek, hanem, miként az Isten törvénye tanítja, valóságos vétkes eretnokségeknek tartjuk. Teljesen igaza volt tehát ama nagy katolikus történésznek, a ki a katholicismus ellenségeinek azt mondotta: „Önök megbecstelenítik önmagukat tetteikkel, én meggyalázom önöket irataimmal.“ Hason értelemben rendelkezett a 12. táblás törvény, mely a még ifju Róma életerős nemzedékeinek meghagyta: „*Adversus hostem aeterna auctoritas esto*,“ a mi magyarra fordítva annyit tesz, hogy „az ellenségnek soha sem kell békét hagyni.“

XXIII.

Illik-e a tévely üldözése közben az azt hirdető és terjesztő személyt is üldözni és megalázni?

Azt mondhatja valaki: „Az ellen, hogy valaki az elvont tanok ellen harcoljon, semmi kifogásom, de vajjon

szabad-e tévelyt, bármennyire szembeszökő legyen az különben, úgy üldözni, hogy az ember az ezen tévelyt védelmező személynek is neki rontson s ez ellen is dühöngjön?“ Erre azt válaszoljuk, hogy ez nagyon gyakran nemcsak illik, de sőt szükséges s Isten és a társadalom részéről jutalomra méltó. S ámbár ez állításunk már az előbb mondottakból is könnyen levezethető, mégis nagy fontosságánál fogva e fejezetben külön ex professo is kell tárgyalnunk.

Valóban nem ritkán halljuk a vádat, hogy a katolikus hitvédők többnyire személyeskedésekbe esnek, és ha egyszer valamelyikök ellen e vád emeltetett, a liberálisok és a liberalizmus árjával uszók legott azt hiszik, hogy az ilyen hitvédőnek kárhoztatására többet már nem is szükséges mondani.

Nincs, nincs igazuk. A gonosz eszméket üldözni, ártalmatlanokká tenni, ellenük a népben, melyet elszédíteni és elcsábítani akarnak, gyűlöletet, undort és utálatot gerjeszteni kell. Ámde az eszmék nem a levegőben lógnak, nem maguktól terjednek s okozzák a társadalmi bajokat. Hasonlítanak a nyilakhoz és a golyókhoz, melyek senkit sem sebeznek meg, ha csak valaki azokat ijából vagy puskájából ki nem lövi.

Az ijásznak és a puskásnak kell tehát neki esnünk, ha a gyilkos lövéseket megszüntetni akarjuk. A harcznak minden más neme, lehet az még oly liberális, nem fog célhoz vezetni. Az eretnek tanok szerzői és terjesztői katonák, akiknek fegyverei mérges töltésekkel vannak megtöltve. E fegyverek a könyvek, a hírlapok, a nyilvános beszédek és a személyes befolyás. A lövések elkerülése végett nem elég óvatosan félre állani, hanem az első és leghathatósabb mód a lövőt tehetetlenné tenni.

Szabad tehát az ellenség könyvének, hirlapjának vagy beszédjének tekintélyét vagy hitelét lerontani, s mi több bizonyos esetekben az ellenség személyének tekintélyét és hitelét is. Igen a személyét is, mert ez a harcz főtenyezője, éppen úgy, mint a hadi tüzelésben a tüzer katona a főtenyező és nem a bomba, a lőpor vagy az ágyu. Szabad bizonyos esetekben az ellenségnek gyalázatosságait nyilvánosságra hozni, szokásait nevetségessé tenni s nevét a sárba rántani. Igen, kedves olvasó, szabad ezt tenni prózában, versben, képekben, szabad ezt tenni komoly hangon vagy guny alakjában, szóval minden lehető s a jövőben még kigondolható uton és módon. Csak egytől kell óvakodni s ez — a hazugság. Az igazságot bármily csekély mérvben sem szabad megsérteni.

Ezen határvonalon belül azonban szemünk előtt lebegjen Crétineau-Joly mondása: „A történelemben (s hozzáadhatjuk még: a vallási és a társadalmi védelemben), az egyedül megengedett szeretet az igazság.

A fentebb említett sz. atyák csak megerősítik eme tételünket. Már irataiknak felirásai is mutatják, hogy az eretnekségek ellen folytatott harczaikban a fővágásokat az eretnek főnökökre mérték. Sz. Ágoston műveinek címeiben jobbra a megtámadott eretnekségek szerzőinek nevei szerepelnek: *Contra Fortunatum manichaeum*; *Adversus Adamantum*; *Contra Felicem*; *Contra Secundinum*; *Quis fuerit Petilianus*; *De gestis Pelagii*; *Quis fuerit Julianus* stb. annyira, hogy a nagy Doctornak egész polemiája a mily mérvben hittani, éppen oly mértékben személyes, támadó s mondhatnók biografikus volt; szemtől-szembe harczolt az eretnekekkel csakugy, mint az eretnekséggel. Ugyanezt mondhatjuk a többi sz. atyákról is.

Honnét veszi a liberalismus az ujdonságot, hogy a tévelyek ellen való küzdelemben el kell tekinteni a

személyektől, s legfőlebb mosolylyal vagy hizelgéssel szabad csak feléjük közeledni? Maradjunk csak a mellett, a mit a keresztény hagyomány tanít, hagyjanak bennünket ultramontánokat a hitet ugy védelmeznünk, a mint azt Istennek Egyházában mindenkor védelmezték.

Szúrja csak a katolikus hitvitázó, szúrja csak a kardot egyenesen a szivbe! Ez az egyedül reális és hatásos küzdelem!

XXIV.

Válasz egy első tekintetre komolynak látszó ellenvetésre.

Az előző fejezetekben kifejtett tanra vonatkozólag ellenfeleink egy, első pillanatra igen nagynak látszó nehézséget támaszthatnak.

Jó lesz az utat, mely még előttünk áll, minden ilyes aggálytól megtisztítani. A Pápa, mondják, és ez egészen bizonyos, már többször ajánlotta a katolikus hirlapíróknak, hogy polemiáikban szelidséget, mérsékletet és szeretetet tanusítsanak, s hogy a támadó modort, a gyalázó jelzőket s az igazságtalan személyeskedéseket kerüljék; ez pedig, mondják tovább, homlokegyenest ellenkezik azzal, a mit az imént bizonyitgattatok.

Isten segítségével meg fogjuk mutatni, hogy a mi megjegyzéseink és a pápának bölcs tanácsai között semmiféle ellenmondás sem létezik. És ez, hál' Istennek, nem is éppen oly nagy megerőltetésünkbe fog kerülni.

Kihez intézte a mi Szentséges Atyánk amaz intelmeket? Mindig a katolikus sajtó, mindig a katolikus hirlapirodalom embereihez, a kikről föltételezte, hogy

csakugyan jó katolikusok. A pápának ezen, a mérséklet- és szeretetre vonatkozó tanácsai mindig azon katolikusoknak szólottak, a kik más katolikusokkal az ugynevezett szabad kérdések fölött vitatkoznak, nem pedig azon katolikusoknak, a kik a *nyílt antikatholikusokkal* a hit nehéz harcát vivják. A pápa, midőn e tanácsokat osztogatta, sohasem tett említést ama folytonos harczról, mely a katolikusok és a liberálisok között folyik, s a mely éppen azért, mert a katholicismus az igazság, a liberalismus eretnekség, valóságos harcznak tekintendő. A pápa tanácsai csakis a mi — szerencsétlenségünkre gyakori — családi viszálykodásainkra vonatkoznak; s esze ágában sem volt azt kívánni, hogy az Egyház és a hit örök ellenségei ellen oly tompa és életlen fegyvereket használjunk, a melyek a harczy játékhoz illenek.

Az általunk előadott és ő Szentsége brévéiben és allocutióiban foglalt tan között tehát semmi ellenmondás sem létezik. Az ellenmondás a helyes logika szerint *ejusdem, de eodem et secundum idem*; ez pedig a jelen esetre nem alkalmazható.

De miként is lehetne a pápa szavait másképen magyarázni? A szentírás magyarázatának főszabálya az, hogy a szent könyvek helyei betűszerinti értelemben veendőek mindaddig, a míg a betűszerinti értelem a szöveggel (*contextus*) nem ellenkezik, a szabad vagy képletes magyarázatnak csak akkor van helye, ha a szöveg a betűszerinti értelemmel tényleg ellenkezik. Ugyanezen elvet kell követnünk a pápai okmányok magyarázatánál is.

Lehet-e föltenni, hogy a pápa ellenmondásban legyen az egész katolikus hagyománnyal, kezdve Jézus Krisztustól egészen napjainkig? Hihető-e, hogy a pápa

az Egyház legkitünőbb hitvédőinek és — vitázóinak irányát és modorát sz. Páltól kezdve egész szal. szent Ferenczig egy tollvonással elítélje? Kétségkívül nem. Pedig ez csakugyan így volna, ha a türtőztetés- és mérsékletre vonatkozó pápai tanácsokat úgy kellene valóban értenünk, mint a hogy azt (saját érdekében) a liberalismus magyarázza. Kétségtelen tehát, hogy a pápának említett tanácsai (a jó katolikus a pápa tanácsait is parancsoknak tekinti) nem a katolikusok és a catholicismus ellenségei, például a liberálisok között folytatott harcra, hanem csakis ama vitákra és nézeteltérésekre vonatkoznak, melyek maguk közt a jó katolikusok közt fölmerülnek.

Különben a kinek csak egy kis esze van és csak egy kissé gondolkozik, legott belátja, hogy csak is ez utóbbi állítás felelhet meg a valóságnak. Soha egy parancsnok sem mondotta katonáinak, hogy az ellenséget ne nagyon üssék, s hogy a harc tartama alatt vele szeliden bánjanak s iránta elnézők legyenek. A háboru háboru, s a háboru lényege az ellenség üldözése. Bizonyára árulónak tekintetnék, a ki a harc tüzeiben a hadi sorok között föl-alá futkosván, ekképen vezényelne: „Vigyázz! Az ellenséget ne nagyon bántsad! Halálosan meg ne sebezsd!“

De hát mit akarunk többet? Hiszen IX. Pius pápa maga magyarázta meg szavait s maga mutatta meg, miként kell a mérséklet- és a szelidségre vonatkozó tanácsait értenünk. Egy igen fényes alkalommal a *commune* embereit *ördögöknek*, s a katolikus liberalismus hiveit még az *ördögöknél is gonoszabbnak* nevezte. Az annyira szelid pápa ajkairól elhangzott jelző bejárta az egész világot, s mint egy örökös átok jegye a liberalismus homlokára süttetett.

A „Cum multa“ pápai körlevélnek intelmei, a melyeket a liberális gonoszság a legderekabb katolikusok ellenében kizsákmányolni iparkodott, s a melyekben Szentséges Atyánk XIII. Leo azt ajánlja a katolikus íróknak, hogy „az Egyház szent jogainak védelmére támasztott vitáikban az erőszakoskodás helyett a szerénységet és mérsékletet gyakorolják, s inkább az érvek súlyával, mint az irány hevességével és keménységével diadalmaskodni iparkodjanak“ — ezek is csak azon vitákra vonatkoznak, a melyeket a közös ügy szolgálatában katolikusok katolikusok ellen támasztanak, nem pedig ama harcra, a mely a katolikusok és a katholicismus esküdt ellenségei, például a liberálisok között folyik.

Kiviláglik ez a nagybecsü körlevél egész szövegéből.

A pápa azt ajánlja, hogy a katolikusok és a katolikus egyletek a mennyire csak lehet összetartsanak; s miután ezen annyira kívánatos összetartás előnyeit kiemelte, a kölcsönös mérsékletet és elnézést jelöli meg, mint oly módot, a mely az egyetértést leginkább biztosítja.

A mondottakból már most egy megdönthetetlen érvet lehet levezetni.

A pápa gyöngéd és mérsékelt irányt ajánl a *katolikus íróknak*, hogy ily módon a *kölcsönös békét és egyességet* annál biztosabban fentarthassák. E békét és egyességet azonban a pápa csakis a katolikusok és katolikusok között óhajthatja, nem pedig a katolikusok és a katholicismus ellenségei között. A mérséklet és a gyöngédség tehát, melyet a pápa a katolikusoknak ajánl, kizárólag csakis a katolikusok és a katolikusok között felmerülő vitákra vonatkozhatik és semmi

esetre sem azokra, a melyek a katolikusok és a liberális tévely követői között folynak. Még világosabban. A pápa a mérsékletet és elnézést úgy ajánlja, mint eszközt a célra, vagyis az egyesség biztosítására. Következõleg ez eszközt a cél határozza meg közelebbrõl, a melyre irányul. E cél pedig az egyesség és összetartás a katolikusok között és soha a katolikusok és a catholicismus ellenségei között, mert ez utóbbi képtelenség (quia absurdum). A pápa által ajánlott mérséklet tehát az általunk jelzett vitákra vonatkozik.

XXV.

A mondottaknak megerõsítése a „Civiltà Cattolica“-nak egy igen lelkiismeretesen megírt cikke által.

Nem hiszszük, hogy az elõzõ fejezetben kifejtett érvelés ellen bármit is lehetne ellenvetni. Minthogy azonban a kérdés rendkívül fontos s az utóbbi idõkben heves vita tárgyát képezte; minthogy továbbá a mi személyes tekintélyünk sokkal csekélyebb, sem hogy a szóban levõ kérdést mi magunk végérvényesen eldönteni képesek volnánk: engedjék meg, t. olvasóink, hogy állításunk megerõsítése végett egy elismert, hogy ne mondjuk megdõnhetetlen tekintélyre hivatkozzunk. Ez a *Civiltà Cattolica*, a világ elsõ rangú vallásos folyóirata. E folyóirat nem ugyan szerkesztésében, de eredetében hivatalos, mert IX. Pius pápa külön brévével alapította s szerkesztését a Jézus-társasági atyákra bízta. E folyóiratnak, mely majd komoly, majd gúnyoros cikkeivel szüntelen üldözi az olasz liberalis-

must, már számtalanszor szemére vetették a liberálisok a szeretet hiányát.

Válaszul a farizeusoknak a szeretetről és a kiméletről tartott beszédjeire a *Civiltà Cattolica* egy igen szép és érdekes cikket közölt, mely a mily finom humorral, éppen oly mély bölcsességgel van megírva. Átirjuk e cikket egyrészt a liberálisoknak vigasztalására, másrészt a liberalismus szele által meglegyintett katolikusaink kijózanítására, a kik amazokkal egy húron pendülvén, minduntalan megbotránkoznak s lépten-nyomon kárhoztatják a mérsékletnek a katolikusoknál állítólagosan észlelhető hiányát.

Az említett cikk, melynek czime: „Egy kis szeretet vagy a kolduló liberálisok“, ime a következő:

„De Maistre ezt mondja, hogy az Egyház és a pápák ügyük számára soha mást nem kértek, mint igazságot és igazságosságot. A liberálisok ellenben az igazságtól és még inkább az igazságosságtól való kétségkívül üdvös félelmükben mindig csak szeretetért könyörögnek.

„Több mint tizenkét esztendeje van már, hogy a liberálisok által nyújtott eme látványt teljes közelségről szemléljük, a mennyiben ezen majd hevesebb, majd mérsékeltebb antikatholikusok éppen mi tőlünk koldulják sirva, jajgatva szüntelen a szeretetet; prózában és versben, röpirataik- és hirlapjaikban, magán és nyílt, névtelen és álnév alatt irt leveleikben, közvetve és közvetlenül könyörögnek nekünk, hogy az Isten szerelméért egy kis szeretetet tanusítsunk irántuk, hogy ne tegyük nevetség tárgyává embertársaik előtt, ne vegyük oly szigorú és részletes bírálat alá jeles irataikat, ne kutassuk oly makacsul dicső tetteiket, ne lássuk és ne halljuk tévedéseiket, hibáikat, hazugságaikat, rágál-

mazásukat, hamisításait, szóval hagyjuk őket békében.

„De hát utóvégre a szeretet szeretet! Ha a liberálisoknak nincs szeretetük felebarátjaik iránt, az nagyon természetes, s azt nagyon könnyen lehet megérteni, de ha a *Civiltà Cattolica* írói nem gyakorolják a szeretetet, az már egészen más megítélés alá esik.

„Az Istennek igazságos büntetése, hogy a liberálisok, a kik a nyilvános koldulást kárhóztatják és sok országban börtönnel is büntetik, maguk is kényszerűségből nyilvános koldusokká lesznek s az ég szerelméért — éppen a gonosz reakzionáriusoktól — egy kis szeretetet, egy kis könyörületet koldulni kénytelenek.

„A liberálisoknak ezen megtérése hasonlít ama gazdag fősvény megtéréséhez, akit egy, az alamizsnálkodás erényének gyakorlására buzdító szent beszéd annyira meghatott, hogy midőn a templomból kijött, ezeket mondá: *„Lehetetlen, hogy ezen jó keresztények, a kik e szent beszédet hallották, nekem ezentul egyszer másszor merő szeretetből valamit ne adjanak.“* Így vagyunk a mi bámulatosan okos liberálisainkkal is. Miután cselekedeteikkel és irataikkal (kiki a maga módja szerint) megmutatták, hogy a szeretettől annyira irtóznak, mint az ördög a szentelt víztől, egyszer csak eszükbe jut, hogy van ám a világon valami, a mit a szeretet erényének neveznek s amit ők a saját hasznukra kizsákmányolhatnak.

„Hirtelen lelkesedést mutatnak a szeretetért s a pápát, a püspököket, a papságot, a szerzeteseket, a hirlapírókat, még a *Civiltà Cattolica* szerkesztőit is kérve kéri, hogy velük szeretetteljesen bánjanak.

„Halljuk csak, mily szép érvekkel állnak elő! Azt mondják, hogy ők nem a saját érdekükben beszél-

nek így. Isten mentsen! Ők a mi szent vallásunk érdekében szólanak, a mely annyira szívükön fekszik s a melynek a mi könyörületlen védekezésünk oly nagy hátrányára van! Ők maguknak a reakzionáriusoknak s nevezetesen (ki hinné?) a *Civiltà Cattolica* szerkesztőinek érdekében beszélnek!

„Mi szükségték van (mondják egészen bizalmas hangon) — ezen vitákra? Nincsen már amugy is elég bajotok? Legyetek türelmesek és a ti ellenségeitek is türelmesek lesznek irántatok. Mi hasznotok van abból, hogy mint a kutya a tolvajra ugat, ti is folyton az ellenség ellen lármáztok? Ha előbb-utóbb baj ér benneteket, csak magatoknak és ama fékezhetlen hevességnek tulajdonítsátok, a melylyel e bajt ti magatok keressétek.

„Bölcs és önzetlen beszéd, melynek csak azon egy hibája van, hogy feltűnőleg hasonlít azon beszédhez, melyet a „Jegysek“-ben a rendőrbiztos Tramaglino Renzóhoz intézett, midőn szép szavakkal akarta a börtönbe kísérni, mert attól tartott, hogy, ha erőszakot használ, a dolog nem fog sikerülni: „Higyj nekem — mondá a biztos Renzónak — mert nekem e tekintetben nagy tapasztalásom van. Menj szépen előre, ne nézz se jobbra se balra s ne csinálj semmi föltűnést, ekként senki sem vesz észre, senki sem fogja tudni mi történik veled s becsületed sértetlen marad.“ Manzoni azonban megjegyzi, hogy Renzo e szép szavaknak sehogy sem akart hitelt adni. Nem akarta elhinni, hogy a biztos neki jót akar, hogy becsületét annyira szívén hordja s hogy rajta segíteni kész. Mindama intelmek tehát csak arra szolgálnak, hogy még inkább megerősítsék különben is már föltett szándékában t. i., hogy annak, amit a biztos ajánlott, éppen az ellenkezőjét fogja tenni.

„Nyiltan szólva, mi is nagy kísértetben vagyunk Renzo példáját követni, mert csakugyan nem vagyunk képesek magunkkal elhíttetni, sem azt, hogy a liberálisok azzal a kárral, a mit mi a vallás ügyének okozhatnánk, a legkevesebbet is törődjenek, sem pedig azt, hogy személyes érdekünket annyira szívükön hordják. De sőt éppen ellenkezőleg, meg vagyunk róla győződve, hogy ha a liberálisok irmodorunkat a vallásra s önmagunk ügyeire nézve károsnak tartanák, nemcsak nem sietnének bennünket e kárra figyelmeztetni, hanem helyesléseikkel, hogy csak mennél nagyobb kárt szenvedjünk, még inkább buzditanának.

„Mi azt gondoljuk, hogy a liberálisoknak ezen buzgósága s irmodorunk megváltoztatására vonatkozó kérelme annak a jele, hogy ezen irmodorunk vallásunk ügyének mit sem árt s hogy irataink olvastatnak, a mi az íróknak mindig vigasztalásul szolgál.

„A mi pedig a mi személyes érdekünket és a hasznossági elvet illeti, ámbár a liberálisok e tekintetben mindig első mesterek voltak s a hasznossági elvet inkább a saját érdekeikre mint a mieinkre alkalmazták, mindazonáltal meg fogják engedni, hogy ezentul is azt higyük, a mit eddig hittünk t. i. a liberálisokkal szemben alkalmazott irmodorunkra vonatkozó vitánkban sem mi, sem a vallás nem huzza a rövidebbet.

„Miután pedig véleményünket ekként kifejeztük s ama bensőknek nevezhető s a hasznossági elvtől független érveket, melyeket a liberálisok maguk mellett s a mi irmodorunk ellen felhozni szoktak, a *Civiltà Cattolica* előző évfolyamaiban már nem egyszer megczáfoltuk, mi marad egyéb hátra, mint hogy ezen új fajta koldusokat szép szerével elküldjük s nekik azt tanácsoljuk, hogy saját ügyeik védelmében nagyobb ügyességet fejtsenek

ki, mint a XVII-ik századbéli rendőrbiztos Renzóval szemben.

„Míthogy azonban sokan közülük még most sem szűnnek meg koldulni s legujabban is Perugiában nagy lármával ilyen című iratot adtak ki: *Mi az az ugynevezett katolikus párt?* s ezen iratban mást sem tesznek, mint a *Civiltà Cattolica*tól egy kis szeretetet kérnek, talán nem egészen haszontalan munkát végzünk, ha folyóiratunk ötödik sorozatában a régi ellenvetésekre régi válaszokkal felelünk. Ez is a szeretet gyakorlása lesz; nem ugyan az, a melyért a liberálisok könyörögnek, de bizonyára olyan, mely elismerést érdemel, mert nem könnyű dolog ugyanazt százszor türelemmel meghallgatni.

„Egyébként az alázatos és panaszkodó hang, a melyen egy idő óta a szeretet alamizsnájáért könyörögnek, megérdemli ez áldozatot.“

XXVI.

A *Civiltà Cattolica* szép és lesujtó cikkének folytatása.

„Ha a liberálisok tőlünk a valódi szeretetet kérnék, az egyedülit, a mely nekik megfelel s a melyet mi mint a *Civiltà Cattolica*-nak szerkesztői velük éreztetünk, ugy ezt a szeretetet nemcsak meg nem tagadjuk tőlük, de hiszszük, hogy azt tehetségünk szerint már eddig is nagy mérvben éreztetük velük.

„El nem nézhető visszaélést követnek el a szavakkal, ha azt mondják, hogy mi nem gyakoroljuk irántuk a szeretetet. A szeretet — elvében ugyan csak egy, de cselekedeteiben sokféle. Éppen ugy gyakorol szeretetet az

az atya, a ki megveri gyermekét, mint az, a ki csókolja. Mindent a maga idejében kell tenni. Ámde még e mellett is lehetséges, hogy annak az atyának szeretete, a ki csókolja gyermekét, jóval kisebb, mint azé, a ki veri. Mi, meg kell vallanunk, verjük a liberálisokat, — verjük pedig igen gyakran, (természetesen csak szavakkal) de hát ki következtetheti ebből azt, hogy mi őket nem szeretjük s velük semmi szeretetet sem éreztetünk? E vádat inkább azok ellen kell emelni, a kik a szeretet törvényei ellenére roszra magyarázzák embertársaik szándékát. A liberálisok legfőlebb csak azt hozhatják föl ellenünk, hogy mi nem azt a szeretetet gyakoroljuk velük, a melyet ők óhajtanának; ámde azért a szeretet, a melyet mi velük éreztetünk, szintén csak szeretet, sőt mondhatjuk igazán nagy szeretet. Egyébként minthogy a liberálisok kérik tőlünk a szeretetet, ne feledkezzenek meg eme közmondásról: „Ajándék lónak ne nézd a fogát.“

„A szeretetnek, a melyet ők tőlünk kívánnak, abban kellene nyilvánulnia, hogy őket dicsérjük, csodáljuk, támogassuk vagy legalább működésükben ne háborgassuk. Az a szeretet pedig, melyet mi velük szemben gyakorlunk, éppen ellenkezőleg abban nyilvánul, hogy őket korholjuk, tetteiket roszaljuk s különféle módon megtéríteni iparkodunk. Midőn hazugságot mondanak, valakit megrágalmaznak vagy megrabolnak, azt szeretnék, hogy e bocsánandó bűneiket a szeretet nagy köpenyével betakarjuk. Mi azonban ezen esetekben éppen ellenkezőleg hazugoknak, rágalmazóknak, rablóknak nevezzük őket s ily módon azt a szeretetet tanusítjuk irántuk, a mely annak, a kinek jót akar, sem nem hizeleg, sem meg nem csalja. Midőn nyelvtani, helyesírási, mondat-tani vagy logikai törvények ellen vétének, azt szeret-

nék, hogy szemet hunyjunk, s ha nem teszszük, hanem ellenkezőleg a közönséget e tévedésekre figyelmeztetjük, legott a szeretet hiányát vetik szemünkre. Pedig mi kétségkívül csak szivességet teszünk nekik, midőn szinte kézzelfoghatólag kimutatjuk, hogy ők nemcsak nem nagy mesterek, de még középszerű tanulók sem; mi által tehetségünkhöz mérten előmozdítjuk a tudományok és szépművészetek ügyét, s a liberálisokat a keresztény alázatosságra tanítjuk, a melyre — mint mindenki tudja — oly rendkívüli szükségük van.

„Ezen liberális urak azt szeretnék, hogy az emberek őket komolyba vegyék, becsüljék, irántuk tisztelettel viseltessenek, utánuk induljanak s őket vajmi fontos személyiségeknek tartsák; utóvégre azt is elszenvedik, ha valaki őket megczáfolja, csak vegye le előttük a kalapot, tegye mellére kezét s mély tisztelete jeléül hajtsa meg előttük fejét. De bezzeg van panasz, ha valaki őket kigunyolni s nevetség tárgyává tenni bátorodik, őket, a honatyákat, a század hőseit, a valódi magyarokat, olaszokat, spanyolokat vagy mint ők szokták mondani Magyarországot, Itáliát, Spanyolországot! De hát ki az oka, hogy említett igényeik oly nevetségesek, hogy még Heraclitust is nevetésre ingerelnék? S azután miért kellene nekünk az annyira természetes nevetési ingert elfojtanunk? Engedjék meg a liberálisok, hogy olyankor, midőn a nevetést immár el nem fojthatjuk, egyet nevetessünk; ezen irgalmassági cselekedetet annyival is inkább elvárhatjuk tőlük, mert éppen semmijökbe sem kerül. Egyébként ha ők el tudnák magukkal hitetni, hogy kívülük más is van a világon, könnyen megérthetnék, hogy valakit a bűn és a bűnösök rovására szeré-

nyen megneveltetni magában véve tisztességes dolog, mert hisz azt mondja a latin: *castigat ridendo mores* és *ridendo dicere verum quid vetat?* S midőn mi olvasóinkat a liberálisok rovására helylyel-közzel megneveltetjük, irgalmasságot és szeretetet gyakorolunk olvasóinkkal is, mert hisz nem lehet őket, például egy újságban, folytonosan komoly dolgokkal tartani. De hát ha jól meggondolják, még maguk a liberálisok is nyerne az által, ha mások nevetnek rajtuk; ekként ugyanis gyakorlatilag is kiderül, hogy nem minden hibájuk oly irtózatoss, mint a minőnek mások gondolnák; — mert mindenki tudja, hogy a nevetést csakis ártatlan ügytelenségek okozzák.

„Elismeréssel lehetnének tehát irántunk, hogy egyik-másik rútságukat az ártatlanság leplével eltakarjuk, s be kellene látniok, hogy nincs más alkalmasabb mód, mely által egyik-másik nevetséges hibájuktól könnyebben megszabadulhatnak, mint éppen a nevetés azok részéről, a kik e hibákat a kellő világitásban látják. Semmi okuk sincs tehát föltételezni, hogy bennünket akkor is, midőn őket nevetség tárgyává tesszük, nem a szeretet vezérel.

„Ha olvasták volna az ő nagy emberüknek, Alfieri Viktornak önéletírását, akkor tudnák, hogy midőn Alfieri, mint kis fiu valamit vétett, anyja, a ki kétségkívül csak jót akart neki, éjjeli fejkötővel a fején, küldötte misére. E büntetés, a mely csakis egy kevésbé nevetségessé tette, annyira bántotta, hogy azután — mint ő maga beszéli — három hónapnál tovább is kifogástalanul viselte magát. „S midőn később — ugymond — ismét makacskodni kezdettem, anyám csak a rettegett fejkötővel fenyegetett, s azonnal félve és remegve szófogadó lettem. Egy alkalommal ismét va-

lami csinyt követtem el, s hogy magamat kimentsem, nagyot hazudtam, anyám azonban rájött s ismét arra ítélte, hogy fejkötőben kell kimennem. Midőn a kimenés pillanata elérkezett s a fejkötőt a fejemre tették, irtó-zatosan kezdtem ordítani és sirni, de mind hiába. Tanítóm kezemnél fogott, a szolgálta hátulról tolt, ki kellett mennem.“ — Hiába sirt és jajgatott, hiába könyörgött kegyelem- és szeretetért; anyja, a ki jót akart neki, hajthatatlan maradt. S mi volt az eredmény? „Az, — mondja tovább Alfieri — hogy jó hosszú időn át legcsekélyebb hazugságot sem mertem mondani, s ki tudja, vajjon nem ezen áldott fejkötőnek köszönhetem-e azt, hogy ma a hazugságot jobban utálok, mint bárki más.“ Ezen utolsó szavakból meg lehet ismerni a liberális farizeust, aki másoknál mindig jobbnak tartja önmagát. Minthogy azonban mi föltételezzük, hogy az olasz liberálisok nagyrabecsülik a „nagy“ Alfierit, miért ne remélhetnők, hogy őket a hazugságok mondásától vagy legalább kinyomatásától olyképen elszoktathatjuk, ha minden lármájuk és szeretetért való esdeklésük daczára fejkötőt teszünk a fejükre s így küldjük, nem mondom misére, mert hisz ez lehetetlenség volna, hanem egy kis sétára Olaszország közönsége előtt, s ezt sem ám mindig, valahányszor egy nagy hazugságot mondanak, hanem legalább olyankor, midőn egy csapással ezer hazugságot is nyomatnak ki egyszerre.

„Szünjenek meg tehát a liberálisok panaszkodni, hogy mi irántuk semmi szeretetet sem tanusítunk s mondják inkább, hogy ők azt a szeretetet, a melyet mi velük éreztetünk, nem szívesen fogadják. Tudjuk mi ezt nagyon jól, de éppen azért, mivel az ő izlésük meg van rontva, szükséges, hogy velük ama bölcs szeretetet gyakoroljuk, a melyet a sebészek betegeik, a

bolondok orvosai a gondjaikra bizott szerencsétlenek vagy még inkább a jó anyák hazug gyermekeik iránt tanusitanak.

„Különben ha igaz is volna az, hogy mi a liberálisok iránt semmi szeretetet sem tanusítunk s ők nekünk ezen szempontból éppen semmit sem köszönhetnek, még akkor sem volna joguk ellentünk panaszkodni. Mindenki tudja, hogy az ember az egész világgal nem éreztetheti szeretetét. A mi jövedelemforrásaink — hogy modern kifejezésekkel éljünk — nagyon csekélyek: mi tehát a szeretetet erőnkhez képest, miként ez kötelességünk is, első sorban azok iránt gyakoroljuk, a kiket a jól rendezett szeretet törvénye szerint mások elébe kell helyeznünk. Nem szeretnénk félreértetni s azért, még egyszer hangsúlyozzuk: — mi a liberálisokkal is éreztetjük erőnkhez képest a szeretetet, s úgy hisszük, hogy ezt az előzőkben eléggé kimutattuk; mindazonáltal föltéve, hogy ezt nem teszszük, ismételve kijelentjük, hogy a liberálisoknak még ezen esetben sem volna szabad panaszkodniok. Lássunk egy példát, mely a mi tárgyunkra rendkívül ráillik. Egy gyilkos egy ártatlan embert megragad, földre teper s törét beleszúrni szándékozik. Esetleg egy utas jön arra, a ki hatalmas bunkóval lévén fölfegyverezve, a gyilkost fejbe üti, földre teríti, megkötözi, s a bíróságnak átadja, mi által az áldozatot a halál torkából kiragadja s a társadalmat egy gonosztevőtől megmenti. Az a kérdés, vajjon ez utas vétett-e a szeretet ellen? Igen, fogja mondani a fejbeütött és leterített gyilkos, természetes, hogy vétett, de meg az *inculpatae tutelae* törvényét is megszegte, a mennyiben az ütés sokkal erősebb volt, mint sem azt a törvényes védelem megkövetelte volna. A gyilkoson kívül azonban mindenki dicséri az utast, s azt mond-

ják róla, hogy nemcsak bátor cselekedetet vitt végbe, hanem szeretetet is gyakorolt, természetesen nem a gyilkos, hanem az áldozat iránt. Az, hogy az utas a megtámadottat megmenteni sietvén, a támadót fejbe ütötte, a nélkül, hogy az ütés nagyságát előre meglátolgatta volna, az nem szeretethiányból, hanem azért történt, mert a dolog oly sürgős volt, hogy nem lehetett az *inculpatae tutelae* finom megkülönböztetései fölött sokáig tépelődni, ha a megtámadott féllal szeretetet gyakorolni, s jelesül életét megmenteni akarta.

„Alkalmazzuk a példabeszédet a mi tárgyunkra. Megjelenik egy gonosz, botránys könyv, melyben az Egyház, a papság s minden szent intézmény meg van támadva és megrágalmazva. Sokan azt hiszik, hogy a könyv tiszta igazságot tartalmaz, mert hisz e könyvet ez és ez a *híres, jeles, és tisztességes* ember irta. Ha már most akad ember, a ki, hogy a megtámadottakat megvédelmezze s az olvasókat a tévelytől megőrizze, a vakmerő szerzőre hevenyében egy pár vágást mér, vajjon ez ember vét-e a szeretet ellen?

„A liberálisok nem tagadhatják, hogy ők jóval többször támadó gyilkosok, mint áldozatok. Nem csoda tehát, hogy oly gyakran verést kapnak s ennek következtében szeretethiány miatt panaszkodnak. Hagyjanak föl gyakori támadásaikkal és dühöngéseikkel; tanulják meg, ha tudják, becsületben tartani másoknak hírnevét és javait; ne mondjanak oly sok hazugságot; ne szórják a rágalmat; szokják meg a dolgok fölött előbb gondolkozni s azután csak beszélni; törődjenek többet a logikával és a nyelvtannal és végre a mi fő s a mit csak nem rég az előttük oly nagy tekintélyű Ricasoli báró is tanácsolt nekik, legyenek tisztességesek: akkor azután némi joggal panaszkodhatnak, hogy nem részesülnek a kellő tiszteletben,

a melyet éppen úgy, mint a szabadságot, monopolizálni szeretnének.

„Mint hogy azonban gonoszul cselekesznek és irnak, minthogy törüket szünet nélkül az igazság és az ártatlanság ellen szegeznek, az egyiket éppen úgy mint a másikat tetteik- és könyveikkel meggyilkolják, el kell szenvedniök, ha mi irántuk más szeretetet nem gyakorolhatunk, mint ama kissé szigorú szeretetet, mely bármint vélekedjenek is ők róla, nemcsak nekik, de a becsületes emberek ügyének is javára szolgál.“

XXVII.

A Civiltá Cattolica anyyira ide vágó cikkének vége.

„Eddig a liberálisok ellenében védelmeztük irmodorunkat, kimutatván, hogy ez teljesen megfelel a szeretetnek, a melyet ők nekünk oly melegen és oly gyakran ajánlanak. S minthogy eddig a liberálisokkal beszéltünk, senkit sem fog meglepni az egy kissé gunyoros hang, a melyen eddig szólottunk; úgy hisszük, hogy nem valami nagy kegyetlenséget követtünk el, midőn a liberálisok beszédjei- és tetteivel szemben néhány szónoki alakzatba öntöttük védelmünket. Minthogy azonban e kérdés tárgyalásába belebocsátkoztunk, nem fogunk talán egészen fölösleges munkát végezni, ha, miként illik, irályunkat megváltoztatva s azt, amit ez ügyben más alkalmakkor irtunk, ismételve, cikkünk befejezéseül néhány komoly és tiszteletteljes szót intézünk azokhoz is, a kik nemcsak hogy nem liberálisok, hanem a liberalismus leghevesebb ellenségei, de a kik ennek daczára mégis talán úgy

vélekedhetnek, hogy bárkivel szemben ir is az ember, soha sem szabad figyelmen kívül hagynia ama méltóságot és szeretetet, a melylyel a mi irályunk — az ő nézetük szerint — időközönként össze nem egyeztethető.

„Ezen tisztességes oldalról támasztott ellenvetésre saját érdekünkben is válaszolni akarván nem tehetünk okosabbat, mint ha rövid kivonatban közöljük azt, amit Mamachi sz. domonkosrendi atya „*Del diritto libero della Chiesa di acquistare e di possedere beni temporali*“ czimü nagy tudományu munkája III. kötetének bevezetésében önmagára vonatkozólag hosszasan elmondott: „Egyesek — ugymond — elismerik a mi érveink begyőző erejét, mindazonáltal barátságosan értésünkre adják, hogy ellenfeleinknek adott válaszainkban több mérsékletet vártak volna. Mi nem önmagunkért harczoltunk, hanem az Urért és az ő Egyházáért; s bármennyire is nekünk estek, mint mindenki tudja, a legszembeszökőbb hazugságokkal s a legkegyetlenebb alávalóságokkal, soha eszünk ágába sem jött saját személyünk védelmére kelni. Ha néha keményebb- és hevesebbnek látszó kifejezéseket használtunk, ne kövessék el velünk azt az igazságtalanságot, hogy azokat rossz akaratunknak s ellenfeleink iránti haragunknak tulajdonítsák, — mi nem érezzük magunkat ezek által megsértve, minékünk hozzájuk semmi közünk, mi nem is ismerjük őket. A buzgóság, melylyel mindnyájan Isten ügye mellett harczolni tartozunk, ez késztet bennünket arra, hogy kiáltsunk s szavunkat mint a trombita szava fölemeljük.

„De hát a tisztesség, a mit minden becsüles embertől elvárhat az ember? A szeretet törvényei? A szentek tanításai és példái? Az apostolok parancsolatai? Jézus Krisztus szelleme?

„Csak lassan-lassan. Igaz, hogy az eltévedt tévely-

gőket szeretettel kell iparkodni visszatéríteni, de csak akkor, ha alapos a remény, hogy őket ekként az igazság útjára vezérelhetjük. De ha erre nincs remény, s ha, miként a tapasztalás bizonyítja, abból, hogy hallgatunk, s a tévelyt terjesztőket a közönség előtt le nem álcázzuk, a népekre a legnagyobb kár és veszedelem származik: akkor kegyetlenség részünkről, ha bátran és hangosan szót nem emelünk a tévely eme terjesztői ellen, s ha mindama kemény gyalázásokkal nem illetjük, a melyeket oly nagyon megérdemelnek.

„A szentatyák kétségkívül nagyon jól ismerték a keresztény szeretet törvényeit és mégis aquinói sz. Tamás, az angyali doctor *A vallás ellenségei ellen* című jeles munkájának kezdetén Vilmost és hiveit (a kiket az Egyház még akkor nem is kárhozottat volt) úgy tünteti föl mint „Isten ellenségeit, az ördög szolgáit, az Antikrisztus tagjait, az emberi nem üdvösségének ellenségeit, rágalmazókat, káromlások terjesztőit, kárhozottakat, megátalkodottakat, tudatlanokat, Pharaóval egyformán gonoszakat, Jovinianus- és Vigilantiusnál rozszabbakat.“ Mentünk mi valaha ennyire?

„Sz. Tamás kortársa sz. Bonaventura a lehető legkeményebb kifejezésekkel illette Geraldot, nevezvén őt „szemtelennek, rágalmazónak, bolondnak, istentelennek, őrvjögőnek, csalónak, mérgezőnek, tudatlannak, hazugnak, gonosztevőnek, álnoknak és eszelősnek.“ Bántunk mi valaha így a mi ellenfeleinkkel?

„Sz. Bernát — folytatja Mamachi atya — teljes joggal neveztetik *mézajkunak*; de azért mellőzve ama kemény kitételeket, a melyeket Abélarddal szemben magának megengedett, halljuk legalább, mint ir bresciai Arnold ellen, a ki a papságnak hadat izent, javaitól megfosztani akarta, szóval a mai politikusoknak egyik előfutára volt.

E szent atya bresciai Arnoldot „rendetlennek, kóbornak, csalónak, gyalázat edényének, Brescia által kiokádott skorpiónak nevezi.“ „Róma — ugymond — borzalommal, Némethon utálattal néz reá, a római pápa megveti, az ördög magasztalja; gonosztévő, népfaló, szája tele gyalázzal, egyenetlenséget szító, szakadárságot okozó, vad farkas.“

„Nagy sz. Gergely János konstantinápolyi püspököt korholván, szemére lobbantja „istentelen, bünös gögjét, luciferi fenhéjázását, bolond beszédjét, hiuságát és korlátolt esztét.“

„Csak így beszéltek az eretnekekkel szemben sz. Fulgentius, sz. Prosper, sz. Jeromos, sz. Siricius pápa, Aranyszájú sz. János, sz. Ambrus, nazianzi sz. Gergely, sz. Vazul, sz. Hilár, sz. Athanáz, sz. Sándor alexandriai püspök, sz. Kornél és Cyprián, Justin, Athenagoras, Irén, Polykár, antiochiai Ignác és Kelemen vértanuk, szóval az összes sz. Atyák, a kik hősi szeretetükkel az Egyház legszebb korszakaiban kitűntek.

„Nem akarjuk eme szenteknek az akkori, a maiaknál kevésbé őrjöngő s kevésbé heves politikai szenvedélyek által izgatott álbölcsészekre alkalmazott sujtó kifejezéseit mind ideírni, s csakis sz. Ágoston műveiből idézünk még egy pár kitételt. E szent Atya megjegyzi, hogy „az eretnekek, midőn feddik őket, nagyon érzékenyek és szemtelenek és sokan közülök boszankodván azért, hogy feddetnek, feddőiket veszekedőknek és viszályttámasztóknak nevezik.“ Azután pedig hozzáteszi, hogy „bizonyos fajta tévelygők iránt szeretetteljes keménységet és szigort kell kifejteni.“

„Lássuk, miként alkalmazta ő a gyakorlatban e vezérelvet. Az eretnekeket hol csábítóknak, gonoszoknak, vakoknak, örülteknek, felfuvalkodott és rágalmazó embereknek, — hol csalóknak, a kiknek szájából merő

szörnyüséges hazugságok kerülnek ki, hol pedig elvetemedett gonosz nyelveknek, örvöngőknek, buta fecsegőknek, sötétség szellemeinek, szemteleneknek és piszkos szájuaknak nevezi.

„Juliánnak azt mondotta: „Te vagy szántsándékosan rágalmazasz és e dolgokat mind kigondoltad, vagy pedig nem tudod, mit beszélsz, mert minden csalónak hitelt adsz. Másutt ismét „csalónak, hazugnak, hamis szellemnek, rágalmazónak és ostobának“ nevezi.

„És most kérjük vádlóinktól: mondottunk mi valaha ilyen, vagy ezekhez csak távolról is hasonló szavakat?

„Elégedjünk meg ez idézetekkel, melyekhez a magunkéból nemcsak hogy semmit hozzá nem adtunk, hanem éppen ellenkezőleg Mamachi atya szövegét lehetőleg megnyirbáltuk s a sz. atyákból vett idézeteiből igen sokat elhagytunk. Hasonlóképen rövidség okáért ama részt is elmellőztük, a melyben saját védelmére az evangéliumból hoz fel a szeretetteljes keménység igazolása végett példákat.

„A mi kedves kritikaink most már láthatják, hogy bármi legyen is különben kritikájuk indoka, támaszkodják bár erkölcsi elvekre vagy társadalmi és irodalmi illemszabályokra, e kritika oly sok szentnek s köztük számos jeles irodalmárnak példája mellett meg nem állhat, vagy legalább is nagyon csekély jelentőségű s nagyon is bizonytalan becsü.

„Most pedig, ha tekintélyi érveken kívül észbeli érveket is kívánunk, úgy azokat Pallavicini bibornoknak „*A tridenti zsinat története*“ czimű munkájában (I. k. II. fej.) igen világosan és röviden előadva találhatjuk. A tudós bibornok, miután Sarpit e kifejezésekkel „elvetemedett, hirhedt gonosz, csaló, áruló, a vallás

megvetője, istentelen és hitehagyott“ bemutatá, a többi között ezeket mondja: „a gonosztévő életének meg nem kegyelmezni, hogy ez által sok ártatlan ember élete megmentessék, a szeretet ténye; éppen így szeretet az is, ha sok tisztességes ember becsületének megmentése végett egy gonosz embernek hirnevét nem kiméljük. Minden törvény megengedi az ügyvédeknek, hogy védenczeiket hamis tanukkal szemben megvédendők, ez utóbbiakra oly dolgokat rájuk bizonyithassanak, s rájuk vonatkozólag oly leleplezéseket tehessenek, a melyek a hamisan tanuskodók gyalázatára szolgálnak s a melyeket más körülmények között elmondani nem volna szabad. Ezen okból én, a ki az egész világ ítélőszéke előtt nem egy védenczet, hanem az egész kath. Anyaszentegyházat védelmezem, csak kötelességemet teszem, — s ezt alávaló módon megszegném, ha másképen cselekedném — midőn a hamis tanuk homlokára, bizonyítékokkal kezemben, a gyalázat bélyegét sütöm, a mely megsemmisíti vagy legalább meggyöngíti tanuskodásukat.“

„Ha tisztában vagyunk az iránt, hogy az ügyvéd kötelességét mulasztja, midőn védencze vádlójának rágalalmazását kimutatni képes lévén, ezt nem teszi, miért nem akarjuk már egyszer belátni, hogy a szeretet törvénye éppen semmi sérelmet sem szenved az által, hogy az ártatlanok egész sokaságát üldözők gyalázatoságai napfényre hozatnak? Szalezi szent Ferencz „Philothéa“-jának II. részében a 20. fejezet végén azt tanítja: „Az Istennek és az Egyháznak ellenségeit meg kell gyalázni, a mint csak lehet (az igazság megsértése nélkül azonban.) A szeretet azt kívánja tőlünk, hogy farkast kiáltunk, midőn ezt az akolba rontani látjuk, vagy akárhol is rábukkanunk.“

Ime a *Civiltà Cattolica* (Vol. I. Ser. V. p. 27.) cikke, mely a mily tekintélyes tiszteletreméltó eredeténél fogva, éppen oly begyőző megczáfolhatatlan érveis idézett bizonyásaiban; ez már, ugy hiszszük, minden nem liberális, vagy a liberalismus szele által meglegyintett embert képes kiábrándítani és meggyőzni.

XXVIII.

Vannak-e vagy akadhatnak-e az Egyházban papok, a kik a liberalismus undok ragálya által meg vannak mételyezve?

Nem csekély előnyt biztosít a liberalismusnak azon sajnós körülmény, hogy még az egyházi férfiak között is nem ritkán akadnak olyanok, a kik e tévely által meg vannak mételyezve. Bizonyos embereknek nagyon különös theologiájuk van; roppant nagy súlyt fektetnek egyik-másik egyházi férfitü véleménye- vagy tetteire; a katolikus Spanyolországban e tekintetben igen szomorú tapasztalásokat lehet tenni. Helyén lesz itt tehát a kellő tisztelettel, de egyszersmind őszinteséggel is tárgyalás alá venni a kérdést: „Akadhatnak-e az Egyház szolgálói közt is liberális férfiak?”

Oh igen, kedves olvasó, az egyházi férfiak között éppen úgy találhatunk telivér, mérsékelt vagy csak meglegyintett liberálisokat, mint a világiak között.

Az Isten szolgálója sem ment amaz adótól, a mely az emberi gyöngeségeknek fizettetik, s következőleg nem egyszer történt már, hogy ez adót a hit elleni tévelynek is megfizette.

S ez alig lephet meg valakit, miután mindenki tudja, hogy az Egyházban támadt eretnekségek keletkezésénél és terjesztésénél majdnem mindig papok szerepeltek; s mi több, történetileg bizonyos dolog, hogy soha egy eretnekség sem tudott megerősödni és elterjedni, a melynek mindjárt kezdetben nem akadtak papi hivei.

Az első, a mit az ördög forradalmi munkájának megvalósításához keres: a hitehagyott pap. Szüksége van rá, hogy munkáját a kevésbé óvatosak előtt a tekintély látszatával öveze körül, s e tekintetben mi sem tehet neki oly jó szolgálatot, mint az Egyház szolgájának ellenjegyzése. S minthogy, elég sajnosan, e szent Egyházban mindig akadnak erkölcstelen papok — az erkölcstelenség az eretnekség legbiztosabb utja, — nemkülönben gőgös, felfuvalkodott egyházi férfiak, — a gőg szintén igen gyakori oka a tévelynek: — innét van, hogy a tévely, bármily alakban jelentkezett is legyen a világon, mindig talált magának papi apostolokat és pártfogókat.

Júdás, a ki — már apostolsága idejében — azzal kezdte, hogy az isteni Mester ellen zúgolódott és gyanut terjesztett és azzal végezte, hogy ellenségeinek elárulta, Júdás — mondom — a testvérei közt konkolyt hintő hitehagyott papnak első mintaképe. Júdás pedig, ne feledjük, egy volt ama tizenkét első pap közül, a kiket az Üdvözítő maga szentelt föl.

A Nikolaiták szektájának szerzője Miklós, az apostolok által az Egyház szolgálatára fölszentelt szerpapok egyike, sz. István első vértanunak társa.

Szamoszatai Pál, a harmadik század hirhedt eretnek-főnöke, antiochiai püspök volt.

Az egyházi békét annyira megzavaró Novatián-féle szakadárságnak atyja és alapítója Novatián római áldozár volt.

Meletius, Thebais püspöke, a Meletianusok szakadárságának szerzője.

Tertullian, áldozár és ékesen szóló hitvédő, a montanista eretnekségbe esett és abban meg is halt.

A spanyol Priscillianisták között, a kik a negyedik században annyi botrányt okoztak, Itacius és Salvianus püspökök szerepelnek, a kiket utóbb Higinus leálczázott és legyőzött, s a saragossai zsinat elítélt. Valamennyi eretnek-főnök közt legnevezetesebb volt Arius, az arianismus szerzője, a mely annak idején annyi országot hódított meg, mint ma a lutheranismus. Arius alexandriai áldozár volt, a kit rendkívül bántott az, hogy a püspöki méltóságot el nem nyerhette. E szektának oly sok pap hive volt, hogy az akkor ismert világ nagy részében alig voltak más papok és püspökök, mint ariánusok.

Nestorius, szintén híres eretnek az ötödik században, szerzetes, áldozár, jeles szónok, utóbb konstantinápolyi püspök volt. Tőle származik a nestorianismus.

Eutyches, az eutychianismus megalapítója, áldozár s az egyik konstantinápolyi kolostor apátja volt.

Vigilantiust, az eretnek kocsmárost, kit sz. Jeromos oly finomul nevetségessé tett, Barcelonában szentelték áldozárrá.

Pelagius, a pelagianismus atyja, a mely ellen sz. Ágostonnak majdnem összes hitvitázó iratai vannak intézve, szerzetes volt, a ki a kegyelemre vonatkozó tévtanokat Theodorus mopsuestai püspöktől tanulta.

A donatista szakadárságban igen sok pap és püspök vett részt. Ezekre vonatkozólag egy ujabbkori tör-

ténetiró Amat (*Jézus Krisztus egyházának történetében*) ezeket írja: „Valamennyien utánozták vezérüknek, Donátnak gőgjét. Az önszeretet fanatismusa annyira elvakította őket, hogy sem meggyőzés, sem előzékenység, sem fenyegetések nem voltak képesek őket az igazság útjára visszaterelni. A püspökök csalhatatlanoknak és bünmenteseknek tartották magukat; a hivek, a kiket megnyerniök sikerült, azt hitték, hogy biztos uton járnak, ha minden igazság ellenére püspökeiket követik.“

A monotheleták feje és tanítója Sergius konstantinápolyi patriarcha, az adoptiánusoké Felix, urgeli püspök volt.

Constantin, natoliai-, Tamás claudiopolisi s azok a többi püspökök, a kik ellen sz. German, konstantinápolyi patriarcha küzdött, a képiértök eretnekségébe estek.

Kell-e mondanunk, hogy a keleti nagy szakadár-ság szerzői Photius és az ő suffraganeusai voltak.

Berengár, a ki az Oltáriszentséget annyira meggyalázta, az angersi székesegyház főesperese volt.

Wikleff, Luthernék egyik előfutára, plébános volt Angolországban; Huss János, Wikleff eretnektársa szintén plébános volt Csehországban; mint a Wikleffiták és Hussiták vezérei mind a ketten elítéltettek.

Lutherről elég megemlíteni, hogy augustinianus szerzetes volt Wittenbergben.

Zwingli zürichi plébános volt.

Jansenusról, az átkozott jansenismus fejről ki ne tudná, hogy ypresi püspök volt?

Az angol szakadár-ság, mely VIII. Henrik bujaságának köszöni létét, Cranmer érsekben, a király kegyenczében birta legfőbb támaszát.

A francia forradalom alatt az Isten Egyházában a legnagyobb botrányokat forradalmi papok és püspökök okozták. Borzalom és rémület fog el bennünket, midőn ama hittagadásokról olvasunk, a melyek e szomorú korszakban a hívő népet annyira megszorították. A francia Convent számos ilyen szomorú jelenetnek volt tanuja, melynek leírását Henrion vagy bármely más történész munkájában olvashatjuk.

Hasonló dolgok történtek Olaszországban. Talán nagyon is ismeretes Gioberti, Pantaleon, Passaglia és Andrea bibornok nyilvános hittagadása.

Spanyolországban láttunk papokat az első alkotmányos korszak klubbjaiban, a kolostorgyujtogatók között, a Cortes-ekben, a torlaszokon s 1869-ben a protestantismus első terjesztői között.

Menendez Pelayo, *de los Heterodoxos* czimű munkájának III. kötetéből láthatjuk, mily sok jansenista püspök volt Spanyolországban III. Károly uralkodása alatt. Sokan közülök kérték a Jézus-társaságnak igazságtalan kiűzetését, s midőn ez megtörtént, pásztorleveleikben örömüknek s helyeslésüknek adtak kifejezést. És még ma is számos egyházmegyében vannak apostata papok, a kik, mint mindenki tudja s mint természetes is, hittagadásuk után nyomban megnősültek.

Igaz és való tehát, hogy az Egyház szolgáinak ama faja, mely hűtlenné levén az Egyház Feje iránt magát az eretnekségnek eladja, Júdástól kezdve egészen az ex-barát Jáczingig megszakitás nélkül létezett és létezik; hogy az igazság hagyománya mellett helyesebben e hagyománnyal szemben a tévely hagyománya áll; hogy az Egyház jó és hű szolgáinak apostoli successiójával ellentétben a pokol megátalkodott szolgálái-

nak örögi successiója is létezik. Ne botránkozzunk meg. Jussanak eszünkbe az apostolnak, aki nem mulasztotta el bennünket e körülményekre előre figyelmeztetni, — eme szavai: „Szükség meghasonlásoknak is lenni, hogy a kik állhatatosak, ismereteseek legyenek közöttetek.“ (I. Kor. 11. 19.)

XXIX.

Miként viselkedjék a jó katolikus Isten ama szolgálóival szemben, akik a liberalismus által meg vannak mételyezve?

Jól van jól, fogja valaki mondani; mindaz, ami az előző fejezetben mondatott, nagyon érthető, s csak egy kissé kell a történelemben lapozgatnunk, s a mondotak igazságáról meggyőződünk. Ámde a kérdés tövise és kényes oldala az, miként viselkedjék a hívő katolikus, a ki a tekintély törvényes jogaira éppen úgy féltékeny, mint a hit tisztaságára, az ilyen eltévelyedett egyházi férfakkal szemben?

E kérdés megoldásánál elkerülhetetlenül szükséges, hogy az ily egyházi férfiaknak több osztályát különböztessük meg.

1. Megeshetik, hogy az Egyház az ő szolgáját, mint liberálist nyíltan kárhoztatja. Ezen esetben elégséges megemlékeznünk arról, hogy az a hívő, legyen az egyházi vagy világi ember, a kit az Egyház kebeléből kizárt, megszűnik katolikus lenni s elveszti a jogot arra, hogy a hivek részéről katolikusnak tekintessék — mindaddig, a mig igaz bánat, s a tévelynek őszinte és formális megtagadása által ki nem érdemli azt, hogy

a hivek közösségébe újból fölvétessék. Az ilyen pap farkas; megszűnt pásztor, megszűnt még juh is lenni. Az ilyent kerülni, az ilyenért különösen imádkozni kell.

2. Előfordulhat az eset, hogy valamely egyházi férfit eretnokségbe esik a nélkül, hogy az Egyház hivatalosan bűnösnek nyilvánítaná. Ezen esetben nagyon óvatosan kell eljárunk. Az egyházi férfit, ha a hit elleni tévelybe esik, hivatalosan csakis azon egyházfejedelem kárhoztathatja, a kinek joghatósága alá tartozik. A tisztán tudományos vita terén ugyan bárki is megtámadhatja és tévedéséről meggyőzheti, az utolsó szót, a döntő ítéletet azonban e téren is az egész Egyház csalhatatlan Tanítójának kell átengedni. A fő-mondjuk egyedüli szabály az ilyen dolgokban az Egyháznak állandó gyakorlata és hagyománya, vagy miként egy szent atya magát kifejezi: „*Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus.*“ Az Isten Egyházában mindig az volt az eljárás, hogy midőn a hivek észrevették, hogy valamely egyházi férfit oly tanokat vallott és hirdetett; a melyek az általánosan vallott s kizárólagosan igazaknak elismert tanokkal ellenkeztek, könyvekben, füzetekben vagy élő szóval legott zajt ütöttek, az új tanokat megtámadták s a csalhatatlan római szent Széknél döntő ítéletért esedeztek. A kutya ugatása figyelmessé teszi a pásztor. Alig keletkezett a katolika Egyházban eretnokség, mely nem ilyen módon lett volna leálcázva és fölfödözve.

3. Megtörténhetik, hogy a szerencsétlen tévelygő éppen az a pap, a kinek egyházi szempontból közvetlenül alá vagyunk rendelve. Ilyenkor még nagyobb óvatosságot és mérsékletet kell tanúsítanunk. Tisztelni kell benne az isteni tekintélyt mindaddig, a míg az Egyház őt ettől meg nem fosztja. Ha tévedése kétes,

fel kell hívni reá közvetlen fölebbvalóinak figyelmét, hogy ezek világos és határozott nyilatkozatot követeljenek tőle. Ha a tévely szembeszökő, nem szabad azért e pap ellen nyiltan föllázadnunk, hanem elég, ha az Egyházban általánosan igazakul elismert tanokba ütköző nyilt és határozott tévelyekre nézve vele szemben passiv ellenállást fejtünk ki. A benne lakozó tekintélyt külsőleg tiszteljük, abban, a mi nem ártalmas s nincs kárhoztatva, neki engedelmeskedünk; de mindabban, a mi az általános katolikus érzülettel és felfogással össze nem fér, békésen és tiszteletteljesen ellenszegülünk.

4. Leggyakoribb azon eset, hogy valamely egyházi férfinak tévelye nem bizonyos konkrét katolikus tan körül forog, hanem egyes események vagy személyek megítélésében nyilvánul oly formán, hogy e megítélés többé-kevésbé a katolikus tant is érinti. Ez esetben a keresztény bölcsesség azt tanácsolja, hogy az ilyen pappal szemben tartózkodók legyünk, nézeteinél többre becsüljük azon papok nézeteit, a kik a liberalismus mótelyétől teljesen mentek s emlékezzünk meg az Üdvözítőnek szavairól: „Egy kis kovász az egész tömeget megrontja.“ Okos bizalmatlanság, ez ilyen esetekben a legbiztosabb vezérelv. S végre ez esetben is, mint a többiben, kérjük ki Isten világosságát, az igazhitű és jóerkölcsű emberek tanácsát s lehetőleg óvakodjunk mindazoktól, akik a ma divó tévelyeket nem elég józanul ítélik meg, s e tévelyeket nem elég határozottan kárhoztatják.

Ime ez az egész, a mit a szóban levő s általánosságban meg nem oldható kérdésre nézve mondhatunk. Ne felejtsük el azonban még a következő megjegyzést, mely a kérdést nagy mérvben megvilágítja. Sokkal jobban meg lehet ismerni az embert személyes

vonzalmairól, mint iratai és szavaiból. Ha valamely pap liberális embereknek barátságát keresi, kegyeiket és elismerésüket hajhászsa és birja, — az ilyen papnak igazhitűsége vajmi kétes és bizonytalan.

Figyeljék meg olvasóink e jelenséget, s látni fogják, mily biztos szabályt és ismérvet vonhatunk le belőle.

XXX.

Mit kell tartanunk a pápának összeköttetéseiről a liberális kormányokkal és személyekkel?

Ha a liberális emberek barátsága oly gyanussá teszi az embert, mit kell tartanunk ama barátsági viszonyról, melyben az Egyház a liberális kormányokkal, liberális személyekkel vagy ami egyre megy, magával a liberalizmussal van?

E kérdésre az a válaszuk, hogy ez pusztán hivatalos viszony és barátság, — és semmi több. Ezen összeköttetések nem tételezhetnek fel személyes rokonszenvet a kormányon levő személyek iránt, annál kevésbé tetteik helyeslését, legkevésbé pedig elveik és tanaik elfogadását. Ime egy pont, melyet szintén jól meg kell magyarázni, mert a liberalizmus eretnekei e pontra támaszkodnak leginkább, midőn a liberális theologia ütegeivel a józan katolikus intranzigenciát megtámadják.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy az Isten Egyházában kétféle hivatal létezik, az egyik a hit terjesztése és a lelkek üdvének gondozása végett áll fön s ezt *apostolinak* nevezzük; a másik az Egyház és a föld hatalmasságai közt fölmerülő ideigvaló ügyeket intézi s ezt *diplomatikainak* nevezhetjük.

Az első magasztosabb, előbbre való és lényeges; az utóbbi másodrendű, az előbbinek alá van rendelve s csakis azért létezik, hogy amannak segédkezzék. Az elsőben az Egyház meg nem alkuszik és türelmetlen; egyenesen célja felé tart s törik inkább, semhogy meghajoljon: *Frangi non flecti*. Bizonyság erre az Egyház üldöztetéseinek története. Isteni jogok és kötelességekről lévén itt a szó, ezekből engedni, ezekre nézve alkura lépni nem lehet. A másik hivatalban az Egyház leereszkedő, engedékeny és türelmes; itt már alkura is lép, tárgyalásokba bocsátkozik, dicsér, hogy megnyerjen; hallgat, hogy annál biztosabban sikert arasson; látszólag meghátrál, hogy annál előbbre hatolhasson s a helyzetet annál jobban fölhasználhassa. Ezen hivatalában a jelszó: *Flecti non frangi*. Emberi viszonyok forognak itt fenn, s ezek természetében van bizonyos hajlékonyság és engedékenység.

E téren mindaz meg van engedve és jó, a mit az emberek egymás közötti viszonyait szabályozó köztörvény rosznak nem nyilvánít és nem tilt. Világosabban szólva: az Egyház ezen utóbbi hivatalában a *becsületes diplomacia* minden ügyes eszközét fölhasználhatja s tényleg fölhasználja.

Ki kárhoztathatja az Egyháznak azon eljárását, hogy még a gonosz kormányokhoz, sőt még a hitetlenekhez is követségeket küld s viszont ezeket is elfogadja, — hogy velük ajándékokat vált s diplomatikai tisztelgéseket, — hogy képviselőiknek kitüntetések, czimeket és rendjeleket osztogat; hogy az ilyen kormányférfiakat udvarias és kegyes megszólításokkal illeti; hogy ünnepélyeiken magát képviselteti?

De ime előáll az esetlen liberális s nagy bölcsen ekként okoskodik: „Miért gyűlöljük mi a liberalismust

s harcoljunk a liberális kormányok ellen, — hiszen a Pápa is tárgyal velük, elismeri s kitüntetésekkel halmozza őket?“ Gonosz vagy kurtaeszü vagy mindakettő együttvéve — hallgasd meg a következő hasonlatot s azután ítélj.

Családapa vagy s van négy vagy hat leányod, a kiket szigorú erkölcsökben nevelsz. Szemközt a te házaddal vagy éppen melletted lakik néhány becstelen nő. Te folyton arra inted leányaidat, hogy ezen gonosz életű nőkkel ne érintkezzenek, őket ne köszöntsék sőt rájuk se nézzenek; azt óhajtod, hogy leányaid e romlott és gonosz erkölcsű nők élet- és gondolkozásmódját megutálják s hozzájuk sem beszédmodorukban, sem cselekedeteikben, sem öltözetükben ne hasonlitsanak. Tanulékony és jó leányaidnak nagyon természetesen kötelességük a te parancsaidat, melyeket te mint okos és gondos családapa törvényül szabnál, megtartani. De ime egyszer csak vita támad közted és a szomszédnők között oly ügyben, (például válaszfal kiigazítás, közös csatorna stb.) mely mindkettőtöket közösen érdekel; és neked, tisztességes családapának a nélkül, hogy megszűn-
nél tisztességes ember lenni, tárgyalásba kell bocsátkoznod ama rossz személyekkel, a kik ezért nem szűnnek meg becstelenek lenni. Már most te találkozol e gonosz nőkkel, beszéltek egymással, az udvariasságnak a társas életben szokásos követelményei szerint viselkedtek egymás irányában s mindent megtesztek, hogy egymást megértsetek s vitás ügyeteket békés uton elintézhessétek.

Helyesen gondolkoznának-e a te leányaid, ha ezeket látva így okoskodnának: „Minthogy a mi atyánk e roszhirű személyekkel összeköttetésbe lépett, még sem lehetnek ők annyira elvetemedettek, mint a minőknek ő mondja; mi is viszonyba léphetünk velük, jóknak

kell tartanunk erkölceiket, szerénynek és illedelmesnek öltözködésüket, dicséretesnek és tisztességesnek életmódjukat.“ Mondd csak, nem örülteknek tartanád-e leányaidat, ha azok így beszélnének? Alkalmazzuk már most e példabeszédet vagy hasonlatot a mi tárgyunkra.

Az Egyház a jó és becsületes embereknek családja (legalább ilyeneknek kellene lenniök — s az Egyház óhajtja, hogy ilyenek legyenek); ámde többé-kevésbé romlott vagy egészen gonosz kormányok által van körülvéve. Azt mondja tehát gyermekeinek: „Vesétek meg s harcoljatok e kormányok gonosz elvei ellen; tanaik merő tévelyek, törvényeik csupa gonoszság.“ Mindazonáltal az Egyház és az állam közös érdeke sokszor megkívánja, hogy az Egyház e gonosz kormányoknak fejeivel vagy képviselőivel tárgyalásba bocsátkozzék, a mit megfelelő módon a diplomaciai udvariasság általánosan divó formáinak megtartásával csakugyan meg is tesz, a közös érdekű ügyekben velük alkudozik s arra törekszik, hogy e szomszédok között magának annyi előnyt biztosítson, a mennyit csak lehet. Roszul cselekszik? Bizonyára nem. Már most nem neveltséges-e az, ha egy katolikus ember eléáll s az Egyház eme magatartását oly tanok helyeslésének tekinti, a melyeket az nem szünik meg lépten-nyomon kárhöz-
tatni, vagy pedig oly tények jóváhagyásának, melyek ellen folytonosan küzd?

Szentesíti talán az Egyház a Koránt, midőn az azt követő hatalmasságokkal tárgyal? Helyesli talán a soknejuséget, midőn a szultán ajándékait és követeit elfogadja? Éppen így nem helyesli a liberalismust sem, midőn a liberális fejedelmek — és ministereknek rendjeleket osztogat, vagy áldását adja rájuk; ezek a keresztény udvariasságnak pusztá formái, melyeket a pápa a

protészánssokkal szemben is alkalmaz. Álokoskodás tehát azt mondani, hogy az Egyház ilyen tetteivel jóváhagyja azt, amit más uton nem szünik meg kárhoytatni. *Diplomatikai* hivatala nem semmisíti meg *apostoli* hivatalát; s ez utóbbiban kell keresni diplomatikai hivatala látszólagos ellenmondásainak megoldását.

Igy kell felfogni a pápának magatartását a nemzetek kormányférfaival, a püspökökét az egyházmegyék, a plebánosokét a község vezérférfaival szemben; ez az említett hivatalos és diplomatikus érintkezések és összeköttetéseknek terjedelme és jelentősége; ezt csak a liberális tévely szerencsétlen szektáriusai s a liberalismus szele által meglegyintett bárgyuk nem értik, vagy nem akarják megérteni.

XXXI.

A lejtőkről, melyeken a katoolikusok a liberalismusba lecsúszni szoktak.

Különféle lejtők vannak, melyek a katoolikus hívőket a liberalismus tévelyébe szokták vinni; szükségesnek tartjuk azokat itt egyenkint megjelölni részint azért, hogy e tévely rendkivüli elterjedésének okát adjuk, részint pedig azért, hogy a vigyázatlanokat a liberalismus töreire és hálóira figyelmeztessük.

A szív romlottsága sok esetben az ész tévelyének következménye, de még gyakrabban a szív romlottsága oka az ész tévedéseinek. Kiviláglik ez az összes eretnokségek történetéből. Sértett gög, önszeretet, boszú, egy nő, aki megzavarta az eretnokség szerzőjének eszt, egy zsák pénz, a melyért eladta lelkiismeretét — ezek

jobbára az eretnekségek okai. A tévely nem hosszú és fáradságos tanulmány eredménye, hanem többnyire ama hydrafejek egyikében szülemlik meg, melyeket sz. János evangelista így jelöl meg: „*concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, subergia vitae.*“ Ez a három viszi az embert minden tévelyre, ez a három viszi a liberalismus örvényébe is. Tanulmányozzuk e hármas lejtőt leggyakoribb jelenségeikben.

1. Az ember liberálissá lesz a függetlenség és a féktelen életmód utáni természetes vágyból.

Az ember romlott természeténél fogva mintegy szükségszerűen rokonszenvez a liberalismussal, a katholicismustól pedig ugyanugy irtózik. A liberalismus emancipatio, függetlenítés, — a katholicismus fékezés. A bűnbe esett embernek bizonyos természeti hajlama van oly rendszerhez, mely eszének gögjét és szenvedélyeinek féktelenségét jóváhagyja és szentesíti. Valamint Tertullian a lélek nemesebb törekvéseit tartva szem előtt, ezt természeténél fogva kereszténynek nevezte, éppen úgy tekintve az embernek bűnös eredetét mondhatjuk, hogy az ember természeténél fogva liberálisnak születik. Mi csoda tehát, ha a bűnös ember utóbb megértvén, hogy a liberalismus minden szeszélyét és szenvedélyét oltalma alá veszi, nyiltan és forma szerint is liberálissá lesz!

2. Az ember fölcsap liberálisnak, hogy valamihez juthasson. Ma napság a liberalismus az uralkodó eszme, uralkodik mindenütt, de különösen a kormánykörökben, minélfogva biztos ajánló levél arra, hogy valaki *carrière*-t csinálhasson. A fiatal ember elhagyván a szülői házat, körültekint amaz utakon, a melyek a szerencséhez, a hírnévhez, a dicsőséghez vezetnek s rögtön észreveszi, hogy bármelyikre is lépjen, a boldogulás elengedhetlen föltétele mindegyiken az, hogy a század fia vagyis

liberális legyen. Ha azzá nem lesz, lépten-nyomon legyőzhetetlen akadályokba ütközik. Valódi hősiesség kívántatik hozzá, hogy ellenállhasson a kísértőnek, aki fényes jövővel kecsegtetvén őt ugyanazt mondja neki, amit egykor Krisztus Urunknak a pusztában: *Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*, „Mindezeket neked adom, ha leborulván imádasz engem.“ A hősök azonban ma már nagyon ritkák, s így természetes, hogy az ifjuság legnagyobb része azzal kezdi pályáját, hogy fölesap liberálisnak. Ez által biztosítja magának a hírlapok magasztalását, a hatalmasok pártfogását s egyszer csak azon veszi magát észre, hogy felvilágosult és okos ember hírében áll. A szegény ultramontánnak százszor annyi érdemre van szüksége, hogy észrevételessék és egy kis névre tehessen szert. Az ifjuság rendszeren nem nagyon aggályos, midőn látja, hogy a liberalismus az annyira óhajtott nyilvános szerepléshez és hirnévhez segíti. Már előre is kilátása van rá, hogy e réven küldöttségekbe, bizottságokba, szerkesztőségekbe stb. juthat. Istennek és az ő kegyelmének csodája, ha mégis akad fiatal ember, aki az ilyen kísértésnek ellenáll.

3. Liberálissá lesz az ember fősvénységből és birvágúból. Az egyházi javak elkobzása és elkótyavetélése sok hívőt szerzett és még most is szerez a liberalismusnak. Az Egyház nemcsak azért fosztatott meg — sok országban — javaitól, hogy elveszítse az emberekre való befolyását, hanem azért is, hogy legyen mit odavetni a liberalismus éhes mameluk seregének. Bevallották ezt a liberalismus vezérférfiai maguk is, midőn arról vádoltattak, hogy majdnem ingyen adták oda barátaiknak az Egyház legdusabb javadalmait. És jaj a szerencsétlennek, aki egyszer megizlelte más kertjének gyümölcsét! A föld, a mező, a ház, a mely valaha

zárda- vagy plébániabirtok volt s utóbb egyik-másik család kezére szállt, oly láncz, a mely e családokat örökre a liberalismus szekeréhez bilincseli. A legtöbb esetben semmi remény sincs arra, hogy e családok vagy késő unokáik a liberalismustól megváljanak. A forradalom ördöge ily megdönthetlen gátat emelt közénk és az igazság közé. Láttunk Spanyolországban gazdag földműves családokat, melyeknek tagjai 1835-ig igazán jó és buzgó katolikusok voltak — azontúl azonban makacs és megátalkodott liberálisok. Akarod tudni e változás okát? Nézd csak eme kerteket, szántóföldeket és erdőket; ezek azelőtt szerzetesi birtokok voltak; ezekkel kikerekítették örökségüket, de ezekért eladták a forradalomnak lelküket. E bitorlók megtérése erkölcsileg lehetetlen. E szentségtörő szerzemények mögött elszánczolt lelkük keménységén nem fognak sem jóakaróik érvei, sem a misszionáriusok kemény kifakadásai, sem saját lelkiismeretük furdalásai. Kétségtelen, hogy az egyházi vagyon elkobzása előmozdította és ma is előmozdítja a liberalismust.

Ime a liberális tévely terjedésének leggyakoribb okai; a többiek mind ezekre vezethetők vissza. A ki a világ folyását s az emberi szívet csak félig-meddig is ismeri, alig lesz képes a jelzettekén kívül más okokat elősorolni.

XXXII.

A liberalismus fenmaradásának állandó okai a mai társadalomban.

A liberalismusba vezető lejtőkön kívül vannak még más, mondhatnók, állandó okok, a melyek e té-

velyt a mai társadalomban maradandóvá és tartóssá teszik, s a melyek miatt e tévely kiirtása erkölcsileg szinte lehetetlen.

Emez állandó okok közé tartoznak első sorban maguk az imént jelzett lejtők is, a melyek az embereket a liberalismus fertőjébe viszik. A bölcsészet azt tanítja: „*Per quae res gignitur, per eadem et servatur et augetur.*” „Minden dolog annak köszöni fenmaradását és növekedését, a mi keletkezését okozta.” Ezekon kívül azonban vannak a liberalismus fenmaradásának más különös okai is.

1. Az erkölcsök romlottsága. A szabadkőművesség programjának eme pontja betű szerint végrehajtatik. Szini előadások, könyvek, képek, a köz- és magánélet mind merő ocsmánysággal és tisztátalansággal vannak tele. Az eredmény kétségtelen: romlott erkölcsű nemzedéktől szükségképen forradalmi nemzedék származik. Ime ezért iparkodik a liberalismus a féktelen kicsapongás minden akadályát eltávolítani. Nagyon jól tudja, hogy az erkölcstelenség az ő malmára hajtja a vizet, hogy ez az ő apostola és természetszerű terjesztője.

2. A hirlapirodalom. Megmérhetlen a befolyás, a melyet a liberalismus nagyszámu hirlapjaival mindenfelé gyakorol. E hirlapok — tetszik vagy nem tetszik — bizonyos liberális légkörrel veszik körül a polgárokat. A kereskedelem, a művészetek, az irodalom, a tudomány, a politika, a honi és a külföldi hírek, mindez a liberalismus csatornáján vezetetik, s következőleg bizonyos liberális szagot és színezetet nyer. Az ember öntudatlanul is liberálisan gondolkozik, beszél és cselekszik. Ez a megmételtyezett levegő beszívásának káros hatása! A természeténél fogva jóhiszemű szegény nép minden aggodalom nélkül szívja magába e meg-

rontott levegőt; szívja pedig a különféle komoly vagy mulattató jellegű versekből, prózából, képekből, nyilvános helyeken, a műhelyekben, a vidéken, szóval mindenütt. A liberalismus az ő oktatásával hatalmába ejtven egyszer a népet, azóta egy pillanatra sem hagyja el. Működését, mint legott látni fogjuk, rendkívül megkönnyíti tanítványának, a népnek különös szellemi állapota.

3. A vallási ügyekben majdnem általános járatlanság. A liberalismus minden oldalról hamis mesterekkel vevén körül a népet, azon van, hogy lehetetlenné tegye neki a közlekedést azzal, aki egyedül volna képes szemeit megnyitni, t. i. az Egyházzal. Száz esztendő óta a liberalismus minden törekvését oda irányítja, hogy az Egyház befolyását megsemmisítse, őt elhallgattassa, a néppel való érintkezését megakadályozza. Ez volt célja (maguk a liberálisok is bevallották) a férfi- és női szerzetes-rendek feloszlatásának, ez célja a katolikus oktatás elé gördített nehézségeknek és akadályoknak, ez célja ama lázas törekvésnek, hogy a papság nevetségessé tétessék s varázsfényétől megfosztassék. Az Egyház kezét a legfurfangosabb módokon annyira megkötötték, hogy szinte lehetetlen a liberális áramlattal szembeszállnia. A mai konkordatumok mindmegannyi békók, a melyek nem engedik, hogy szabadon mozoghasson. A népet a papságtól a gyűlöletnek, az előítéletnek és a rágalomnak mindinkább mélyebbre és szélesebbre vajt örvényével választják el. Annyira vagyunk, hogy honfitársaink nagy része, ámbár keresztény, semmivel sem ismeri jobban saját vallását, mint Mohamedét vagy Confuciusét. Még a hivatalos összeköttetést is meg akarják szüntetni a pap és a nép közt; ezért hozzák be a polgári anya-

könyveket, a polgári házasságot, a polgári temetéseket; mindennek az a nyilvánvaló célja, hogy az Egyház és a nép közt minden kötelék szétszakittassék. A tökéletes elválasztás programja, melynek elveiben, eszközeiben és céljában vajmi könnyü felismerni az ördögnek kezét.

Talán még több okot is lehetne felhozni, ámde e könyv szűk korlátai nem engedik, hogy még többet is elősoroljunk, s különben is valamennyit úgy sem lehetne itt elszámolni.

XXXIII.

A leghathatósabb és legalkalmasabb orvosszerek a liberalizmus által megmételtyezett nemzetek számára.

1. A jó katolikusoknak szervezkedése. Legyenek azok sokan vagy kevesen, szükséges, hogy azok egymást minden városban és községben ismerjék, egymással érintkezzenek és egyesüljenek; szükséges továbbá, hogy minden városban és községben egy katolikusokból álló bizottság létezzék, mely a katolikus mozgalmat — akciózt — vezet. Ezen szervezkedés erőt és bátorságot önt a határozatlanokba és ingadozókbá, ellensúlyozza a „mit fognak mondani“ lohasztó hatását s a tömeg erejét kölcsönzi a magában véve gyöngye egyednek. Ha nem vagytok többen, mint tizenketten, az sem baj; álljatok össze, alapítsatok egy katolikus ifjusági, sz. Vincze- vagy más együletet. Lépjetekek érintkezésbe a szomszéd város vagy talán a főváros hasonló együletével; sorakozzatok és szoruljatok

össze minden tájon, egyleteket egyletekkel csoportosítva, paizsaitokat egymásra fektetve a római hadsereg *testudójaként*, ha kevesen vagytok is, győzhetetlenek lesztek. Ekként egyesülve fennen lobogtassátok az igaz és józan tan zászlaját, ne himezzetek-hámozzatok, az ellenséggel ne alkudozzatok s vele semmiféle szövetségre ne lépjétek. Igen szép, rokonszenves és lovagias, a megalkudni nem tudó bátor ember alakja, a ki, mint a szelek és hullámok által csapdosott szikla bármilyen ellenkezések között is rendíthetetlenül megállja helyét. Mindenekelőtt jó példára van szükség. Magatok viselete mindenütt valóságos prédikáció legyen; s meglássátok, hogy csakhamar előbb tiszteletet, utóbb csodálatot s végre rokonszenvet fogtok magatok iránt ébreszteni. A párhivek nem fognak elmaradni. Oh, ha a jó katolikusok mind föl tudnák fogni ama dicső világi apostolságot, a melyet módjukban áll lakhelyükön gyakorolni! Plébánosokkal egyesülve, s vad szőlő módjára a plébánia falaiba kapaszkodva, mint az ős torony, minden szélvész-szel és zivatarral daczolhatnának.

2. A jó hírlapok. A jó ujságok közül válaszsá-
tok a legjobbat, a mely a titeket környezők szükség-
leteinek s értelmi magaslatának megfelel. Ne elégedjé-
tek meg azzal, hogy e lapot magatok olvassátok, ha-
nem adjátok másoknak is olvasni, s a hol szükséges,
magyarazzátok meg; legyen e lap a ti működéste-
k alapja; álljatok be hozzá levelezőknek; szerezzetek
neki előfizetőket; könnyítsétek meg a mennyire lehet a
szegény szerkesztőknek rendkívül nehéz és fáradságos
munkáját. Adjátok e lapot a pályájukat kezdő fiatal
embereknek; emeljétek ki előttük e lap irodalmi elő-
nyeit, szép és kellemes irányát, finom gunyját, szóval
érdekességét. A fiatal ember megizleli a mártást s

utóbb megizleli a vele leöntött hust is. Ime így szokott működni az ellenség, így kell működnünk nekünk is. A jó lap korunkban valóságos életszükség. Bármit is beszéljenek hátrányairól, ezek sohasem érik föl előnyeit és a hasznot, a melyet eredményez. A jó lapokon kívül pártolni és terjeszteni kell minden más hasonjellelű irodalmi kiadványt, ugymint alkalmi röpiratokat, nevezetesebb beszédeket, jelesebb pásztorleveleket stb. stb.

3. A katolikus iskola. Ha a tanító buzgó katolikus s megérdemli a bizalmat, úgy őt minden lehető módon támogatni kell, — de ha nem jó katolikus, akkor egész nyíltan azon kell lenni, hogy minden hitelét elveszítse. Az ilyen ember a községnek valóságos ostroma. Szükséges, hogy az ördögöt az emberek úgy ismerjék, mint ördögöt — s ne bízzák reá oktalanul a legfőbb dolgot, a nevelést. Ha valahol megtörténik, hogy iskolát iskola ellen, zászlót zászló ellen emelnek, a lehetőség szerint szerzeteseket kell az iskolába hozni, s ha ez nem volna lehetséges, a tanítást és nevelést csakis megbízható, buzgó világi katolikusokra kell bízni.

A tanításnak ingyenesnek, az iskolának mindenki számára reggel, délután, este nyitva kell lennie. Ünnepeken ártatlan szórakozásokkal kell a gyermekeket az iskolához édesgetni. Meg kell mondani a gyermekeknek, hogy a másik iskola, a melyben az istentelen tanító tanít, a sátán iskolája. Danton, a híres forradalmár, folytonosan azt hangoztatta: „Bátorság, mindig csak bátorság!“ A mi kiáltásunk mindig ez legyen: „Szabadság, nyíltság, világosság és mindig csak világosság!“ Ennél nincs alkalmasabb mód a pokoli árnyak elűzésére, melyek csakis a sötétségben képesek az embereket elcsábítani.

XXXIV.

Föltünő jel, mely szerint a valóban katolikus szellemű dolgokat a liberális szelleműektől megkülönböztethetjük.

Az előző fejezet végén említett sötétség szó kapcsán menjünk át most egy más tárgyra.

A sötétség a gonoszság hatalmas segédje. *A ki rosszul cselekszik, gyűlöli a világosságot*, mondja az Ur. (Sz. Ján. ev. III. 20.) Innét van, hogy az eretnekesség mindig bizonyos homályosságot keres. A nyílt sisaku ellenséget nem nehéz megismerni, valamint azon liberálisokat sem, a kik azzal kezdik, hogy nyíltan liberálisoknak vallják magukat. Csakhogy e szekta közönségesen és általában nem szokott ilyen nyíltan föllépni. Azon kell tehát lennünk, hogy a többnyire nagyon ügyes és óvatos ellenséget az álarcz alatt is fölismerjük. Minthogy pedig ama szemek, melyeknek az álarczos ellenséget fölismerniök kellene, rendesen nem hiúz szemek szoktak lenni, elkerülhetlenül szükséges bizonyos, könnyen észrevehető egyszerű jelet megállapítani, melynek segítségével a katolikus művet a liberalismus pokoli művétől legott meg lehessen különböztetni.

Igen gyakran halljuk, hogy bizonyos terv, vállalat vagy intézmény van készülőfélben és alakulóban s a hívő katolikusok nem tudják hamarosan megítélni e terv, vállalat vagy intézmény szellemét és irányát s következőleg nincsenek tisztában magukkal az iránt, vajjon csatlakozzanak-e hozzá vagy pedig minden erejükből elleneszegüljenek, különösen olyankor, midőn a

pokol annyira ügyes, hogy a mi zászlónk legvonzóbb szineivel ékeskedik, sőt bizonyos esetekben még a mi szokásos beszédmodorunkkal is él. Ilyen esetekben mily sokan lesznek az ördög eszközeivé, holott pedig azt hiszik, hogy tisztán katolikus ügyet pártolnak. Azt fogja mondani valaki: „Minden hívő az Egyházhoz fordulhat tanácsért s ennek csalhatatlan szava elosztat minden bizonytalanságot.“ Helyesen van, csak hogy az Egyházat minden pillanatban és minden egyes esetben nem lehet megkérdezni. Az Egyháznak az a bölcs szokása van, hogy a hivek viselkedésére nézve bizonyos általános elveket és szabályokat állapít meg, de ezeknek alkalmazását a különféle gyakorlati esetekben minden egyes hívőnek okosságára bizza. Ilyen gyakorlati esetek pedig mindennap előfordulnak, ezeket tehát rögtön s mintegy játszva kell megoldani. A megjelenendő lap, az alapítandó egyesület, a nyilvános ünnepély, a melyre meghívót kapunk, ama cél, amaz intézmény, a melyre aláírási ívek mellett pénzt gyűjtenek, mindez az Istennek vagy az ördögnek műve lehet, vagy pedig mint már említettük oly ördögi mű, a mely az isteni dolgoknál észlelhető komoly jámborságba van burkolva. Mit tegyünk az ilyen bizonytalanságban?

Ime két gyakorlati szabály, a melyek minden keresztény embernek tájékozásul szolgálhatnak, hogy az annyira síkos talajon biztosan léphessen.

1. Meg kell figyelni, miféle emberek állanak a szóban levő ügy élén. Az okosságnak eme főszabálya az Üdvözítőnek következő mondásán alapszik: „*A rossz fa jó gyümölcsöt nem teremhet.*“ (Sz. Máté 7, 18.) Nyilvánvaló dolog, hogy a liberálisok már természetüknél fogva csakis liberális szellemű, a liberalizmus elvei által megmételtyezett iratokat, vállalatokat és műveket hoz-

hatnak létre. Meg kell tehát vizsgálni a szóban levő vállalatot kezdeményező és szervező embernek vagy embereknek előéletét. Ha ez olyan, hogy elveik iránt bizalommal nem viseltethetel, vállalatukat semmi esetre se támogasd. Ne kárhoztasd ugyan e vállalatot már előre is, mert theologiai axioma, hogy a hitetleneknek nem minden cselekedete bűn, s e szabály a liberálisok cselekedeteire is alkalmazható, — hanem azért őrizkedjél azt jónak tartani, légy e tekintetben bizalmatlan, vedd alá az ügyet hosszú vizsgálatnak, s várd be e vizsgálat eredményét.

2. Nézd meg jól, miféle emberek dicsérik a vállalatot. E szabály talán még biztosabb, mint az előbbeni. A mai világban két, egymástól teljesen különböző áramlatot észlelhetünk: a katolikus és a szabadkőművesi vagy liberális áramlatot. Az elsőnek létesítője vagy helyesebben visszatükrözője a katolikus sajtó; a másikat visszatükrözik és napról-napra élesztik a forradalmi hírlapok. Az elsőnek Róma, az utóbbinak a szabadkőművesség ad irányt. Új könyvet hirdetnek? Valami új vállalatról van szó? Figyeld meg, vajjon a liberális áramlat helyesli-e, ajánlja-e, pártolja-e? Ha igen, akkor már tudhatod, hogy a könyv, a vállalat az övé, vagyis liberális; mert kétségtelen, hogy a liberalizmus vagy ennek sugalmazója, az ördög, legott észreveszik, mi szolgálhat kárukra vagy javukra s nem oly ostobák, hogy azt támogassák, a mi céljaikkal ellentétben áll, s az ellen küzdenek, a mi terveik megvalósulását elősegíti. A pártoknak és a szektáknak bizonyos ösztönük s különös éleslátásuk van (*olfactus mentis*, mint egy bölcsész magát kifejezi), a mely már előre is — a priori — sejteti velük, mi jó és mi káros reájuk nézve. Légy tehát bizalmatlan minden

íránt, a mit a liberálisok dicsérnek és magasztalnak. Ők az általuk dicsért vállalat természeté-, eredeté-, célja- és eszközeiből legott észreveszik, hogy az a liberalizmusnak kedvez ; a szekta világosan látó ösztöne sohasem szokott e tekintetben csalódni. Könnyebben esik meg, hogy a katolikus hirlap megtéved s oly valamit dicsér vagy ajánl, a mi a liberalizmus javára szolgál. Inkább bizzunk tehát ellenfeleink szaglási képességében, mint saját testvéreinkében. A szeretet aggályai, nemkülönben a jóknak ama szokása, hogy embertársaikról mindig csak a jobbat tételezik fel, néha annyira elvakítja őket, hogy jó szándékot keresnek ott is, a hol e jó szándék teljességgel hiányzik. Nem így a gonoszok ; ezek a legnagyobb dühvel neki esnek mindannak, a mi az ő elveikkel ellenkezik ; s fáradhatatlanul verik a nagy dobót minden oly dolog mellett, a mely így vagy amúgy az ő gonosz malmukra hajtja a vizet. Bizalmatlanság tehát minden íránt, a mit az ellenség dicsér.

Valamely hirlapban olvastuk egyszer a következő verset, mely mint vers talán jobb lehetne, de nagyobb igazságot már alig tartalmazhatna.

A liberalizmusra célzó vers így hangzik :

Azt mondja igen? akkor hazugság.
 Azt mondja nem? akkor igazság.
 A mit az gonoszszágnak nevezett
 Te bátran erénynek tekintheted!
 A kit megtámad s üldözőbe vett
 Megérdemli a 'becstületes' nevet;
 De őrizkedjél mindazoktól,
 A kiknek az hizel'g s bókol.
 Ha ezt szemed előtt tartod
 Biztosan jársz majd meglátod.

A jó, vagy még inkább mondhatnók, a keresztény érzék által sugallt eme két szabálynak szem előtt tartása, ha talán nem is elég arra, hogy ily módon minden e téren felmerülő kérdést végérvényesen megoldhassunk, de mindenesetre meg fog őrizni bennünket ama botlásoktól, a melyek nyilvános életünk s küzdelmeink terén különben elkerülhetetlenek volnának. E század katolicusának nem szabad felednie, hogy a talaj, melyet tapos, a titkos társulatok által alá van aknázva; hogy a katholicismus elleni harczra a vezényszavak e titkos társulatokból erednek; s hogy sokszor még olyan emberek is állanak öntudatlanul e társulatok szolgálatában, a kik különben ezeknek pokoli munkáját szivükből utálják. A mai harcz jobbára földalatti harcz s többnyire láthatatlan ellenség ellen irányul, a ki vajmi ritkán szokott a saját jelvényeivel föllépni. Ez ellenséget, hogy úgy fejezzük ki magunkat, inkább szagolni, mint látni, inkább sejteni, mint ujjal rámutatni lehet. Inkább jó szaglásra és jó gyakorlati érzékre van tehát ma szükség, mint fensőbb okoskodásokra és nehéz elméletekre. A kettős vezérelv, melyet barátainknak az imént ajánlottunk, még sohasem vezetett tévutra bennünket.

XXXV.

Melyek a jó és melyek a rossz hírlapok? s mit kell tartani a jóról, a mi a rossz hírlapokban található és mit a rosszról, a mi a jókban előfordul?

Minthogy a jó vagy rossz áramlat, mely valamely dolgot jóváhagy vagy kárhóztat, az egyszerű hívőre

nézve közönségesen az igazság ismérveül vagy legalább is arra szolgál, hogy őt óvatosságra intse; s mint-hogy másrészt ez áramlat a hírlapokban szokott legjobban visszatükröződni, s következőleg ez áramlat megismerése végett igen sok esetben a hírlapokhoz kell fordulni: önkényt merül fel a kérdés: „Melyek ama hírlapok, a melyek a katolikus ember bizalmát megérdemlik?” vagy még inkább „melyek azon hírlapok, a melyek e bizalmat csak nagyon csekély mérvben, vagy pedig egyáltalában meg nem érdemlik?”

Először is nyilvánvaló, hogy az oly lapok iránt, a melyek nyíltan és kérkedve liberálisoknak vallják magukat s a szerint is viselkednek, a liberalismus ügyeire nézve éppen semmi bizalommal sem viseltethetünk. De hogyan is bízhatnánk bennük! Hiszen éppen ez amaz ellenség, a melytől leginkább óvakodnunk s a mely ellen szüntelen harczolnunk kell. E pont nem képezheti vita tárgyát. Minden, a mi ma liberálisnak nevezi magát, kétségkívül az is; ha pedig az, akkor a mi és Isten Egyházának határozott ellensége, s akkor a tőle származó ajánlások és helyeslések, a mennyiben a vallás ügyeire vonatkoznak — csak arra valók, hogy gyanusnak tartsuk mindazt, a mit ajánl és helyesel.

Van a hírlapoknak egy más faja, a mely nem oly könnyen veti le az álarczot, nem szokott szint valani, hanem inkább a határozatlanságot szereti és semmiféle irányt sem látszik követni. Ezen lapok helylyelközzel katolikusoknak nevezik magukat, s a liberalismust, ha ugyan szavuknak hinni lehetne, nem egyszer megvetéssel és utálattal emlegetik. E lapokat közönségesen katolikus-liberális lapoknak tartják. Ezekkel szemben a legnagyobb bizalmatlanságra van szükségünk, nehogy látszólagos jámborságukkal és szemfényveszté-

sükkel tévutra vezessenek bennünket. Ugy látszik, mintha a katolikus és a liberális irány szép testvériesen megférne bennük, de mihelyest valamely égetőbb és élesebb kérdéstről van a szó, a liberális irány legott mégis felülkerekedik. Így láttuk ezt eddig mindig s így fogjuk tapasztalni kétségkívül ezután is. A liberális áramlattal úszni jóval könnyebb, egyrészt mert igen sok követője van, másrészt, mert jobban kedvez az önszeretetnek; ellenben a katolikus irány követése igen nehéznek és fáradságosnak látszik, részint azért, mert kevesebb párt-hive és barátja van, részint pedig azért, mert azt követeli, hogy szüntelen a szenvedélyek és gonosz eszmék sodró árja ellen úszszunk. Nagyon természetes tehát, hogy a gyöngye és ingatag lelkekben rendesen a liberális irány diadalmaskodik, s ekként a küzdelem óráiban a katolikus-liberális sajtóban éppen nem bízhatunk. Sőt mi több, ezen sajtónak ránk nézve az a hátrányos oldala is van, hogy ítéletei, a melyek soha sem határozottak, hanem mindig csak alkalmazkodók — még csak arra sem valók, hogy, mint a liberális sajtó ítéletei, legalább a *contrario* tájékozásunkul szolgálhatnának.

A jó sajtó csak az, amely egészen jó, vagyis a mely a jót minden jó elvében s minden jó alkalmazásában védelmezi s minden fölismert rosszal homlok-egyenes ellentétbe helyezkedik, *opposita per diametrum*, mint sz. Ignác mondja lelkigyakorlatainak aranyos könyvében. A jó sajtó az, a mely a tévelylyel ellentétes táborban székel, az ellenséggel mindig szemtől-szembe áll, s nem az, a mely többnyire az ellenséggel együtt táborozik, s csak néha-néha ennek egyes kirohanásai alkalmával száll vele szembe. A jó sajtó az, a mely a rossznak mindenben ellensége, mert a rossz *mindenben* rossz, még ama jóban is, a mely néha véletlenül vele jár.

Emez utolsó állításunkat, mely sokak előtt nagyon merésznek és túlzottnak fog föltünni, meg kell magyaráznunk.

A rossz hírlapok helylyel-közzel valami jót is tartalmazhatnak. Mit kell tartanunk e jóról, a mely a rossz lapokban néha előfordul? Azt, hogy e jó miatt ama lapok nem szűnnek meg rosszak lenni, ha belső természetük és elveik különben rosszak. E jó a legtöbb esetben ördögi cselfogás, a mely arra való, hogy e lapoknak ajánlásul szolgáljon s gonoszságukat takargassa. Az esetleges jó tulajdonságok nem szüntetik meg a rossznak természetes rosszát. A gyilkos és a tolvaj nem jó emberek, még ha egyszer-másszor *Üdvözlégy Máriát* imádkoznak, vagy a szegénynek alamizsnát nyujtanak is; jó cselekedeteik daczára is rossz emberek, mert megszokott életmódjuk és életirányuk lényegében gonosz. És ha néha-néha a jót csak azért gyakorolják, hogy e takaró alatt annál bátrabban gonoszat művelhessenek, nyilvánvaló, hogy az is, a mi magában véve és közönségesen jó volna, ez esetben a cél miatt rossz.

Viszont, nem egyszer megtörténik, hogy a jó lapok ilyen vagy amolyan tévelybe esnek, egyszer-másszor talán hevesebben kifakadnak vagy általában olyan valamit tesznek, a mit sehogy sem lehet helyeselni. Vajjon ezért mindjárt rosszaknak kell ezeket nyilvánítanunk és kárhozzátanunk? Éppen nem. S erre nézve csak a fönnébi érvelést kell megfordítanunk. E lapokban a rossz esetleges, lényegük és rendes állapotjuk azonban jó. Egy vagy két bűn nem teszi az embert rosszszá, kivált ha a bánat, a megtérés és a jóvátévés által megmutatja, hogy utálja azt. Csak az valóban gonosz, a ki öntudatosan és állandóan gonosz, s az is akar maradni mindvégig. A katolikus hírlapírók sem

angyalok, hanem csak gyarló emberek és szegény bűnösök. Ha tehát valaki egyik-másik hibájukért vagy esetleges túlzásaikért őket kárhoztatja, ez által kimutatja, hogy a jót és az erényt a józan erkölcsen ellenére úgy képzei, mint a farizeusok és a janzenisták. Ha így kellene a dolgokat megítélnünk, hol találnánk az Isten Egyházában intézményt, a mely jó és tiszteletre méltó volna?

Foglaljuk össze a mondottakat: vannak jó és vannak rossz hírlapok, ez utóbbiak közé tartoznak a határozatlanok és szintelenek is. Egy pár jó cselekedet nem teszi jóvá azt, a mi lényegében véve rossz; egy pár hiba és bűn nem teszi rosszszá azt, a mi lényegében jó.

XXXVI.

Ajánlatos-e néha, hogy a katolikusok és a liberálisok egy közös célra egyesüljenek és minő föltételek mellett?

Sokat foglalkoztak ujabbán a kérdéssel, a mely a katolikusoknak a kevésbé előrehaladott liberálisokkal oly célból való egyesülésére vonatkozik, hogy ily módon a radikális és fékét vesztett forradalomnak útját állják. Egyrészt szép tündérialom és illusio; mások részéről azonban álnok tör, melynek segélyével erőnket gyöngíteni s önmagunk közt egyenlenséget létesíteni akartak, s e céljukat jobbára el is érték.

Miként vélekedjünk ezen egyesítési törekvésekről mi, a kik mindenekelőtt szent vallásunk érdekét hordjuk szivünkön?

Általában azt tartjuk, hogy az ilyen egyesülés sem nem jó, sem nem ajánlatos. S ez az eddig megállapított elveknek természetes következménye. A liberalismus, bármily mérsékelt és behizelgő alakban jelentkezzék különben, már lényegénél fogva homlokegyenest ellenkezik a katholicismussal. A liberálisok a katolikusoknak született ellenségei, s így csakis nagyon esetlegesen történhetik meg, hogy érdekeik *valóban* közösek legyenek.

De hát utóvégre ilyen ritka és kivételes eset mégis csak előadhatja magát, a midőn a telivér liberálisok ellenében a tisztán katolikus erőknek a mérsékeltliberalis párttal való egyesülése előnyös lehet. Midőn tehát ezen eset valóban előfordul, ez egyességet akkor is csak a következő alapokon szabad megkötni:

1. Soha sem szabad kiindulási pontul venni a semlegességet, vagyis a katolikusok és a liberálisok homlokegyenest ellenkező elveinek és érdekeinek összeegyeztetését. E semlegesség és összeegyeztetés, melyet az Egyház a *Syllabusban* is kárhoztatott, nyilván hamis alap; az ilyen egyesülés árulás; a katolikusok, a kik ilyen egyességre lépnek, oda hagyják a katolikus táborot, a melyet védelmezniök kellene. Nem szabad tehát azt mondani: „Tekintsünk el a tanaink és nézeteink közt fönálló ellentétől.” Az elveknek eme gyáva föladásáról szó sem lehet, hanem mindjárt kezdetben így kell beszélnünk: „Jóllehet elveink és nézeteink lényegileg és homlokegyenest ellenkezők, stb.” Nyiltan kell beszélnünk és cselekednünk, hogy az eszmék összevararását, a kevésbé óvatosak megbotránkozását s az elenség örömdiadalát lehetetlenné tegyük.

2. Még kevésbé szabad nekünk ez egyesülés alkalmával a liberális zászló köré sorakoznunk. Mind-

egyik fél tartsa meg saját jelszavát, vagy ha már velünk egy közös ellenség ellen harczolni akarnak, sorakozzanak ők a mi zászlónk alá. Más szóval: ők egyesüljenek velünk és soha mi velük. Ők amugy is tarka jelvényekhez vannak szokva, s így nem igen fog nehezükre esni a mi szineinket elfogadniok; mi, a kik az elegyedést nem szeretjük, a zászlók összekeveredését sem türhetjük.

3. Nem szabad a dolgot úgy fölfognunk, hogy ezen egyesülés által az állandó és minden térre kiterjeszkedő együttműködés alapját vetettük meg; az ilyen egyesülés csakis az időszerinti esetleges akcióra vonatkozhatik. Állandó és minden térre kiterjedő közös akcióra csakis hasonnemü elemek egyesülhetnek, a melyek úgy összeillenek, mint például az óramű kerekei. Arra, hogy teljesen ellenkező meggyőződésü emberek sokáig egyetértsenek, mindkét részről kitartó hősi erény kivántatik. Már pedig a hősiesség nem éppen mindennapi dolog. A sikertelenség veszélyének van tehát kitéve minden olyan ügy, mely a szövetségesek ellentétes véleményére alapittatik, — bármennyire egyetértsenek különben valamely esetleges vagy mellékes pontra nézve.

A közös védelem vagy a közös támadás pillanatnyi érdekében tehát az említett erők egyesülése megengedhető, ajánlatos és hasznos is lehet; soha sem szabad azonban megfeledkezni az elősorolt föltételekről vagy szabályokról, a melyeknek betartása annyira szükséges, hogy azok nélkül a liberálisoknak a katolikusokkal való bármily irányu szövetkezése ez utóbbiakra nézve nemcsak nem előnyös, de sőt nagy mérvben hátrányos is s a helyett, hogy növelné az erőt, miként ezt az egynemü elemek egyesülése eredményezi, inkább gyöngíti, sőt sokszor meg is semmisíti még azon elemek

erejét is, a melyek magukban véve mégis valamit tehettek volna az igazság védemére. Van ugyan egy közmondás, amely azt tartja: „Szerencsétlen az, aki egyedül jár.“ Ámde van egy másik is, a melyet a tapasztalás szintén teljesen igazol s a mely az előbbeni-vel éppen nem ellenkezik t. i. „Többet ér a magányosság, mint a rossz társaság.“ Azt hiszszük, sz. Tamás mondja valahol: *Bona est unio, sed potior est unitas*, „Jó az egyesség, de mégis jobb az egység.“ És ha a képzelt vagy erőszakolt egyességért zálogul adnók az igaz egységet, szerény nézetünk szerint semmit sem nyernénk, sőt nagyon is sokat vesztenénk.

Egyébként azt, amit ezen egyesítési kísérletekre vonatkozólag mondtunk s ami első pillanatra talán csak elméleti okoskodásnak látszik, maga a tapasztalás is megerősíti. Az ilyen kísérletek rendesen csak még jobban elmérgesítik a harczot és az ellenségeskedést. Egyetlen egy példa sincs rá, hogy az ilyen szövetkezésre építeni lehetett, vagy az consolidálást eredményezett volna.

XXXVII.

F o l y t a t á s.

A katolikusok és a liberálisok egyesülése, miként az előző fejezetben mondtuk, igen sok testvérünknek tündérálma és örökös illúziója. Ők az igazságra nézve rendkívül fontosnak tartják azt, hogy *mennél több* védelmezője és barátja legyen. Az ő felfogásuk szerint a szám egyértelmű az erővel, s összeadni, még ha különmemű mennyiségekről is van a szó, előttük annyit

tesz, mint a működési képességet növelni s viszont levonni mindig annyit tesz, mint az erőt kisebbiteni. Szándékunk e pontot még jobban megvilágítani s a már-már kimerített tárgyra vonatkozólag még egy pár megjegyzést tenni.

Az igaz erő és hatalom a fizikai világrendben csakúgy mint az erkölcsiben inkább a tömörségben rejlik, mint a kiterjedésben. A nagyobb kiterjedésű testtel, föltéve, hogy éppen olyan tömör anyagból készült, mint a kisebb, kétségkívül nagyobb erőt lehet kifejteni, mint ez utóbbival, de nem azért, mert kiterjedésére nézve nagyobb, hanem azért, mert sokkal több tömör anyagot tartalmaz, mint a másik. A jó erőművész a kiterjedéssel az erőt is akarja növelni, de ezt csak úgy éri el, ha egyuttal a tömörséget is növeli. Ha valaki csakis a növekedésre fekteti a fűsúlyt, s a szaporulat értékét s erejét nem vizsgálja, az igaz erőt nemcsak nem szaporítja, hanem miként az imént mondtuk, még a meglévőt is a gyengülés veszélyének teszi ki. S ez áll a mi tárgyunkra nézve is, a mit vajmi könnyű lesz bebizonyítani.

Az igazságnak van saját ereje, melyet barátainak és védelmezőinek is kölcsönöz. Nem ezek erősítik az igazságot, hanem az igazság erősíti ezeket, de csak akkor, ha magát a tiszta igazságot védelmezik.

Ha valaki azon ürügy alatt, hogy az igazságot annál jobban megvédelmezhesse, ezt kénye-kedve szerint csonkítani, megszorítani s gyöngíteni akarja, az ilyen ember nem az igazságot, hanem saját agyának szüleményét, többé-kevésbé tetszetős emberi alkotást védelmez, melynek az igazsághoz, az ég leányához, éppen semmi köze.

S ime ezt teszik manapság nagyszámú testvéreink, a liberálisokkal való átkozott érintkezés (sokszor öntudatlan) áldozatai. Ők jóhiszeműleg azt hiszik, hogy a katolicismus ügyét védik és előmozdítják; csak hogy midőn azt — mint mondják azért, hogy a meggyőzendő ellenségre nézve elfogadhatóbbá tegyék — saját szűk látkörükhöz és bátortalanságukhoz mérik és alkalmazzák, nem is veszik észre, hogy nem a katolicismust védelmezik, hanem olyas valmit, a mit maguk gondoltak ki, s a mit ők ugyan jóhiszeműleg katolicismusnak neveznek, de inkább akárminek másnak nevezhetnének. Szerencsétlen ábrándozók, kik az ellenség fölött diadalmaskodni akarván, mindjárt az ütközet kezdetén lőporukat megnedvesíteni, kardjuk hegyét és élet leköszörülni sietnek. Nem gondolják meg, hogy a kard, ha hegyét és élet veszik, nem kard többé, hanem hasznavehetetlen vasdarab, s hogy a megnedvesített lőpor a löveg kilökésére nem alkalmas. Hírlapjaik, könyveik és beszédjeik, melyek a katolicismus mázával vannak ugyan bevonva, de annak szellemét és életerejét nélkülözik, a hitterjesztés harcaiban semmivel sem érnek többet, mint a fakard és a gyermek-pisztoly.

Az ilyen emberekből álló egész hadseregnél ezer-szer többet ér egy kis csapat, mely jól fölfegyverzett és olyan katonákból áll, a kik tudják, mit védelmeznek, ki ellen küzdenek és milyen fegyverekkel kell harcolniok. Adjon az Isten nekünk mennél több ilyen katonát! Ezek azok, a kik az Isten dicsőségét már eddig is előmozdították s ezentúl is elő fogják mozdítani. A többit, a salakot (Schofel) szives örömet átengedjük az ördögnek.

Véleményünk igazságáról még jobban meg fogunk győződni, ha meggondoljuk, hogy a hamis szövetségesek

eme söpredéke a kereszténység érdekében folytatott harcban nemcsak hasznavehetetlen, hanem többnyire akadály is és majdnem mindig az ellenséghez szít. Ha valamely katolikus társulat ilyen nyügöt kénytelen viselni, ez maga is elég arra, hogy a társulat minden szabad mozgását lehetetlenné tegye. Az ilyen társulat valóságos tétlenségre van kárhoztatva, a mely tétlenség az erőlelkűek férfias erélyét is elsorvasztja, a bátrabbakat elkedvetleníti, az igaz hívőket folytonos bizalmatlanság- és nyugtalanságban tartja; ezek mind nem alapelkülküi félelemmel tekintenek az olyan vendégekre, a kik bizonyos tekintetben inkább az ellenséggel tartanak. Ugy-e bár szomorú állapot az, midőn egy katolikus társulat, a nyílt és határozott ellenségen kívül, beellen-ségek ellen is kénytelen harcolni, vagy legalább ere-jének egy részét ezeknek fékentartására pazarolni?

Jól írta erre vonatkozólag a *Civiltà Cattolica*, hogy „a katolikus társulatok, ha eme óvszabályt figyelmen kívül hagyják, nemcsak azon veszedelembe jutnak, hogy botrányos belviszályok színhelyeivé lesznek, de azonfölül ugy saját romlásukra mint a vallás ügyének nagy kárára az igaz elvektől is eltávolodnak.“

Fejezzük be e fejezetet ugyancsak a *Civiltà Cat-tolicá*-nak más helyen írt, döntő s minden katolikusra nézve kétségkívül nagytekintélyü szavaival:

„A katolikus társulatoknak egyértelműleg s a legnagyobb szorgossággal nemcsak azokat ki kell zárniok kebelükből, a kik a liberális elveket nyíltan vallják, hanem azokat is, akik ama csalódásban élvén, hogy a liberalismus a catholicismussal összeegyeztethető, — liberális-katolikusok néven ismeretesek.“

XXXVIII.

Szükséges-e minden egyes adott esetben az Egyházhoz s a főpásztorokhoz fordulnunk, hogy megtudjuk, vajjon ez és ez a könyv, vagy ez és ez a személy mint liberális elvetendő- és megtámadandó-e?

Az eddig előadott elvek, fogja valaki mondani, a gyakorlati élet terén egy nagy nehézségbe ütköznek. Ön ugyanis lelkünkre kötötte, hogy a liberális személyektől és iratoktól s ezek legtávolabbi befolyásától úgy óvakodjunk, mint valami ragálytól. De hát ki merészel valamely iratot vagy személyt önkényűleg liberálisnak minősíteni, ha a tanító Egyház erre vonatkozólag döntő ítéletet még nem hozott?

Ime a liberálisok és a liberális katolikusok aggálya vagy még inkább csipkedő ellenvetése, melyet néhány év óta nagyon szeretnek fölvetni. Új elmélet ez az Isten Egyházában; s legnagyobb meglepetésünkre olyan emberek is támogatják, a kikről soha sem hittük volna, hogy ennyire eltévelyeghetnének! Az ördög és az ő követői annyira szeretik ez elméletet, hogy valahányszor egy jó katolikus őket megtámadja és leálczazza, legott ezen elmélethez folyamodnak s ennek védbástyája mögül a feddés előkelő hangján azt kérdezik: „És kicsoda ön, hogy engem és az én lapomat liberálisnak nyilvánítani merészi? Ki tette önt tanítóvá Izraelben, hogy ítéljen a fölött, ki a jó katolikus és ki nem az? Öntől kell kérni a *katholicismus páténsét*?” Ez utolsó kifejezés, mint mondják, különösen szerencsés s nincs liberális színezetű katolikus, aki, ha kényes

körülmények közé kerül és zavarba jut, ez utolsó esz-
közt meg nem ragadná. Lássuk tehát miben áll a dolog
s vajjon a liberális katolikusok theológiája e pontra
nézve az igazságot tanítja-e? Mindenekelőtt állítsuk föl
egész világosan a kérdést:

Be kell-e mindig várjunk a tanító Egyháznak
különös ítéletét, hogy valamely személyt vagy iratot
liberálisnak nyilváníthassunk?

Határozottan azt feleljük, hogy nem. Ha a szóban
levő liberális okoskodás igaz volna, akkor ezzel a gya-
korlati téren az összes kárhovatásokat meg lehetne hiu-
sítani, a melyeket az Egyház a könyvek és a szemé-
lyek ellen hozott.

A legfőbb tanítói tekintély jogilag és tényleg —
de jure et facto — egyedül az Egyházat illeti meg; e
legfőbb tekintély, melynek személyesítője a Pápa, egye-
dül képes döntőleg s végérvényesen ítélni az elvont
tanok valamint a fölött, vajjon ezen és ezen könyv eme
tanokat tényleg tartalmazza, vagy pedig ezen és ezen
személy eme tanokat valóban tanítja-e? Ez nem olyan
csalhatatlanság, mint a mely a törvényes fikció alapján
a világi legfőbb bíróságoknak tulajdoníttatik, hanem
tényleges és valóságos csalhatatlanság, mely a Szentlé-
lek szünetnélküli segítségének köszönhető s az Üdvözítő
ünnepélyes ígéletében bírja biztosítékát. E csalhatatlan-
ság a dogmára és a dogmatikus tényekre vonatkozik,
elég nagy kiterjedésű tehát arra nézve, hogy bármely
hitbeli kérdést végérvényesen eldöntsön.

Mindez az utolsó és döntő, ünnepélyes és nem
föllebbezhető, szóval végérvényes ítéletre vonatkozik, de
nem zárja ki a hivek tájékoztatása- és felvilágosítására
irányuló más, nem ilyen tekintélyes, de mégis tiszteletben
tartandó ítéleteket, melyeket szintén nem szabad meg-

vetni, s melyek a keresztényt sokszor lelkiismeretében is kötelezhetik. Ezen ítéletek, melyeknek fokozatait az olvasó különös figyelmébe ajánljuk, a következők:

1. A püspökök ítéletei egyházmegyéikben.

Minden püspök a saját egyházmegyéjében ítél a hirdetett tanok fölött, meghatározza, mi jó, mi nem jó, mi igaz, mi nem igaz, s melyik könyv micsoda tant tartalmaz. A püspök ítélete nem csalhatatlan ugyan, de azért a legnagyobb tisztelet illeti meg, sőt lelkiismeretben is kötelező, ha csak valamely más, már előzetesen kihirdetett tannal szembeszökő módon nem ellenkezik vagy valamely felsőbb tekintély nem kárhoztatja.

2. A plébánosok ítéletei plébániáikban.

Ezen tanítói tekintély alá van ugyan rendelve az előbbinek, de szűkebb hatáskörben hasonló jogoknak örvend. A plébános pásztor, s mint ilyen megkülönböztetheti, de meg is kell különböztetnie a jó legelőket a roszaktól. Az ő nyilatkozata sem csalhatatlan, de az előző pontban említett föltételek mellett teljes tisztelet illeti meg.

3. A gyóntató atyák ítéletei.

Tudományukra és ismereteikre támaszkodva a gyóntató atyák is megmondhatják, de meg is kell mondaniok gyónóiknak valamely kérdéses tanra vagy könyvre vonatkozó nézetüket; az erkölcsstan és a bölcsészet szabályai szerint megítélhetik a veszélyt, a melyet gyónóikra nézve ezen és ezen könyv, vagy ilyen és olyan társaság rejthet, sőt hatalmukban áll gyónóiknak az ilyen könyv olvasását vagy az ilyen társaság látogatását megtiltaniok. A gyóntató atyáknak is van tehát bizonyos joguk a tanok és személyekre vonatkozólag ítéletet mondani.

4. A laikus hívők által megkérdezett theologusok ítéletei.

Peritis in arte credendum, tartja a filozofia; „a mi valakinek hivatásához tartozik, arra nézve hinni kell neki.“ Itt sincsen csalhatatlanságról szó, hanem csakis illetékességről a hivatáshoz tartozó kérdések megoldására. Az Egyház az akadémiai fokokra emelt theologusoknak bizonyos jogot ad arra, hogy a hiveknek a szent tudományokat s azoknak gyakorlati alkalmazását magyarázzák. Ezen joguknál fogva írnak theologiai könyveket s tudományuk- és tehetségükhöz képest meg bírálják és megítélik azt, a mit mások írtak. Nincs kétség benne, hogy bizonyos tudományos tekintélyvel bírnak a hirdetett tanok, valamint annak megítélésében, vajjon ez és ez a könyv, vagy ez és ez a személy az igaz tant tartalmazza illetve tanítja-e? Innét van, hogy ilyen egyszerű theologusok bírálják a püspök parancsából a kiadandó könyveket s jót állanak azok igazhitűségeért. E theologusok nem csalhatatlanok, de az ő nézeteik a mindennapi esetekben a hivek első tájékoztatására szolgálnak s mindaddig érvényesek, a míg valamely fensőbb hatóság azokat meg nem dönti.

5. A kellően felvilágosított emberi ész ítélete.

Igen, kedves olvasó, az emberi ész is *locus theologicus* (miként a theológiában mondják) vagyis tudományos tényező (kritérium) a vallás dolgaiban. A hit uralja az észet, ez utóbbi amannak mindenben alá van rendelve; de tévedés volna azt hinni, hogy az ész maga semmit sem tehet s hogy az Isten által az emberi értelemben meggyújtott kis lángocska semmi fényt sem áraszt, bár nem oly erősen világít, mint a kinyilatkoztatás isteni lángja. Szabad tehát, sőt sok esetben kötelessége is a hívőnek a fölött, a mit hisz, okoskodni,

abból következtetéseket levonni, a gyakorlati életre alkalmazni, egybevetni és összehasonlítani. S ekként a közönséges hívő is mindjárt első tekintetre észreveheti valamely új tannak hamis voltát, mihelyt azt látja, hogy az valamely egészen biztos tannal ellenkezik; s ha ez ellenmondás szembeszökő, ki is kelhet a hamis tan ellen s kárhoztathatja a könyvet, a mely azt tartalmazza; *ex cathedra* ugyan nem határozhatja meg a hamis tant; de teljes szabadságában áll azt rosznak tartani, mások tájékoztatása végett ilyennek föltüntetni, az első vészkiáltást, az első lövéseket megtenni. Mind ezt a hívők megtehetik s az Egyház jóváhagyásával minden időben meg is tették. Ez által a laikus hívő nem tolja föl magát a nyáj pásztorául, de meg bojtárul sem, hanem egyszerűen csak azt a szolgálatot teszi, a mit a nyájőrző kutya, midőn ugatásával figyelmeztet a veszélyre. *Oportet adlatrare canes*, jegyzé meg nagyon helyesen ide vonatkozólag egy nagy s a spanyol történet legszebb korába illő spanyol püspök.

Igy fogják föl a dolgot a legbuzgóbb főpapok is, midőn számtalan alkalommal arra intik hiveiket, hogy a gonosz hirlapok és a gonosz könyvek olvasásától tartózkodjanak, a nélkül, hogy ezeket közelebbről megjelöl-
nék; meg vannak ugyanis győződve, hogy a hívő a hit által megvilágított józan eszével s az e tárgyra vonatkozó már ismert elvek segítségével meg tudja különböztetni a jó hirlapokat s a jó könyveket a roszaktól.

S azután az *Index* sem tartalmazza valamennyi tiltott könyvnek czimét; hanem e gyűjtemény elején ott vannak az *általános szabályok*, a melyeknek segítségével a jó katolikus sok olyan könyvnek vagy hirlapnak gonoszságát fölismerheti, a melyek az *Index*ben elő nem fordulnak.

Nézzük a dolgot más általánosabb szempontból. Mire valók volnának a hit- és erkölcstani szabályok, ha az egyszerű hívő azokat minden egyes esetre önmaga nem alkalmazhatná, hanem mindig a pápát vagy a püspököt kellene előbb megkérdeznie? Az erkölcsi élet terén az általános szabályt vagyis a törvényt minden egyes ember lelkiismeretének sugallata (dictamen practicum) szerint alkalmazza az egyes esetekre oly föntartással azonban, hogy ha a törvény alkalmazásában tévedne, az utbaigazítást elfogadja: éppen így a hit dolgaiban is az általános törvény, az Egyház csalhatatlan tekintélye, minden egyes embernek meghagyja a jogot, hogy az általános szabályokat az egyes esetekre önmaga alkalmazza úgy azonban, hogy ha az ember ez alkalmazásban téved, a hibát legott jóvá tenni, a tévelyt visszavonni tartozik. Azt kívánni, hogy a hit általános szabályát minden órában, minden pillanatban, minden egyes esetre maga az első tekintély alkalmazza, annyi, mint amaz általános szabályt meghiusítani, nevetségessé és lehetetlenné tenni. Bizonyos durva és ördögi janse- nismus rejlik ebben, hasonló az yperni szerencsétlen püspök tanítványaiéhoz, a kik a szentségek föl vételére oly előkészültséget kívántak, a mely azok föl vételét az emberekre nézve, akiknek pedig lelki javára rendeltettek, teljesen lehetetlenné tette. A törvényesség köpenyébe burkolt szigor, melyet mai ellenfeleink hirdetnek, éppen olyan esztelen, mint amaz, asketikus szigor, melyet annak idejében a Port-Royal-ban hirdettek; de sőt amannak még sokkal rosszabb és szerencsétlenebb következményei volnának. S ha talán ezt kétségbe vonád, vedd figyelembe a következő dolgot. A szóban levő pontra nézve legszigorubbak a liberális iskola legbuzgóbb hivei. Miként fejtsük meg ezen látszólagos

ellenmondást? Nagyon egyszerűen, csak arra kell gondolnunk, hogy a liberalizmusra nézve semmi sem kívánatosabb, mint az, hogy leghatározottabb ellenfeleinek tollát és száját ezen törvényesnek látszó szájkosárral beköthesse. Az volna ám csak a diadal, ha azon ürügy alatt, hogy az Egyházban a pápán és a püspökökön kívül senkinek sem áll jogában szavát fölemelni, hallgatásra kényszeríthetnének olyan férfiakat, akik mint egy de Maistre, Montalembert, Windhorst, Valdegamas, Veuillot, Villoslada, Aparisi, Tejado, Orti y Lara, Nocedal és annyi más jeles világi férfiú a keresztény társadalomban Isten irgalmából mindig tündököltek és a világ végeig soha hiányozni nem fognak. Ezt szeretné a liberalizmus, sőt mi több azt óhajtja, hogy az ő kedvéért maga az Egyház fegyverezze le legkitűnőbb harczosait.

XXXIX.

Mit tartunk a „Laicismus“ nevű félelmetes szektáról, a mely, mint némelyek mondják, oly nagy pusztítást visz végbe Spanyolországban?

Itt az ideje, hogy a „*Laicismus*“-ról, ezen, mint mondják, *félelmetes szektáról* is beszéljünk, a mely az utóbbi időben, a midőn minden más theologiai kérdés háttérbe szorított, a közfigyelmet oly nagy mértékben magára vonta.

Valami irtózatosszörnyetegnek kell ennek lennie, hogy oly nagy lármával törtek ellene még olyan emberek is, a kik különben nem igen szeretik a vallási

vitákat s nem igen hajlandók az Egyház dicsőségeért harczra kelni. A *laicismus* a legujabb kornak ama különös eretneksége, a mely mindazoknak gyűlöletét magára vonta, a kik Krisztus Urunkat gyűlölik. Különös egy jelenség; valahányszor egy világi vagy egyházi férfiú a *laicismus* ellen kikelt, a szabadkőműves táborban legott tapsviharral fogadták s valóságos dicsfénynyel övezték körül. Ez oly tény, melyet senki sem tagadhat, mert hisz mindnyájunk szeme láttára történt; s e tapasztalás már maga is elegendő arra, hogy a szóban lévő kérdéssel mindjárt első tekintetre tisztába jöjjünk.

De hát mi is az a *laicismus*?

Azok, a kik olyan dühvel kikeltek ellene, vettek maguknak annyi fáradságot, hogy azt többé-kevésbé illetéktelen tanszékeikről kárhoztassák, de mi gondjuk sem volt arra, hogy azt közelebbről meghatározzák. Miután mi vele évek óta hol nyilvánosan, hol magán uton érintkezésben állunk, megkisértjük ellenfeleit a zavarból kiszabadítani, s hogy gyalázásaikban valami alapra támaszkodhassanak, a *laicismust* közelebbről meghatározni.

A *laicismus* szóval három dolgot szokás jelezni:

1. A világi elemnek állítólag tulságos beavatkozását a személyek és tanok megítélésébe.
2. A világi elemnek állítólag tulságos beavatkozását a kath. egyetek vezetése és szervezésébe.
3. A világi elem bizonyos részének állítólagos daczolását a püspöki tekintélyvel.

Ime ez a három pont az, a mit néhány év óta a laicisták szemére hánynak. Fölösleges említenünk, hogy e három pontot, melyeket most mi először fejeztünk ki ily világosan, nagyszavú ellenfeleink az ő vad és fárasztó beszédjeikben soha tisztán meg nem jelölték.

Sajátságos vitatkozási törvényeik sem a vádpontok részletezését, sem az eszmék szabatos kifejezését nem követelik. Torokszakadtukból azt kiabálják: „Szakadárság! Szakadárság! Szekta! Szekta! Lázáadás! Lázáadás!” — Hangsúlyozzák és sürgetik a püspöki tekintély kiváltságait és előjogait; tudós írók állításaival és az egyházi jog czikkelyeivel e tekintélyre vonatkozólag oly igazságokat védelmeznek, melyeket senki sem tagad: — de a vita voltaképeni tárgya felé még csak távolról sem közelednek, a legsúlyosabb vádak igazolására semmiféle bizonyítékokat föl nem hoznak, megfélekedzván arról, hogy minden be nem bizonyított vád szemtelen rágalmazás. Mennyi ismeretet, mennyi theologikus tudományt, mennyi kánonjogi fellengző okoskodást, mennyi szónoki lelkesedést pazaroltak annak bizonyítgatására, hogy a katolikus ügynek legbuzgóbb védelmezői, ez ügy legnagyobb ellenségei, hogy a *laicismusnak* szerzői és hívei nem mások, mint éppen azok, a kiket szüntelen *klerikalismussal* vádolnak s végre hogy azok, a kik *a püspöki joghatóság keretén belül* a püspöki tekintély iránt mindig a legnagyobb tisztelettel és engedelmességgel viseltetnek, — hogy azok a püspöki tanítói tekintélytől magukat függetleníteni akarják.

A jogtalanul úgynevezett laicismusnak engesztelhetetlen ellenségei készakarva megfélekedeznek az imént hangsúlyozott föltételről: *a püspöki joghatóság keretén belül*. Lépten-nyomon idézik és magyarázzák a *Cum multa* pápai körlevelet s úgy látszik, még mindig nem olvasták ki belőle e néhány szót; holott pedig éppen eme néhány szóban van kifejezve a körlevél leglényesebb tartalmának természetes és kellő magyarázata. És csakugyan mindama forradalmi vádak, a melyek

bizonyos társulatok és folyóiratok ellen intéztetnek, teljesen igazolva volnának, ha a vádlók be tudnák bizonyítani (ez azonban soha sem történt s nem is fog történni), hogy eme társulatok és lapok a mellett, hogy a szerencsétlen *katholikus-liberális unióban*, melybe őket kánonilag beerőszakolni akarták, résztvenni vonakodnak, vallási előljáróiknak olyan dolgokban, a melyek ezeknek joghatóságához tartoznak, valaha nem engedelmeskedtek.

A *laicismus* fölfedezői- és üldözőinek lángesze ennek földérintésével foglalkozhatnék, ez szorgalmuk- és munkásságuknak megfelelő feladat volna, legalább jól megnyulhatnának fogaik, mire megoldhatnák. De hát az antilaicistáknak ez nem jutott eszükbe. Az ő logikai kézikönyvük nem ismeri ama észbeli tévedést, a melyet a bölcsészek *mutatio elenchi* név alatt ismernek, s a melynek következtében az antilaicisták, — hogy más találóbb, de kevésbé irodalmi kifejezéssel ne éljünk — mindig *extra chorum* énekelnek.

De hát különös *laicismus* is az, a mely kivált Spanyolországban s nevezetesen Catalóniában minden katolikus, vagy mint nevezni szeretik, ultramontán vállalat és egyesület élén áll, mely a pápa szavára zarándoklatokat szervez, mely a pápa javára ezernyi aláírást gyűjt, mely a pápa fölsegelésére egymásután küldi Rómába az alalmazmat, mely mindig a püspökökkel tart s az istentelenség ellen folytatott harcban minden parancsszavukat végrehajtja, mely a laikus és protestáns iskolákkal szemben katolikus iskolákat alapít és föntart s a mely egyszóval az akademiákban, a templomban, a sajtó téren, a hit és a Szentszék legbuzgóbb védseregét képezi! Valóban ritka és tüneményszerű dolog ez a *laicismus*, a melynek barátai és sugalmazói éppen a leg-

példásabb papok, melynek fő tűzhelyei éppen a legbuzgóbb szerzetesek házai, mely egy pár év alatt a Szentatya részéről több áldásban és kittedetésben részesült, mint bármely más társulat félszázadon át, s mely magán viseli Krisztus szolgálóinak leghitelesebb jegyét, a mennyiben a keresztény név leghatározottabb ellenségei oly gyűlölettel nézik s oly dühvel üldözik. Nem hasonlít-e ezen *laicismus* minden tekintetben a legtisztább katholicismushoz?

Egyébként ez a *laicismus*, a mint azt az imént lefestettük, nem is létezik; a mi létezik, az egy kis csapat katolikus világi ember, a kik azonban fölérek egy egész hadsereggel s a katolikus-liberális szektát mód nélkül feszélyezik, melynek tehát elégséges oka van arra, hogy ezen *laicistákat* gyűlölje.

De hát a világi katolikusoknak semmi közük sem volna a vallási és egyházi ügyekhez? Sőt ellenkezőleg.

1. A világi katolikusnak mindig volt szabad, ma is szabad, sőt a mai viszonyok között kötelessége is tevékeny részt venni a vallási vitában oly formán, hogy a kath. tanokat előadja és fejtegeti s ezen szempontból a megjelent könyveket és írókat bírálat alá veszi, a gyanus arczokról az álarcot lerántja s nyilait az Egyház által megjelölt céltáblába röpíti. Ezen céltábla napjainkban az ujkor tévelye, a liberalismus s ennek szerencsétlen gyermeke, büntársa és palástolója: a *liberális katholicismus*, a mely ellen, miként a Szent-
szék száz alkalommal is kijelentette, minden jó katolikusnak, tehát a világiaknak is szüntelen harczol-
niok kell.

2. A világi hívőnek jogában állott és jogában áll ma is bármely katolikus vállalatot, együletet alapítani,

szervezni, igazgatni a nélkül, hogy e tekintetben az egyházi jogon kívül más vezérelveket szem előtt tartania, vagy más megszorításokat figyelembe vennie kellene. Hány nagy szentje van az Isten Egyházának, a kik mint egyszerű világi hívők minden rendbeli nagyszerű intézményt, sőt szerzetes rendeket is alapítottak! Példárá assisi sz. Ferencz, a ki, essenek bámulatba az anti-laicisták! sem áldozár, sem szerpap nem volt, hanem csak egyszerű világi hívő, midőn világra szóló rendét megalapította. Mennyivel inkább szabad a világi katolikusoknak egy kath. lapot, akadémiát, együletet vagy kaszinót alapítaniok a nélkül, hogy e tekintetben más szabályokat kellene szemük előtt tartaniok, mint azokat, a melyeket nem valamely nevezetes ember, hanem a kánonikus bölcs törvényhozás megállapított, a melynek — kezdve az Egyház legelső fejedelmétől egészen a legegyszerűbb világi hívőig — mindenki alá van vetve s mindenki engedelmeskedni tartozik.

3. Ha valamely lap, egyület vagy egyes ember a szabad kérdéseket saját fölfogása szerint oldja meg, ez magában véve sem nem lázongás, sem nem engedetlenség. És e tekintetben, bár mi a dolgot valami különösnek nem tartjuk, mégis megjegyzésre méltó, hogy nekünk katolikusoknak kell a liberálisokat a valódi keresztény szabadság törvényeire nézve kitanítanunk s nekik megmagyaráznunk, hogy a hiten alapuló nemes meghódolás és a csuszó-mászó aljas szolgáltság nagyban különböznek egymástól. A *szabad véleményeket*, még ha azokat hasznosabbaknak és biztosabbaknak is tartanak, sem a gyóntató gyónójára, sem a plébános hiveire, sem a püspök alattvalóira rá nem tukmálhatja; nagyon jó volna, ha bölcs ellenfeleink erre nézve Bouix-t vagy

legalább Larragá-t elolvasnák. Vannak tehát bizonyos ellenszegülések, melyeket sem bűnül, sem vétkül, de még hibául sem lehet felelni s annál-kevésbé eretnekségnek, szakadárságnak vagy hitetlenségnek minősíteni. Ezek olyan ellenszegülések, melyeket az Egyház is jóváhagy s ennélfogva senki sem kárhoztathat. Ezen ellenszegülések bizonyos esetekben nemcsak meg vannak engedve, de ajánlatosak is, sőt néha nemcsak ajánlatosak, de lelkiismeretileg kötelezők is; ilyen volna például azon eset, ha egy föllebbvaló alattvalóját jó vagy rossz hiszeműleg, jó vagy rossz szándékkal arra akarná kényszeríteni, hogy oly nyilatkozatot írjon alá, oly állást foglaljon el, oly szövetségre lépjen, a mely nyíltan a tévelynek kedvez, a mely Jézus Krisztus ellenségeire nézve kívánatos, a melyet ők szerveznek és magasztalnak. Ezen esetben a jó katolikusként határozottan és szilárdan ellenszegülnie s inkább meghalnia kell, sem hogy engedjen.

Ime ez az, a mit az annyira vitás kérdésre, a *laicismus*-ra vonatkozólag mondanunk kellett, a melyet, ha kellő világításba helyeztetik, s csak néminemű ismereteink is vannak föléle, nem is lehet kérdésnek neveznünk. Ha a liberális katolicismus vezérférfjainak theológiája, melyet a laicismusra nézve összeállítottak, érvényes és kötelező volna, akkor az ördögnek nem sok tennivalója maradna, hogy a helyzet urává lehessen, mert hisz akkor mi saját kezeinkkel egyengetnők neki az utat. Nincs biztosabb mód a katolikus-laikus mozgalom megakadályozására, mint ha oly föltételeket szabnak neki, a melyek miatt erkölcsileg kivihetlenné válik. Szóval, miként már egyszer mondtuk, az anti-laicismus nem egyéb, mint valóságos jansenismus, melyről azonban az álarcz szerencsére immár le van rántva.

XL.

Mi czélszerűbb: a katolikus tanokat elméletileg — *in abstracto* — vagy pedig gyakorlatilag az azokat személyesítő szövetkezet vagy párt által védelmezni a liberalizmus ellen?

Mi ér többet: a katolikus tanokat elméletileg vagy pedig az azokat hirdető és valló párt által védelmezni a liberalizmus ellen?

E kérdést ezerszer vetették már föl, de bizonyára soha oly nyíltsággal, mint a hogy azt mi jelenleg tenni bátorkodunk. Az eszméknek — még a valóban őszinte katolikusokban is — összezavarása a politikai téren csakugy, mint azonkívül, számos egyesülési kísérletnek adott létet, a mely kísérletek egyesek részéről kétségkívül jó szándékkal tétettek, de más oldalon csak cselszövő és álnok fondorlatok palástolására szolgáltak.

Állítsuk föl még egyszer egész őszintén és világosan a kérdést: „Czélszerűbb-e az antiliberális tanokat *in abstracto*, mint *in concreto*, vagyis az azokat személyesítő, nyíltan és határozottan antiliberális párt által védelmezni?”

Bajtársaink egyik jó része, az t. i., mely (bár soha el nem éri) a politikában semleges akar maradni, az elméleti védelmet czélszerűbbnek tartja. Mi azonban ezt határozottan tagadjuk; a mi véleményünk szerint a liberalizmus legyőzésére a legjobb, egyedül gyakorlati és eredményre vezető mód abban áll, hogy ellenében az antiliberális eszméket nem *in abstracto*, hanem *in concreto*, azaz nemcsak élőszóval és írásban, hanem egy határozottan anti-liberális s akcióra kész pártban és párt által érvényesítsük.

Bizonyítsuk be ezen állításunkat.

Miről van itt a szó? Gyakorlati eszmék védelméről s azoknak a nyilvános és a társadalmi életre, a modern államok és az Egyház közötti viszonyra való alkalmazásáról. Ha tehát mindenekelőtt gyakorlati eredményeket kell elérni, e cél elérésére legjobb eszközök azok, a melyek leginkább gyakorlatiak. Már most a leggyakorlatibb eszköz és mód nem az, hogy a tanokat elméletileg védelmezzük, hanem az, hogy azokat, a kik ezen tanokat a gyakorlati élet talajába átültetni iparkodnak, segítsük és támogassuk, azokat pedig, a kik ama tanoknak diadalát ugyancsak a gyakorlati élet terén akadályozzák, üldözzük, diskreditáljuk s a menyire lehetséges tehetetlenségre kárhoztassuk.

Nem szívelhetjük azt a bizonyos mystikus és költői idealismust, mely legfőlebb az igazságnak megbámulására vezet, ha ugyan erre is vezet. Az Egyházat szintúgy, mint az Istent *in spiritu et veritate* lélekben és igazságban, *cogitatione, verbo et opere* gondolattal, szóval és cselekedettel kell szolgálni. A probléma, mely a mai világot izgalomban tartja, gyakorlati e szó legdurvább értelmében. E problémát nem okoskodásokkal, hanem cselekedetekkel kell megoldani; „a szeretet tényekben és nem szép érvekben nyilvánul“ tartja a közmondás. Nem a liberális csevegés forgatta föl a világot, hanem a liberalismus eretnekeinek gyakorlati és hathatós működése. Nem a nyelv, hanem a kéz fosztotta meg az Úristent és az ő evangéliumát tizenhatszázados uralmától, s éppen azért nem is nyelvvel, hanem kézzel kell őt ismét trónjára emelni. Már mondtuk egyszer, hogy az eszmék nem a levegőben lógnak, önmaguktól nem járják be s nem gyűjtják meg a világot. Az eszmék olyanok, mint a lőpor, mely csak akkor

robban föl, ha valaki égő gyujtaggal érinti. A pusztán elméleti eretnokségek nem sok bajt okoztak az Egyháznak; s többet használt a tévelynek a kardot rántó kar, mint a hamis következtetéseket jegyző toll. Az arianismusból semmi sem lett volna, ha az ariánus császárok nem támogatják; a protestantismusból semmi sem lett volna, ha a német fejedelmek, a kik V. Károly igáját lerázni akarták, nem kedveznek neki; az anglikanismusból semmi sem lett volna, ha a VIII. Henrik által a káptalanok és a klastromok javaival megnyert angol lordok nem buzgólkodnak mellette. A toll ellenében toll, a nyelv ellenében nyelv, — de még inkább a munka ellenében munka, az akció ellenében akció, a párt ellenében párt, a politika ellenében politika, sőt bizonyos esetekben a kard ellen kard.

Igy oldattak meg az égető kérdések mindig, s így fognak megoldatni ezután is. Az Úristen a hit védelmére rendszerint nem szokott csodákat művelni, ezt csak a hit megalapításánál tette. Ha a hit valamely népben egyszer gyökeret vert, azt akarja, hogy emberi módon, emberi eszközökkel oltalmaztassék és őriztessék.

A katolikus párt, vagy bárminek is nevezzük különben, ma már valódi életszükség. E párt által érvényre jut a katolikus erő, a jó katolikusok tömörítettnek s az Egyház védelmében oly téren fejtenek ki tevékenységet, a hová az egyházi hierarchia sokszor le nem szállhat. S ki merné a katolikusokat kárhóztatni, ha önmagukhoz méltó és igazságos módon és eszközökkel katolikus politikát, katolikus törvényhozást, katolikus kormányt iparkodnak létesíteni? Vajjon az Egyház, a középkorban, nem áldotta-e meg a keresztések kardját s napjainkban a pápai zuavok szu-

ronyait? nem adta-e oda nekik saját zászlaját? s nem diszította-e föl mellüket saját jelvényeivel? Ha sz. Bernát nem elégedett meg azzal, hogy a keresztes hadak ügyében buzdító és lelkesítő beszédeket tartson, hanem ő maga is katonákat toborzott s Palaestinába küldött: vajjon mi kifogásolni való van abban, ha egy katolikus párt a manapság is szükségessé vált keresztes hadjáratokban: a hirlapirodalom, az egyletek, a választások, a nyilvános tüntetések keresztes hadjárataiban részt vesz mindaddig, a míg el nem érkezik a történelmi óra, a melyben Isten fogoly népének felszabadítására egy új Konstantint vagy egy második Nagy Károlyt föl nem támaszt.

Nem kételkedünk benne, hogy a liberális szekta előtt ezen igazságok úgy tünnek föl, mint megannyi káromkodás. Egygyel több ok arra, hogy mi ez igazságokat a legbiztosabb és a mai kornak leginkább megfelelő vezérelveknél tekintsük.

XLI.

Van-e abban túlzás, ha mi csakis azon pártot tekintjük valódi katolikus pártnak, a mely minden törekvésében antiliberális?

Mindaz, a mit eddig mondottál, teljesen meggyőzőtt engemet (kiáltja majd valaki azon testvéreink közül, a kik, midőn politikáról vagy pártról van szó, mód nélkül aggódnak és félénkek szoktak lenni); de hát milyenek kell lennie azon pártnak, a melyben a jó katolikus részt vehet, hogy, mint mondod, hitét a liberalizmus ellenében *in concreto*, vagyis gyakorlatilag

megvédelmezze? A párt szelleme nagyon könnyen tév-
útra vezetheti annyira, hogy akaratlanul is inkább a
vallást valamely határozott politikai ügy érdekében,
mint a politikát a vallás érdekében óhajtja majd föl-
használni.

Ime, kedves olvasó, a nehézség a maga teljes ere-
jében, a mint azt igen sokan fölvetni szokták. Szeren-
csénkre nem sok fáradságunkba fog kerülni ezt szét-
osztatni, habár nem kevesen vannak bajtársaink kö-
zött, a kik ezen nehézség hallatára legott meghökken-
nek és elnémulnak.

Mi a nélkül, hogy helyét megálló, alapos czáfo-
lattól tartanunk kellene, azt állítjuk, hogy a liberalis-
mus elleni küzdelemben a legokosabb és leginkább
célravezető mód azon párthoz csatlakozni, a mely elvei-
és törekvéseire nézve a legnagyobb mérvben anti-
liberális.

Ez ám azután az igazság!

Jól van, de mégis csak igazság. S ki tehet róla,
hogy bizonyos emberekkel szemben a bölcsészet leg-
szembeszökőbb igazságait is a legnaivabb alakba kell
önteni? Nem, nem pártszellem, hanem az igazság szel-
leme vezérel bennünket, midőn azt mondjuk, hogy a
liberalismus ellen csakis a határozottan és igazán ka-
tholikus párt harcolhat eredménynyel és hathatósan s
következőleg, hogy csakis antiliberális párt lehet való-
ban katolikus párt.

E kettős állítást természetesen sehogy sem képe-
sek megemésztetni azok, a kiknek gyomrát a különféle
kevert ételek (mestizas) immár elrontották; de azért
ez állítás igazság marad. A katholicismus és a libera-
lismus két homlokegyenest ellenkező tan- és működési
rendszer; ezt előző fejezeteink folyamán, úgy hisszük,

eléggé kiderítettük. Következőleg, kerüljön bármibe s bármily nehezére is essék valakinek, el kell ismerni azt, hogy az ember nem lehet igaz katolikus, ha szívvel-lélekkel nem antiliberális. E két dolog számtanilag egy. Az emberek és a pártok (a tévedés- és a jóhiszeműségnek egy pár esetétől eltekintve) tanaik- és elveikre nézve csak annyiban katolikusok, a mennyiben semmiféle antikatholikus nézetet nem vallanak; már pedig nyilvánvaló dolog, hogy mihelyt öntudatosan valamely liberális tant akár részben, akár teljesen elfogadnának, ez által eo ipso antikatholikus nézetet vallának. Azt mondani tehát: ezen liberális párt, ezen liberális ember nem katolikus, ez éppen olyan igaz tétel, mint ha valaki azt mondja: ami fehér, az nem fekete, vagy ami vörös, az nem kék. Mi itt egyszerűen csak az ellenmondás elvét alkalmazzuk. *Nequit idem simul esse et non esse.* „Nem lehet, hogy egy és ugyanazon dolog ugyanazon időben legyen és ne legyen.“ Álljon tehát elé a legokosabb liberális ember és mondja, létezik-e matematikai tétel, mely evidensebb volna, mint e következő: „Valóban katolikus párt csakis az lehet, a mely minden tekintetben antiliberális.“

Nincsen tehát más katolikus párt, a melybe a jó katolikusok beléphetnek, mint csak az, a mely határozottan antiliberális elveket vall, hirdet és követ. Minden más párt, legyen az még oly tisztességes és konzervatív, biztosítson bármilyen anyagi előnyt az országnak és esetlegesen magának a vallásnak is, mihelyest liberális elveken alapszik, liberális szellemben van szervezve s liberális cél felé tör, megszűnik katolikus párt lenni. Midőn ezt állítjuk, hivatkozunk arra, a mit főlebb mondottunk, t. i. hogy vannak a liberálisok között olyanok, a kik elfogadják ugyan a liberalismus

elveit, de nem azoknak alkalmazását; s vannak ismét olyanok, a kik a nélkül, hogy a liberális elveket (legalább nyiltan) elfogadnák, inkább csak azok alkalmazását óhajtják. Ujból és ujból ismételjük tehát, hogy a liberális párt, legyen az már most akár csak az elvekben, akár pedig csak ezek alkalmazásában liberális, éppen úgy nem katolikus párt, miként a fehér nem fekete, a négyszög nem kör, a völgy nem hegy és a sötétség nem világosság.

A forradalmi zsurnalizmus a világrendet fölforgatandó, a mint vajmi különös filozofiát és irodalmat teremtett, éppen úgy nagyon sajtóságos okoskodási és begyőzési módszert gondolt ki, a mely szerint nem mint egykor történt, a következők az elvekből szépen levonatnak, hanem a legelső benyomás hatására számítva a szónok vagy író csak úgy dobálózik a szép-hangzású frázisokkal s a helyett, hogy úgy saját esztét, mint másokét is a jól levezetett érvelés nyugodt és tiszta fényével megvilágítaná és vezérelné, a tüzes próba vulkanikus füst- és tüzgomolyával egészen elvakítja.

Ezen zsurnalizmus, nincs kétség benne, meg fog botránkozni azon, ha látja, hogy mi oly pártoktól is megtagadjuk a katolikus czímet, a melyeknek képviselői a nyilvánosság előtt viaszgyertyával kezükben vesznek részt körmeneteinkben, vagy a melyeknek lapjai a nagyhétben bús elegiákat közölnek a golgothai vértanu (valóságos progressista irány) emlékére, vagy karácsony napján pásztordalokat zengenek a bethlehemi kised ünnepelésére, s a melyeknek tagjai ezek alapján máris azt hiszik, hogy ők a katolikus politikának éppen olyan képviselői, mint Cisneros, vagy a mi nagy I. Izabellánk. De hát botránkozzanak meg vagy sem, mi kijelentjük, hogy ők olyan katolikusok, a milyen

lutheránusok vagy szabadkőművesek voltak Cisneros és Izabella.

Minden dolog az, ami és semmi több. A legcsalékonyabb látszat sem képes jóvá tenni azt, ami lényegileg rossz. Beszéljen bár a liberális ember katolikus módon, viselkedjék bár külsőleg úgy, mint katolikus: azért mégis csak liberális és nem katolikus. Az ilyen ember a legjobb esetben szégyenlős liberális, a ki a katolikusoknak nyelvét, szokásait és viselkedését utánozza.

XLII.

A *Revista popular*¹ sokak által félre- vagy rosszul értett jelszavának rövid és világos magyarázata.

Mennyire megczáfodod önmagad, fogja valaki mondani, eme többek által dogmatikusnak tartott s általad is oly sokszor füleinkbe kiáltott jelszót: „Semmit, még egy gondolatot sem, politikáért. Mindent, egészen az utolsó lehelletig a vallásért!”

E jelszó, kedves barátom, nagyon is helyén van a *Revista popular* homlokzatán s a nélkül, hogy az eddig előadottakkal ellenkeznek, tökéletesen jellemzi az említett népszerű szemlét.

Magyarázata nagyon egyszerű s a népies propaganda, nemkülönben az ezen szemlében kifejezést nyerő tiszta népérzék jellegéből önként folyik.

Lássuk hamarosan, miben áll a dolog. A politika és a vallás fensőbb, metafizikai fogalmuk szerint nem két különböző dolog, hanem az első a másodikban foglaltatik, mint a rész az egészben, vagy hogy népszerűbb

¹ Folyóirat, melyet e könyv szerzője szerkeszt.

hasonlattel élünk, mint az ág a fában. A politika, vagyis a népek kormányzásának művészete erkölcsi szempontból (s csakis erről lehet itt szó) tekintve nem egyéb, mint a vallás nagy elveinek alkalmazása a társadalomnak valódi célja felé való vezetésében.

Ezen szempontból tekintve a politika vallás vagy a vallásnak egy része csak úgy, mint a kolostor kormányzása, vagy azon törvény, mely a házasság élet, vagy a szülők és a gyermekek kölcsönös kötelességei fölött őröködik. Következésképp képtelenség azt mondani: „Semmit sem törődöm a politikával, hanem egyedül a vallással,” képtelenség pedig azért, mert a politika a vallásnak egyik fontos része, mert a politika csak gyakorlati alkalmazása amaz elveknek és szabályoknak, melyeket a vallás az összes emberi viszonyokra vonatkozólag tanít és hirdet.

Ámde a nép nem metafizikus; s ezért a népszerű iratokban a szavakat nem lehet azon szigorúan meghatározott értelemben használni, a melyben azokat az iskola használja.

Ha a nép számára író ember úgy írna, mint a hogy a metafizikus szokott írni, akkor azon körökben, a melyből az ő közönsége rendesen kikerül, meg nem értenék. Ha tehát meg akarja magát értetni, bizonyos szavakat oly értelemben kell használnia, a melyben azokat az egyszerű nép használja. Már most mit ért a nép politika alatt? Ilyen vagy olyan királyt, ilyen vagy olyan köztársasági elnököt, a kinek a képét a pénzdarabon vagy a bélyegen látja; ilyen vagy olyan szellemű bukó, vagy éppen hatalomra kerülő ministeriumot; országgyűlési képviselőket, a kik többség- és kisebbségre oszolva, pártjuk érdekében hajbakapnak; főispánokat és polgármestereket, a kik a választásokat

kényükre befolyásolják; az adó ezer nemét, a katonákat, a hivatalnokokat, a kiket fizetnie kell stb. stb. Ezeket érti a nép a politika alatt, fensőbb és magasabb álláspontot nem ismer.

Ha tehát valaki azt mondja a népnek: „Nem fogok nektek beszélni politikáról,“ ez annyit jelent, hogy azon lapból, melyet neki nyújtanak, sohasem fogja megtudni, vajjon köztársaság vagy monarchia van-e alakulóban; vajjon ilyen vagy amolyan államférfi vagy fejedelem viseli-e a kormánybotot vagy többé-kevésbé demokratizált koronát; vajjon a rendeleteket, az adóemeléseket s egyéb sanyargatásokat ilyen vagy olyan, haladó vagy konzervatív ministeriumnak kell köszönnie; vajjon László helyett Ábrahám lett-e a főispán; vajjon zsidó vagy keresztény kapta-e meg a nagy trafikot? Így fogja föl a nép azt, hogy valamely lap nem fog foglalkozni politikával (mi alatt csakis azt érti, a mit fön jeleztünk), hanem kizárólag a vallással.

A szóban levő folyóirat tehát, szerény véleményünk szerint, egészen helyesen jelölte meg programját, midőn mindjárt kezdetben e még ma is megtartott jelszót írta homlokára: „Semmit, még egy gondolatot sem politikaért. Mindent, egészen az utolsó lehelletig a vallásért.“ Így értették ezt mindjárt kezdettől fogva mindazok, a kik e folyóirat irányát fölismerték, s valóban nem valami sok fejtörésükbe került, hogy ezt fölismerjék.

Egyébként, e folyóiratnak mindjárt első számában meg volt magyarázva annak iránya. Az idézett jelszó értelmének úgy, mint azt mi az imént tettük, megmagyarázása után a *Revista Popular* így írt: „Semmi közünk a *mulandó* meghasonlásokhoz, amelyek honfitársainkat szétválasztják. Uralkodjék fölöttünk király vagy bármely jövevény; hozzák be bár az egységes vagy szövetséges köztársaságot; mi,

szavunkra mondjuk, soha sem fogunk ellenkezni, csak katolikus jogainkat tartsák tiszteletben s ne sértsék hitbeli meggyőződésünket. Jegyezzétek meg jól, a változhatatlan, az örök, s az, ami a *kicsinyes pártviszályok* fölött áll, ez az, a mit mi védelmezünk, ez az, a minek lételünket szenteljük.“ S alább nagyobb világosság okáért s hogy e kifejezést: „*Semmit politikáért*“ a korlátotabb elméjük is teljesen megértsék, a cikkíró ekként folytatta: „Isten ments, hogy kritikai bonckés alá vegyük a jó lapokat, a melyek velünk együtt ugyanazon szent ügyet védelmezvén az Európában és hazánkban annyira üldözött katholicismus érdekeinek legnagyobb mérvben kedvező politikai eszmény megvalósítására törekeshetnek! Isten tudja, mennyire szeretjük, csodáljuk s lelkesedünk értük! A vallás és a jó erkölcsök megvédése körül nagy érdemeik vannak; ők tapasztalatlan ifjúságunkban mestereink; az ő jótékony árnyékukban egy határozottan katolikus s harcra kész nemzedék fejlődött ki, mely bajainkban nem egyszer megvigasztal. Ezek a mi mintaképeink, s messziről bár, követjük áldott nyomdokaikat s a fénysugarakat, a melyekkel a legujabb kor történetét megvilágítják.“

Igy irt a *Revista Popular* 1881. január hó 1-én.

Nyugodjanak meg tehát az aggályosak, mai szavaink nem ellenkeznek akkori állításainkkal, s mit sem kell ez utóbbiakon változtatnunk, hogy a maiakkal összhangzásba hozzuk. Azon állítás, mely szerint *semmit sem kell tenni politikáért*, és az, a mely azt javasolja, hogy a vallást a politikai téren politikai párt segítségével védjük a liberalismus ellenében, két nővér s annyira hasonló egymáshoz, hogy ikreknek nevezhetnők, a melyek egy és ugyanazon lélekből s ugyanazon szívből származnak.

XLIII.

Igen gyakorlati és figyelemre méltó észrevétel a látszólag különböző jellegre nézve, melyet a liberalismus különböző országokban s ugyanazon ország különböző történeti időszakaiban feltüntet.

A liberalismus, mint már fentebb is megjegyeztük, gyakorlati és elvi eretnesség: s ezen fő jellemvonása megmagyaráz számos tüneményt, melyeket ez átkos tévely fejlődése közben a modern társadalomban létrehoz. E tünemények elseje a látszólag különféle alak, melyben a liberalismus az általa megmételyezett nemzetek mindegyikénél fellép, s ez, úgy látszik, igen alkalmas azon téves fogalomnak (résztint jóhiszemű, részint gonosz szándékú) terjesztésére, hogy a liberalismus nem egy, hanem sokféle. És valóban a liberalismus, gyakorlati jellegének daczára, minden országban más és más alakot vesz fel, s habár lényegében mindenütt egy és ugyanaz (t. i. a társadalomnak emancipációja a keresztény törvény alól, vagyis politikai természetelviség) mégis sokféle álarczban tűnik fel az észlelőnek éber szemei előtt. Ennek az oka szembeszökő. Eretnek tantétel ugyanaz, épp úgy hangzik s ugyanazt jelenti Madridban és Londonban, Rómában, Párisban és Pétervárott. Mindazonáltal az oly tanra, melyet inkább tettekben és intézményekben meghonosítani, mint szabályszerűen meghatározott tételekben kifejezni törekedtek, szükségképen befolyt az ország égalja, a vérmérséklet, a mult eseményei, a kor szükségletei, a műveltségi fok és sok más körülmény. Szükségképen

kellett tehát, ismételjük, különböző alakot öltenie, külső jellegében változnia, azért sokféleképpen is látszik, jóllehet csak egy és legegyszerűbb. Így például, ha valaki csakis az öntelt, szemtelen, mindent, mi csak távolról is kereszténynek látszott, voltairi gyűlöléssel üldözö franczia liberalismust tanulmányozta, az nehezen értette volna meg e század elején a kétszínű, titokzatos, dédelgetett s cadixi baljóslatú bölcsőjében, úgyszólván az Atya, Fiú és Szentlélek nevében megkeresztelt spanyol liberalismust. A felületes észlelő tehát nagyon könnyen azt vélhette, hogy a szelid spanyol liberalismushoz, melynek híveiül vállották magukat ugyanazon időben szomszédaink. Az élesebb szeműek azonban már akkor is észrevették azt, a miről félszázados tapasztalat utóbb még a vakokat is meggyőzhette, t. i. hogy az a liberalismus, mely gyertyával kezében s keresztjellel homlokán lépett fel, melynek bölcsőjénél értelmes bírák, komoly papok, sőt magas egyházi méltóságok álltak, mint apák és keresztapák; az a liberalismus, mely alkotmánya cikkeit a plebánia-templomok szószékeiről hirdettette, s harangzúgással és ünnepélyes Te Deummal ülé meg a szabadkőművességnek a régi Spanyolhon hite feletti pokoli győzelmét, épp oly gonosz és ördögi volt lényében és céljában, mint az, mely Páris oltárait az ész istennőjét emelé, s a katolikus istentiszteletet egész Franciaországban egy rendelettel eltörlé. A különbség a kettő között csakis az volt, hogy a liberalismus Franciaországban álarcz nélkül lépett fel, a mint ezt a franczia nemzet akkori társadalmi viszonyainál fogva szemtelenül meg is tehette, míg Spanyolországba ravaszul oly alakban csempésztetett be s lépett fel, melyet, ha terjedni s győzni akart, ez or-

szág akkori társadalmi állapotát tekintve, csakugyan választania kellett s ez abban állott, hogy katolikus álarcz alá rejtőzött, a katolikusok pártfogásába kapaszkodott s ekként sok katolikus ember szemében úgy tűnhetett föl, mintha a katholicismus által hivatalosan is elismertetett volna.

A liberalismus felfogásában manapság már nem térnek el egymástól annyira a nézetek; oly nagyok és oly gyakoriak voltak e tekintetben a csalatkozások, hogy ezek következtében a kérdés immár tisztázva áll előttünk, amit elsősorban az Egyház ismételt nyilatkozatainak köszönhetünk. Mindazonáltal nem ritkán lehet hallani még ma is azt, hogy pl. Spanyolországban szabad bizonyos értelemben liberálisnak lenni, de nem Francia- és Olaszországban, a hol a kérdés sokkal határozottabb alakban van felvetve, s mintegy élére állítva. Így csalatkoznak rendszeren azok, a kik inkább néznek az ügy mellékes körülményeire, a dolog külszínére, mint annak lényegére s alapjára.

Mindezt világosan ki kellett mutatnunk s törekedtünk is eme fejezetekben megtenni, mert az ördög támadásaiban és védekezéseiben a változékony külszínre támaszkodik s a dolog lényegét nem is érintő megkülönböztetések és eszmezavar sánczai mögé rejtőzik. Épp azért kötelességünknek tartjuk még néhány szempontot megjelölni, a melyekből egészen világosan láthatjuk azt, ami e tárgyra vonatkozólag sok ember szemében kétes és homályos.

1. A liberalismus egy, mint az emberi nem, mindazonáltal a különféle nemzetek és éghajlatok szerint éppen úgy változik, mint az emberi nem, mely a földteke különböző tájai szerint más és más fajokat tüntet

fül. Valamint a néger, a fehér, a sárga faj, a tüzes francia, a flegmatikus német, a gyakorlati angol, az ábrándozó és idealista olasz és spanyol mind Ádámtól, mint közös törzsből származnak: éppen úgy az a liberális, aki bizonyos országokban ordít és káromkodik, mint az ördög, és az a liberális, aki mint egy remete mellét verve imákat rebeg, nemkülönb az, a ki a Marat-féle *Népbarát* mérges czikkeit írta, vagy a ki a társadalmat finom és szalonképes modorral elvilágiasítja és a társadalom elvilágiasítóit pl. a *Pester Lloyd*-ban védi és támogatja — ezek is mind csak egy fának, csak egy közös törzsnek hajtásai.

2. A liberalismus azonkívül, hogy minden nemzetben a nemzet *idiosyncrasiájának* megfelelő különös jelleggel lép föl, a szerint is módosul, a mint valamely országban jobban vagy kevésbé van kifejlődve. Olyan ez, mint a tüdővész, mely különböző stadiumaiban más és más symptomákat mutat. Egyik-másik ország, mint például Franciaország e tüdővésznak immár utolsó fokát érte el, a melyen a belek is mind feloszlásnak indulnak; más országban, mint például Spanyolországban az organismus nagy része még egészséges. Azért, hogy valaki nem oly nehéz beteg, mint szomszédja, még nem lehet őt teljesen egészségesnek mondani, valamint a valóban létező vést és ragályt sem lehet csupán azon okból eltagadni, mivel a végfeloszlás jelei még nem észlelhetők. A vész ugyanaz, s a végfeloszlás mulhatatlanul be fog következni, ha a baj okosan alkalmazott gyógyszerekkel ki nem irtatik. A tüdővész ember ne ámítsa magát azzal, hogy egészséges, mivel hogy még nem indul végfeloszlásnak, mint mások, a kiknek a baja kifejlődöttebb, mint az övé; s ne hallgasson azon hamis orvosokra, a kik arról biztosítják, hogy baja nem ag-

gasztó, s hogy mindaz, amit erre vonatkozólag hall, merő nagyítás és pesszimiztikus jajveszéklés.

3. A baj különböző foka különböző bánásmódot és gyógyszerigényt. Ez már magában véve is annyira világos, hogy nem szükséges ennek bebizonyítására időt vesztegetnünk. És mégis ezen igazságról való megfeledkezés a katolikusok nem egy botlásának és tévedésének az oka. Igen gyakran megtörténik, hogy azon bölcs és okos szabályok, melyeket valamely ország híres katolikus írói a liberalizmus ellen megállapítanak, más országokban a liberalizmus védelmére s a jó ügy leg-hivatottabb előmozdítói által javasolt viselkedés kárhóztatására hozatnak föl. Legujabban is a jeles Manning bibornoknak, Angolországban a kath. Egyház vezércsillagának szavait a spanyolországi legbuzgóbb katolikusok viselkedésének elítélésére használták föl, pedig mindenki tudja, hogy Manning bibornok minden inkább, csak nem liberális vagy az angol és spanyol liberálisok barátja. *Distingue tempora*, tartja egy jogi szabály *et concordabunt jura*. Mondjuk: *Distingue loca*, és alkalmazzuk e szabályt a mi tárgyunkra. Az, amit az orvos a harmadfoku tüdővészből szenvedő embernek előír, az elsőfoku tüdővészből szenvedőnek talán ártalmára lenne, s viszont az, a mi ez utóbbinak elő van írva, amannak talán halálát okozhatná. Hasonlóképen amaz óvszabályok, melyek a liberalizmus ellenében az egyik országban üdvösek, másutt talán éppen ellenkező eredményre vezetnek. Beszéljünk világosabban és példabeszédek nélkül: vannak intézkedések és eljárások, melyeket az angol katolikusok, mint üdvöseket elfogadnak és helyeselnek, de a melyek Spanyolországban veszedelmesek volnának és minden módon megakadályozandók; a Szent-Szék bizonyos kormányokkal oly egyességekre lép, a melyek

rá nézve ott valóságos győzedelmet jelentenek, de a melyek nálunk a hit feladásával volnának egyenlők. Ama szavak, a melyekkel valamely bölc s főpap vagy nagynevű hirlapíró, a liberalismus ellen az egyik országban előnyösen harczolt, másutt oly félelmetes fegyverekké válnak, a melyekkel ugyanezen liberalismus a katholicismus legderekabb harczosainak törekvéseit megbéníthatja. A liberális katholicismus legbuzgóbb hívei Spanyolországban, majdnem mindig, még a legujabb időben is a belga és francia püspöki kartól és sajtótól kölcsönzik érveiket és bizonyítékaikat.

4. Minden nemzetnek történeti multja és jelen társadalmi állapota szerint kell megállapítani az antiliberális mozgalom nemét és jellegét, amint az egyes nemzeteknél divó liberalismus különös jellegét szintén a nemzet történeti multja s jelen társadalmi állapota határozza meg. A spanyolországi antiliberális propagandának mindenek előtt és mindenek fölött spanyolnak kell lennie, és nem francziának, belgának, németnek, olasznak vagy angolnak. Saját hagyományaink-, erkölcsaink-, iróink- és nemzeti jellegünkben kell keresnünk a kiindulási pontot helyreállításunkra s az eszközöket ennek siettetésére. A jó orvosnak első gondja oda irányul, hogy rendeletei a betegnek örökölt vérmérsékletével öszhangban legyenek. A harczias spanyol nemzetben minden mozgalomnak harczias jellege van. A hit védelmében hét századon át folytatott küzdelem emlékében fölnevelt spanyol katholicusoknak senki sem vetheti szemükre, senki sem róhatja föl bűnül, hogy meggyalázott vallásuk érdekében nem egyszer fegyverhez nyúltak. Spanyolországban, *az örökös keresztes hadjárat hazájában*, miként a derék Faber atya bizonyos nemes irigységgel nevezé, a kard, mely igazságos harczban Istent védelmezi s a toll, mely

őt könyvekben hirdeti, minden időben testvérek voltak, soha ellenségek. Spanyolországban sz. Hermenegild óta egészen a legujabb függetlenségi harczig a katolikus hitnek fegyveres védelme mindenkor csaknem szent dolognak tekintetett. Ugyanezt mondhatjuk a hitvitákban alkalmazott keményebb írmodorról, az ellenfélnek nem becsüléséről s azon intranzigenciáról, a mely a tévelylyel semmiféle, még a legtávolabbi viszonyba sem akar lépni. Az olyan kath. nemzeteknek, milyen pl. a spanyol, a vértanu és szent ősök példájára sokkal nagyobb hévvel és buzgalommal kell a szent vallást védeniök, mint a hogy azt más nemzetek kevésbé férfias jellege javálhatná vagy megkövetelhetné.

XLIV.

A liberalismusra alkalmazott „thesis“ és „hypothesis“ kérdéséről.

Nagyon is helyén volna itt még részletes taglalás tárgyává tenni az oly nagy zajt verő „thesis és hypothesis“ kérdését, a melynek sánczai mögé a liberális katholicismus ujabban megvonulni iparkodik; minthogy azonban ezen könyvecske már ugy is nagyobb lett, mint a hogy tervezve volt, e kérdést illetőleg csakis egy pár szóra kell szorítkoznunk.

Mit jelent itt e szó: *thesis*?

Thesis alatt a társadalomnak és minden államnak ama föltétlen kötelességét értjük, mely szerint Istennek, Jézus Krisztus által kinyilatkoztatott, s Egyháza által hirdetett törvényéhez alkalmazkodni tartozik.

Mit jelent e szó *hypothesis*?

Valamely népnek vagy államnak azon föltételes állapotát, a melyben e nép vagy állam erkölcsileg, vagy fizikailag képtelen a fenn meghatározott *thesis* végrehajtani, vagyis Istennek országát oly kizárólagosan megalapítani és a melyben a katolikusoknak meg kell elégedniök azzal, a mit ez állapot nyújthat s boldogoknak kell magukat érezniök, ha legalább nem üldöztetnek, vagy hitük ellenségeivel egyenlő bánásmódban, vagy a legcsekélyebb előjogokban részesülnek.

A *thesis* a föltétlen igazságra vonatkozik; a *hypothesis* ama többé-kevésbé kemény és nehéz föltételekre, a melyeknek az igazság egyik-másik nemzet különös viszonyainál fogva alá van vetve.

A kérdés az, vajjon Spanyolország¹ viszonyai csakugyan oly hypothetikusak-e, hogy ezek miatt a katolikus igazság elnyomását és a tévelynek felszabadítását, *mint szükséges* roszat el kell tűrni? A házasságnak és a temetőknak oly sokszor megkísérlett elvilágiasítása; az erkölcsrontás és káromkodás szabadsága, melyet a sajtó oly zavartalanul élvez; a tudományos észelviség, mely a hivatalos oktatás által az ifjúságra rátukmáltatik; a mindennemű erkölcstelenség felszabadítása, a mely a liberalismusnak lényegét képezi, — mind ez mai társadalmi viszonyainknál fogva annyira szükséges-e, hogy azt a nyilvános hatalom be nem szüntetheti? Vajjon a liberalismust oly kisebb bajnak kell-e tekintenünk, melyet más nagyobb bajok elkerülése végett vagyunk kénytelenek elszenvedni? vagy talán, éppen ellenkezőleg, a liberalismus a legnagyobb baj, a mely semmiféle más bajtól meg nem mentett, de sőt visz-

¹ Nem lehetne-e ugyanezt mondani Magyarországról is?

zasképen a legsiralmasabb és legborzasztóbb jövővel fenyeget bennünket?

Vegyük csak sorba a vallásra vonatkozó összes reformokat, a melyek hazánk katolikus szervezetét hatvan év alatt vallástalanná tették, van-e közöttük csak egy is, a melyet a társadalmi szükség megkövetelt volna?

Van-e közöttük csak egy is, a mely nem erőszakosan, mint egy ék, szúratott s veretett be a liberális rendeletek kalapácsütéseivel népünk katolikus szívébe? A kor állítólagos igényei csak hivatalosan léteznek; a forradalmat hivatalosan teremtették meg, s hivatalosan, közköltségen tartják is fenn; mint egy megszálló hadsereg él a mi talajunkon s költségünkön tartja fenn bürokráciáját, a mely egyedül élvezi jótéteményeit. Semmi más nemzetnél sem virult ki kevésbé önkéntesen a forradalom fája, sehol sem vert oly kevésbé gyökeret, mint éppen minálunk. Több mint félszázad óta a liberalismus Spanyolországban még mindig csak hivatalos s csak mesterségesen tartja magát. Egy *pronunciamento* hozta be hozzánk, egy *pronunciamento* el is söpörhetné a nélkül, hogy ez nemzetiségünket a legkisebb mérvben alterálná.

Nem volt nálunk liberális mozgalom, mely a népből indult, s nem katonai forradalom által jött volna létre. A választás a szabad népeknek, mint mondják, legszentebb és legsérthetlenebb joga, ez is — mindenki tudja — ugy gyakoroltatik, hogy az eredmény mindig a belügyministerium képére és hasonlatosságára üt ki. Mit mondjunk többet? A *par excellence* liberális elv, a többség elve, ha lelkiismeretesen és loyálisan érvényre juttatnák, még ez is az ország liberális és racziona-

lisztikus szervezete ellenében az ország katolikus szervezetének előnyére döntené el a kérdést.

Az utolsó népszámlálás alapján ime ide írjuk a spanyolországi a katolikus szektákra vonatkozó hivatalos, tehát gyanu alá nem eső statisztikai adatokat:

Zsidók	402
Protestansok	6,654
Bevallott szabadgondolkozók	452
Indifferensek	358
Spiritiszták	258
Raczionalisták	236
Deisták	147
Atheisták	104
Az általános erkölcs hívei	19
A természeti „ „	16
A lelkiismeret hívei	3
A Szemlélődés híve	1
Positivisták	9
Materialisták	3
Mohamedánok	271
Buddhisták	208
Pogányok (!)	16
Confucius hívei	4
Semmi határozott hitet nem vallók	7,982

Mondja meg már most valaki, vajjon észszerű dolog-e ezen különféle apró-cseprő felekezetcskék kedvéért, melyeknek nevetséges hitvallását alig lehet meghatározni, tizennyolcz millió spanyolnak vallási és társadalmi elveit és gondolkozásmódját föláldozni, a kiknek mint katolikusoknak joguk van arra, hogy katolikus módon élhessenek, s hogy az állam, melyet vérükkel és pénzükkel szolgálnak, velük mint katolikusokkal bánjék!

Nem látjuk-e ebben a többségnek botránnyos elnyomatását a vakmerő kisebbség által, a mely egészen méltatlan arra, hogy a haza sorsára ily döntő befolyást gyakoroljon? Lehet-e itt a *hypothesis* elmélete szerint olyan okokra hivatkozni, a melyek a liberalismusnak vagy még helyesebben a törvényesített atheismusnak társadalmunkba való átültetését igazolnák?

Foglaljuk össze a mondottakat.

A *katholikus thesis* szerint Istené és az ő evangéliumáé a kizárólagos jog az emberi társadalomban uralkodni, — s a társadalom valamennyi osztályának kötelessége Istennek és az ő evangéliumának meghódolni.

A *forradalmi thesis* szerint az emberi társadalom önmagának ura, Istentől és az ő vallásától és minden hatalomtól, a mely nem tőle származik, független.

E két thesis közé a liberális katolikusok a *hypothesis*t állították föl, a mely nem egyéb, mint Isten föltétlen jogainak megcsorbitása a közte és az ő ellensége közt megkisértett hamis egyesség oltárán. E czélból — s ebben mutatkozik az ellenség nagy ravaszsága — el akarják velünk hitetni, hogy a spanyol nemzet oly viszonyok között él, a melyekben, ha pártviszályait megszüntetni akarja, a lázongó államnak állítólagos jogait, Istennek, az állam egyedüli ura- és királyának valódi jogaival össze kell egyeztetnie. S mi alatt azt kürtölik, hogy Spanyolország immár benne van ezen szerencsétlen *hypothesis*ben, a mi azonban nem áll s csakis, mint az ellenség kívánsága, létezik, — az alatt minden módon azon vannak, hogy ez óhajtott *hypothesis*t megvalósítsák, a *katholikus thesis*t maholnap igazán lehetetlenné, s a *radikális forradalmi thesis*t kikerülhetetlenné tegyék, a melyben, mint egy örvényben, hitünkkel együtt

nemzetiségünk is oda vész. Nagy felelősség fogja terhelni Isten és a haza előtt azokat, a kik ezen szerencsétlen ámitást szóval, cselekedettel és mulasztásukkal elterjeszteni segítik; ez által ugyanis azoknak, a kik Istennek társadalmi souverainitását Spanyolországban még visszaállíthatónak tartják, működését paralizálják, azokat pedig, a kik minálunk az ördögnek társadalmi souverainitását megalapítani igyekeznek, ezen törekvésükben támogatják.

V É G S Z Ó.

Elég volt. Nem pártszenvédély mondotta tollba, nem emberi harag sugalmazta ezen rövid, egyszerű megjegyzéseket. Nem félünk e tekintetben Isten tanuságára hivatkozni sem most, sem halálunk óráján, midőn az ő félelmetes ítélőszéke előtt kell majdan megjelennünk.

Nagyobb súlyt fektettünk a logikára, mint az ékeszólásra. Ha valaki figyelemmel olvassa e könyvet, meg kell győződnie, hogy következtetéseinket, még a legkeményebbeket is, egyiket a másikából — s valamenynyit egy közös elvből nem csürés-csavarás, hanem azon igaz okoskodás útján vezettük le, melyet sem szeretet, sem gyűlölet nem befolyásolhat s az egyenes utról sem jobbra sem balra le nem terelhet. A mit az Egyház dogmatikája és erkölestana mint bizonyosat tanít, ime ezt iparkodtunk olvasóinknak tudomására hozni.

A világ négy tája felé szorjuk e szerény lapokat: vigye az isteni kegyelem szellője oda, a hová akarja. Ha e sorok Isten kegyelmével valami jót eredményeznek, szolgáljon ez a jó szándéku szerző bűneinek bocsánatára!

Még egy utolsó s talán legfontosabb szót. Gyakran megesisik, hogy az ember ellenfelét érvekkel és czáfollattal hallgatásra birja; bizonyos körülmények között nem csekély eredmény; ámde a legtöbb esetben ez még nem elég az ellenfél megtérítésére. E tekintetben a buzgó imádság sokszor többet ér, mint a legügyesebb érvelés. Az Egyház nagyobb győzedelmeket vívott ki a gyer-

mekeinek szivéből fakadó fohászokkal, mint hitvédőinek tollával s parancsnokainak kardjával. Nem mellőzve a többit, legyen az imádság küzdelmeinkben főfegyverünk. Nem annyira a hajító gépek, mint inkább az ima döntötte le Jericho falait; s Jozsue nem győzte volna le a vad Amaleket, ha Mózes a harcz tartama alatt ég felé emelt kezekkel buzgón nem imádkozik.

Imádkozzanak tehát a jók mind — s imádkozzanak szüntelenül. S e sorok igaz zárszavaként álljon itt a fentebbi fejezetek czélját és tartalmát röviden jelező ima:

Ecclesiae tuae, quaesumus Domine, preces placatus admitte, ut destructis adversitatibus et erroribus universis, sècura Tibi serviat libertate.

Fogadd el, kérünk, Uram! anyaszentegyházad könyörgését, hogy legyőzvé minden ellenkezést és tévelygést, neked biztos szabadsággal szolgálhasson.

MINDENT ISTEN NAGYOBB DICSŐSÉGÉRE.